

**Merkwaardig verhaal,
aangaande het leven en de lotgevallen van**

Michiel Christiaan Vos

**Predikant der hervormde christelijke gemeente op onderscheiden
plaatsen in Nederland, Zuid-Afrika en Azië, van zijn jeugd af tot de
tijd van zijn emeritusschap.**

**Door hemzelf in het jaar 1819 briefsgewijze aan een vriend
meegedeeld.**

Met het portret van de schrijver.

2e druk.

**Te Amsterdam, bij
H. Höveker
1850**

**STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2015**

**MICHIEL CHRISTIAAN VOS, EMERITUS PREDIKANT VAN
SWARTBERG
(nu CALEDON) IN ZUID - AFRIKA.**

*Dit is 't gelaat van Vos, veeleer een lam in trekken,
Dat d' eerbied kan in het hart voor stille ootmoed wekken.
Een vos, om vossen die de wijngaard schade doen,
Met list bij heilige list, te stuiten in hun woên.
Een Michael in kracht om Jezus' eer te schragen,
Een Christiaan in deugd, om Jezus' beeld te dragen.
B'tuig, Nederland, Afrika, b'tuig Azië, van hem,
Die ons deze bladen gaf, al zwijgt zijn priesterstem.
T.*

EBEN-HAËZER
Tot hiertoe heeft De Heere geholpen. 1 SAMUEL 7: 12B,

Bovenstaand potret opgenomen in de eerste druk.

Zie ook voor vollediger portret: Protestantse portretten van de Universiteitsbibliotheek Vrije Universiteit, afdeling Bijzondere Collecties, Museum Catharijneconvent

BERICHT VAN DE UITGEVER.

Hij, die zich op verzoek van de waardige dominee Vos, met het aanzien der volgende brieven wel heeft willen bemoeien, om voor de uitgave van dezelve te zorgen, wenst hartelijk, dat de lezing van dit werkje, én nu én vervolgens nog lang na 's mans dood, tot eer van God en de Verlosser, ja tot zegen voor velen zijn zal.

Hij heeft de brave man altijd gekend als een mens, die zijn ziel had overgegeven voor de Naam en de zaak van Jezus, onze Heere. Die overal waar hij enig nut kon stichten, de gelegenheid daartoe waarnam. En die tegelijk (welk een sieraad voor een christenleraar!) nederig van zichzelf dacht en een ander, die uit liefde tot Jezus in Zijn dienst werkzaam was, uitnemender rekende dan zichzelf.

God zij, bij het klimmen zijn der jaren, en onder zijn menigvuldige lichaams ongesteldheden, zijn Hulp en vertroosting! Hij blijve, daar hij nu te Tulbach, zoals het thans genoemd wordt in zijn oude gemeente woont, in een straat van welke hij zelf de eerste grondlegger is geweest en in zijn eigen huis, door hem niet voor zijn persoon, maar voor zijne brave echtgenote gekocht, om daarin na zijn overlijden te wonen; hij blijve, zeg ik, nog een geruime tijd onder de levenden gespaard, ter hulp van zijn gezellin in de opvoeding van hun kinderen; en hij hale, naar zijn lust en wens, zijn hart van tijd tot tijd op, in het openbaar verkondigen van het Evangelie, zo ver zijn krachten zulks toelaten, tot nut voor velen, en ter uitbreiding van het Rijk des gezegenden Verlossers. Aan de uitbreiding van welk Rijk deze Godsgezant, (hoe weinigen van onze Orde smaken dat genoeg, en delen in die eer!) in Europa, Azië en Zuid-Afrika mocht dienstbaar zijn.

Utrecht, Augustus 1824.

Naschrift.

Toen dit werkje in 1824 afgedrukt, het getal der voor Ds. Vos bestemde exemplaren verzonden; en het schip reeds op de rede van de Kaap aangekomen was, overleed zijn Eerwaarde, zodat de waardige man die exemplaren niet heeft kunnen ontvangen en dus de uitgave van deze zijn Brieven niet heeft mogen beleven!

Hij blijft desniettemin leven in de harten, daar velen dezelve met stichting en zegen lazen, waardoor de eerste druk van een talrijke oplaag dan ook geheel uitverkocht en deze tweede, door de nog steeds blijvende aftrek, noodzakelijk is geworden.

De Heere gebiede ook daarover zijnen genadige Zegen!

S. van Beuningen

VOORBERICHT.

Ik wil u, waarde Lezer! kortelijk bekend maken, wat mij bewoog tot de uitgaaf dezer brieven, die een geschiedkundig Verhaal in zich bevatten van de wegen en handelingen Gods met mij gehouden, van mijn geboorte tot het tijdstip van mijn Emeritusschap als predikant.

Velen mijner Godvruchtige vrienden in onderscheiden werelddoelen, namelijk, drongen dikwerf er zeer op aan, dat ik het een of ander voor de drukpers in gereedheid zonde brengen. Dan, ik werd daarin teruggehouden, vooral ook door de bedenking van mijn mindere geschiktheid daartoe, waarom ik zulks aan bekwamer mannen wilde overlaten. Evenwel de sterke pogingen, door mijn geliefde Echtgenote in het werk gesteld, hebben mij eindelijk overgehaald, om aan haar begeerte en daardoor tevens aan het verlangen van vele anderen te voldoen.

Zij vroeg mij namelijk met veel nadruk:

"Heeft God uw (zo gij het steeds noemt) gering dienstwerk niet menigmaal aanmerkelijk gezegend! Ja, mag ik niet zeggen, veel meer gezegend dan het werk van vele leraren, die gij in verstand en Godsvrucht verre boven u stelde? Herinner u slechts wat gij van de zalige VAN DER FEEN, in zijn leven waardig Evangeliedienaar te Amsterdam, verhaald hebt; wat zijn Weleerwaarde u betuigde, toen gij slechte enige maanden, onder vele gemoedsbezwaren als proponent in die grote wereldstad gepredikt had? Wel nu, kan God ook niet zo doen met hetgeen gij door de drukpers gemeenzaam maakt, hoe gering zulks ook in uw ogen is? Hier komt (zo vervolgde zij) dat gij nu, uw Emeritusschap verkregen hebbende, door uw stem niet veel nut meer kunt stichten; kunt gij het prediken niet geheel nalaten. Wij kunnen evenwel niet verwachten, dat gij zulks nog lang zult kunnen doen en dat strekt zich ook niet verder uit, dan ter plaatse, waar gij persoonlijk tegenwoordig zijt. Maar hoe lang, zelfs na uw overlijden, en hoe ver in de wereld kunt u niet arbeiden en onder de Goddelijke zegen nut doen aan de belangen van onsterfelijke zielen door uw geschriften! Laat u dan tot zulk een goed werk overhalen en daartoe bewegen, omwille van mij en om onze kinderen, die ik weet dat u teder liefhebt."

Ja, waarde lezer, ik kon dat liefderijk verwijt en dat dringend verzoek van haar, die mij de liefste op deze aarde is, niet langer weerstaan, maar verklaarde aan haar verzoek te zullen voldoen, en er onder opzien tot Gods hulp spoedig mee te zullen beginnen.

Intussen op de vraag die ik aan haar deed, waarover zij dan begeerde, dat ik in de eerste plaats iets zou opstellen, antwoordde zij, dat zij dit geheel aan mij overliet; dat zij zeer tevreden zou zijn, wanneer ik iets in het licht gaf, waarvan ik dacht dat het meest tot eer van onze God en tot nut van Zijn kerk zou strekken. Maar daar ik zo goed was dit aan haar keuze over te laten, verzocht zij mij allervriendelijkst, dat een levensverhaal van mijzelf het eerste mocht zijn.

"Want", zei zij, 'sinds die dertien jaar, dat God ons door de band van het huwelijk aan elkander heeft verbonden, heb ik u van tijd tot tijd, en voor acht jaar, toen u vijfentwintig jaar in dienst van het Evangelie werkzaam geweest was, in uw jubileumpreek, veel van Gods bijzondere leiding met u gehouden, horen vertellen. Dat is zoveel dat ik mij voorstel, dat een enigszins uitvoerig verhaal daarvan, in orde voorgesteld, onder de Goddelijke zegen, van groot nut

zou kunnen strekken, niet alleen voor s Heeren vrienden maar ook voor anderen."

Ofschoon ik wel dadelijk het moeilijke van deze taak gevoelde, wilde ik echter, daar ik het aan haar keus had overgelaten, onder opzien tot Gods hulp, aan haar begeerte voldoen. Dit gaf ik haar dan ook te kennen en voegde erbij, dat zij met mij God wilde smeken om Zijn bijstand in de uitvoering van dat werk; dat Hij ook in het bijzonder van mij zou willen weren al het verfoeilijk eigen, en mij een eenvoudig oog mocht schenken op Zijn eer en heerlijkheid.

Bij het nader overdenken over de manier hoe dit levensverhaal het best samen te stellen kwam het mij voor, dat dit heel goed zou kunnen in de vorm van brieven aan een vriend geschreven. Ik vertrouw dat dit de leeslust des temeer zal opwekken en levendig houden.

De ene brief is wel wat uitgebreider dan de andere, maar dit is meestal bij het schrijven van brieven het geval, en het ene tijdperk van ons leven levert ook belangrijker stof op dan het andere.

Meer heb ik in dit 'woord vooraf' niet te schrijven. Ik eindig het dus met deze bede: God zegene dit verhaal en geve, dat Zijn Vaderlijke liefde en trouw, waarvan ik zoveel bewijzen in mijn levensloop heb ondervonden, vele van mijn christenvrienden en -vriendinnen opwekke tot geloof aan en vertrouwen op Hem, Die tot elk van Zijn vereerders zegt: 'Ik zal u niet begeven en Ik zal u niet verlaten.'

M.C. Vos

Rodezand (nu Tulbagh)
in Zuid-Afrika,

15 december 1819

DS. MICHIEL CHRISTIAAN VOS

door C.J.W. Gravendaal

In de gemeentelijke universiteitsbibliotheek te Amsterdam trof ik een boekje aan met de titel: "Merkwaardig verhaal aangaande het leven en de lotgevallen van Michiel Christiaan Vos, door hem zelve in den jare 1819 briefsgewijze aan eenen vriend medegedeeld" uitgegeven te Amsterdam bij A.B. Saakesin, 1824.

Ds. Michiel Christiaan Vos, predikant te Woerden van 21 november 1790 - oktober 1793 werd op 31 december 1759 te Kaapstad geboren als 5e zoon van Jan Hendrik Vos en Johanna Bok. Zijn moeder die kort na zijn geboorte weduwe was geworden en ook spoedig haar tweede man verloren had, zag hem niet graag naar Holland gaan om aldaar te gaan studeren. Met behulp van zijn schoonvader echter (hij huwde op 14 november 1779 met Elisabeth Johanna Jacobs) en een erfportie uit het vaderlijk erfgoed vertrok hij op 11 maart 1780 naar Nederland en kwam op 29 juni op de rede van Texel aan.

Hij vestigde zich te Amsterdam met het voornemen zich te Groningen of Harderwijk als student te laten inschrijven. Maar al spoedig geraakte hij in contact met Gijsbert Bonnet, vermaard hoogleraar in de theologie te Utrecht, over wie hij de ziekentrooster op onze oorlogsschepen in zijn vaderland had horen spreken.

Door het persoonlijk contact met Bonnet nam hij het besluit zijn studie te Utrecht te voltooien. De studie vorderde goed. Ondanks zijn persoonlijke wens om zo spoedig mogelijk de kerk in zijn geboorteland te dienen, arbeidde hij achtereenvolgens te Amsterdam, Woudenberg, Hilversum, (maart 1788), Pijnakker (augustus 1789) en Woerden. Voor een beroep op hem uitgebracht door Oudewater in 1790 bedankte hij. Zijn "belevenissen" te Woerden vatte hij samen in zijn "Tiende brief" in het hierboven genoemde boekje.

Wikipedia, die vrye ensiklopedie

Ds. Michiel Christiaan Vos (Kaapstad, 31 Desember 1759 - Tulbagh, 26 Februarie 1825) was slegs die vierde Suid-Afrikaanse predikant in die Nederduitse Gereformeerde Kerk.

Agtergrond en vroeë jare

Vos was die jongste van die vyf kinders uit die huwelik van Jan Hendrik Vos, gebore in Batavia, en Johanna Bok, gebore in Kaapstad. Hy het van sy geboorte af gely aan 'n "allerlastigste ligchaamskwaal", 'n pynlike huidsiekte wat hom sy lewe lank gekwel het en wat hom liggaamlik verswak het. Dit het hom ook terneergedruk, sentimenteel en dweperig gemaak. Sy hele lewe was hy lydende en in sy kinderjare het hy meermale verlang om liever dood te wees. In 1768 is hy aangetas deur die destydse heersende kindersiekte, waarskynlik pokke, wat amper sy lewe geëis het. Toe hy nog pas vyf jaar oud was, is sy vader oorlede terwyl sy moeder later weer getrou het. In 1773 is hy as leerling by sy oudste broer geplaas om die ambag van silwersmid te leer. Die volgende jaar het hy die boekie van C. van Niel De Donderslag der Goddeloozen in die hande gekry waarin die lyding in die hel op die mees lewensgetroue manier beskryf word sodat die lesers deur vrees na die Here gedryf kon word. Hy het ook kennis gemaak met piëtistiese geskrifte soos De Uitmuntende Kracht van Christus' Liefde deur Hermanus Hermsen waarin die bevindinge en bekeringsgeskiedenis van verskillende mense beskryf word. Hy het geselskappe of konventikels wat destyds reeds in Kaapstad gevestig was en wat 'n eeu later die sektewese in die hand sou werk, dikwels besoek. In hierdie vergaderings het die mense graag hulle geestelike bevindings gedeel. Hier het hy 'n hewige sielestryd ontwikkel en toe hy eindelijk vrede vind, het die begeerte by hom ontstaan om predikant te word en dan ook onder slawe te arbeid.

Die groot moeilikheid was egter om dit te verwesenlik, want met die oog op sy swak gesondheid was niemand bereid om hom te help nie en omdat hy nog nie mondig was nie, wou die weeskamer nie sy vader se erfposisie aan hom beskikbaar stel nie. Sy geneesheer het hom sterk afgeraai en gereken hy sou nooit die reis na Europa oorleef nie. Hy het toe 'n ander plan beraam en op 14 November 1779 in die huwelik getree met mej. Elisabeth Johanna Jacobs wat omtrent twee jaar ouer as hy was. Sy was 'n dogter van die vroeë Kaapse sieketrooster Jan van der Trans en hy het haar in die geselskappe en konventikels ontmoet. Deur sy huwelik was hy mondig en kon hy dus oor sy geld in die weeskamer beskik. Nou het goewerneur Joachim van Plettenberg egter toestemming geweier om hom na Holland te laat vertrek. Hierdie weiering is heeltemal begryplik. Hy was slegs 20 jaar oud, sy vrou net twee jaar ouer, en nou wou hy pas ná sy huwelik na Europa vertrek en haar alleen agterlaat vir 'n skeiding van ongeveer ses jaar. Boonop was hy liggaamlik swak. Toehet hy deurgedruk en op 11 Maart 1780 na Holland vertrek met die agterlating van sy vrou, met wie hy nog skaars vier maande getroud was.

http://af.wikipedia.org/wiki/L%C3%AAer:MC_Vos.jpg

In Nederland

By sy aankoms in Holland is hy na Hummelo om deur sy vrou se oom ds. J. van der Trans, wat daar predikant was, vir die studie aan die universiteit voorbereid te word. Hy voel hom egter ontuis hier omdat die gees nie piëtisties genoeg na sy sin was nie en daarom verhuis hy na Doesburg waar 'n konventikel-kring was en waar hy met Hermanus Hermsen in aanraking kom. Sy godsdienstige beskouings is ongetwyfeld versterk in die jaar wat hy in Doesburg deurgebring het. Gedurende sy studiejare in Utrecht, wat in Augustus 1781 begin het, het hy meermale op verskillende plekke in die land die samekomste van konventikel-kringe bygewoon en hom verder in dié rigting ontwikkel.

Op 7 Junie 1784 is hy voor die Klassis van Amsterdam praeparatoir geëksamineer in die volste verwagting dat hy vir die bestaande vakature in die NG gemeente Kaapstad benoem sou word. Die gedeputeerde van die Klassis wat die aanbeveling by die bewindhebbers moes maak, was deur sy dweepsieke aard egter bang om hom na die Kaapse Kerk te laat gaan, waarop ds. Meent Borchers benoem is. Dit was vir Vos 'n groot teleurstelling, want hy graag toe na sy vaderland en sy vrou terugkeer.

Bediening in Nederland

Vanaf Julie 1784 het hy gedurende verskillende maande in Amsterdam vir die 79-jarige ds. J. Tyken die preekbeurt waargeneem. Sy prediking was 'n gevoelsprediking, opwindend van aard. Op 'n keer het dit selfs gebeur dat 'n ongetroude vrou onder preek "met eene wringing van hare handen" hardop geskree het: "O God, ik ga eeuwig verloren, eeuwig verloren". Sy het onder sy preek so 'n skrik en vrees gekry dat dit "uit hare gelaatstrekke en ligchaamsgebare duidelik te lezen" was.

In 1785 neem hy 'n beroep aan na die gemeente Woudenberg waar hy op 3 Julie deur sy voorganger daar, sy studievriend en die latere Amsterdamse predikant ds. S. van Beuningen bevestig is en dieselfde middag sy intrepreek hou na aanleiding van Saggaria 6:15 (Statebybel): "En die verre zijn, zullen komen, en zullen bouwen in den tempel des HEEREN, en gijlieden zult weten, dat de HEERE der heirscharen mij tot u gezonden heeft. Dit zal geschieden, indien gij vlijtiglijk zult horen naar de stem des HEEREN, uws Gods."

Hy was nog net 'n paar maande in Woudenberg toe hy so siek word dat hy vyf Sondae lank nie kon preek nie en vir sy lewe gevrees het. Hy word egter gesond, maar sy liggaamsingesteldheid was daarna nog broser as voorheen. Solank as wat hy in Europa was, was hy elke winter siek. Sy vrou het intussen uit die Kaap na Nederland vertrek en op 3 Augustus 1786 het hy haar by haar aankoms in Enkhuizen ontmoet, nadat hulle mekaar amper ses jaar en vyf maande lank nie gesien het nie. Die weersiens was nie sonder teleurstelling nie, want sy vrou was ook van die gevoelsvromes en was daarvan oortuig dat die Here aan haar belowe het dat haar man 'n predikant aan die Kaap sou word waar die Here "grootte en heerlijke dingen, tot heil van Zijn Sion" deur hom sou verrig en nou is hy predikant in Holland, pleks van aan die Kaap. Al haar geestelike bevindings waarop sy gebou het, was vir haar hersenskimme. Dit het gelei tot 'n meer as vier jaar lange staat van wanhoop wat vir ds. Vos des te moeiliker was omdat hy sy bes moes doen om dit vir ander mense te probeer wegsteek.

As rasegte piëtis wou hy mense tot bekering bring. Maar so ver as wat hy kon oordeel, het hy in die eerste twee jaar van sy bediening niemand tot bekering laat kom nie. Al wat hy bespeur het, was dat die vroeëre bekeerdes in kennis, in geloofsoefening en in die praktyk van die godsaligheid aanmerklik toegeneem het. In 1788 het hy met sy gevoelsprediking 'n opwekking verkry van dieselfde soort as die Nykerkse beweging van 1749.

In 1789 neem hy 'n beroep aan na Pynacker en nadat hy op 27 September van Woudenburg afskeid geneem het, is hy op 11 Oktober in sy nuwe gemeente bevestig. Ook hier was hy 'n gevoelsprediker. Sy verhale van kragtige bekering het daartoe gelei dat ds. Vos se teenstanders hom van dweepsug beskuldig het. Sy verblyf in Pynacker was baie kort, want ná 'n jaar, op 27 Oktober 1790, het hy van die gemeente afskeid geneem om na Woerden te gaan, waar hy op 21 November bevestig is.

Terug na Suid-Afrika

Sy begeerte om na Suid-Afrika terug te keer het nie verminder nie, maar hy is tog herhaaldelik daarin teleurgesteld. Eers is ds. Meent Borchers aangestel en daarna di. Petrus van der Spuy, Helperus Ritzema van Lier en Johan Heinrich von Manger. Nietemin is hy uiteindelik benoem en kon op 13 Oktober sy afskeid in Woerden preek en op 8 November na Suid-Afrika vertrek waar hy op 8 Maart 1794 aangekom het. Hy is op Roodezand (Tulbagh) geplaas waar hy op 4 Mei sy intrepreek gehou het. Hy het hom dadelik met al sy krag op sendingwerk onder die slawe toegespits. Sy gevoelsprediking het ook hier meermale met opwinding gepaard gegaan.

In 1799 het vier sendelinge van die Londense Sendinggenootskap in die Kaap aangekom, dr. J.T. van der Kemp, J.J. Kicherer, John Edmonds en William Edwards. Ds. Vos het hulle hartlik verwelkom. Die laaste twee, wat Engelse was, was nie georden nie, hulle kwalifikasies word nie genoem nie en hulle was waarskynlik ambagslui. Ds. Vos en dr. Van der Kemp het hulle dan ook oorhaastig op 26 Mei op Tulbagh me die handoplegging georden.

Ds. Vos se gesondheid was in Suid-Afrika baie beter as in Holland en hy kon lang reise na die binneland onderneem om die mense daar te besoek en te bearbei. So het hy gedurende die laaste kwartaal van 1797 na Graaff-Reinet gegaan, ook om die gemoedere te kalmeer, want hy was 'n ondersteuner van die Britse bewind en het op sy beurt die steun van die Britse

bewindhebbers aan die Kaap agter hom gehad. In sy afwesigheid het ds. H.W. Ballot die werk in sy gemeente waargeneem. In dié tyd het daar allerlei bose gerugte oor ds. Vos ontstaan waardeur hy gemeen het dat hy spoedig in Suid-Afrika "volstrekt nutteloos" sou wees en die gedagte ál meer by hom ontstaan het om na Europa terug te keer. 'n Ander rede vir sy verlange om Europa toe te gaan, noem hy die "zwak zenuwgestel" van sy vrou wat nie met die bediendes oor die weg gekom het nie en deurentyd hom probeer oorhaal het om na Europa terug te keer. 'n Derde rede was, volgens hom, die sendelingsberigte uit Engeland wat by hom 'n verlange gewek het om oog- en oorgetuie te wees van die "grootte werk de Heeren aldaar".

Weer na Europa

Sy vertrek uit Suid-Afrika was onder 'n wolk, want na die sluiting van die Vrede van Amiens in 1802, waarby bepaal is dat die Kaap weer aan Nederland teruggegee moes word, het hy onverwags na Engeland vertrek, hoewel hy hom by sy benoeming as predikant vir die Kaap tot 15 jaar verbind het, waarvan nog slegs agt verstryk het. Ook het hy die Kaapse gemeente, wat by gebrek aan 'n kerkorganisasie enigsins leiding kon gee, nie van sy vertrek in kennis gestel of daarvoor geraadpleeg nie. So maak sy vertrek uit Suid-Afrika en sy reis na Europa 'n onaangename indruk. Dit was ook 'n moeilike reis wat hom baie geld gekos het. Sy vrou se verlange na Holland te spyt, is hy na Engeland, waar hy tot Februarie 1804 gebly het en toe na Ceylon vertrek het as sendelingpredikant, eers op Punt de Galle en toe in Colombo. Oor sy verblyf daar het hy niks goeds te sê gehad nie. Sy vrou is daar op 12 Januarie 1805 oorlede. 'n Tydjie later is hy met Johanna Petronella van Geyzel, weduwee van 'n Engelse offisier, getroud. Van Ceylon is hy na Negapatnam waar hy 18 maande gewerk het. Maar ook hier kon hy dit nie uithou nie en hy is uiteindelik maar weer na die Kaap terug waar hy op 26 November 1809 aangekom het en hom onder die tweede Britse bewind op sy gemak kon voel.

Terug aan die Kaap

Die Kaapse goewerneur Caledon het hom as predikant van die Swartland aangestel waar hy in Junie 1810 sy werk aanvaar het. Maar hy het nogal teenstand ondervind, want die mense wou hom glad nie gehad het nie - waarskynlik het sy reputasie van Tulbagh hom vooruitgeleed. Daar is selfs 'n versoekskrif na die goewerneur gestuur waarin melding gemaak is van "the dissatisfaction of the community at large" met hom en waarin die vrees uitgespreek is dat dit kon lei tot "a considerable neglect in the observance of religious duties and confusion and discord among the parishioners". Hulle het graaf Caledon dan ook versoek om hom te verplaas. Die lidmate het hulle toemaar vir eers by sy benoeming neergelê, want 'n paar maande na sy aankoms in Swartland het hy in die teenwoordigheid van 400 toehoorders sy 25-jarige evangeliebediening herdenk. Maar die goewerneur het dit tog raadsaam gevind om hom in April 1811, nadat hy dus maar tien maande in Swartland was, na die pasgestigte Caledon te verplaas. Hier het hy gearbei tot hy sy emeritaat op 2 Augustus 1818 geneem het.

Hy kon nie aard in die Caledonse klimaat nie en sy liggaamskwaal het sodanig vererger dat hy na die kerk gedra moes word en sittende moes preek. Terwyl hy 'n keer so gepreek het, is sy pastorie afgebrand wat hom groot skade berokken het. Na sy emeritaat het hy hom op Tulbagh gevestig. In 1819 het hy sy herinneringe in briefvorm opgeteken en na sy vriend ds. S. van Breuning gestuur wat dit in 1824 in Amsterdam in druk laat verskyn het onder die titel: Merkwaardig Verhaal aangaande het leven en de lotgevallen van Michiel Christiaan Vos, als predikant der Hervormde Christelijke Gemeente op onderscheidene plaatsen in Nederland, Afrika en Azië; van zijne jeugd af tot den tijd van zijn Emeritusschap: door hem zelven in den jare 1819 briefsgewijze aan eene vriend medegedeeld. Voorin is 'n portret van hom geplaas. Vyf jaar later het in Basel 'n Duitse vertaling die lig gesien. Die Hollandse weergawe is meermale herdruk. Die derde druk het in 1850 in Amsterdam verskyn en die vierde in 1867. Ds. (later prof.) John du Plessis het in 1911 in Kaapstad 'n nuwe uitgawe met uitvoerige aantekeninge uitgegee. In sy aanbeveling skryf het ten onregte dat hierdie "Merkwaardig Verhaal" sedert 1824 "nooit herdrukt werd". In 2008 het Eep Francken en Olf Praamstra fragmente uit Vos se boek opgeneem in hul bloemlesing Heerengracht, Zuid-Afrika.

Waardering

In 1945 skryf ds. A.P. Smit, wat ds. Vos blykbaar vereer het: " 'n Beminnlike, gewilde en innemende persoonlikheid was hy bepaald nie. Sy geaardheid en temperament was so dat hy nie altyd glad met ander kon saamwerk nie. Hy was ewenwel 'n man met 'n sterk persoonlikheid, buitengewone geestelike krag en was ongetwyfeld bekwaam." In die Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek Deel II skryf dr. H.D.A. du Toit: "Vos was 'n welsprekende prediker ... Ofskoon hy aan liggaamlike en persoonlikheidsgebreke gelyk het, troon hy tog bo so baie van sy tydgenote uit as 'n prediker wat saam met Van Lier 'n nuwe aksent in die predikant aan die Kaap gelê het. Tot op daardie tydstip was die verkondiging swaar dogmaties en oorwegend verstandelik. As kind van die Gereformeerde Piëtisme is hy soms as 'n dweper aangesien, maar hy het 'n rigting verteenwoordig wat verlang het na 'n warmer evangeliese godsdiens ... 'n Introverte kerk is deur sy toedoen wakker geskud om uit te gaan na die heidene en daarmee het 'n sendingherlewing in die N.G. Kerk begin." In sy Gedenkboek van die Nederduitse Gereformeerde Gemeente Swartland Tweede Eeufees (1745-1945) skryf ds. A.P. Smit: "Die karakter en persoon van hierdie uitnemende man is deur verskillende persone verskillend beoordeel." Lichtenstein (Travels ens., Deel I, bls. 177), wat hom nooit persoonlik ontmoet het nie en op hoorsê afgegaan het, beskou hom as "an ignorant illiterate man, without any of the true dignity of the clerical character". Maar Lichtenstein was kennelik bevooroordeel teen ds. Vos. Andersyds beskrywe goewerneur sir John Cradock hom as "een van de vroomste en mees verlichte van de Hollandsche predikanten". Nog 'n groot skrywer van gemeentelike gedenkalbums, soos Smit, dr. J.A.S. Oberholster, skryf in sy Gedenkboek Van die Ned. Geref. Gemeente Tulbagh (Roodezand, Waveren) 1743-1943: "Ds. Vos het nie alleen die godsdienstige belange van sy gemeentelêde op die hart gedra nie, maar het ook belang gestel in hul tydelik welvaart, rus en vrede."

Familie

Twee van ds. Vos se dogters is met bekende sendelinge getroud: Francina Frederica Helena Vos (Caledon, 15 Augustus 1811 - Steinthal, Tulbagh, 20 Februarie 1881) met G.A. Zahn en Magchel Johanna Sanetta Vos (7 Oktober 1817 - 13 Junie 1906) met eerw. Christoph Wilhelm Alheit, wat haar die moeder maak van die bekende ds. Wilhelm Adolph Alheit.

Bronne

(af) Oberholster, dr. J.A.S. 1943. Gedenkboek Van die Ned. Geref. Gemeente Tulbagh (Roodezand, Waveren) 1743-1943. Tulbagh: Kerkraad.

(af) De Kock, W.J. (tot 1970) en Krüger, D.W. (sedert 1971, hoofred.) . 1972. Suid-Afrikaanse Biografiese Woordboek Deel II. Kaapstad en Johannesburg: Tafelberg-Uitgewers.

(af) Engelbrecht, prof. dr. S.P. 1952. Die Kaapse predikante van die sewentiende en agtiende eeu. Kaapstad en Pretoria: H.A.U.M.-De Bussy.

(af) Smit, A.P. 1945. Gedenkboek van die Nederduitse Gereformeerde Gemeente Swartland Tweede Eeufees (1745-1945). Malmesbury: Kerkraad.

KORTE INHOUD VAN DE BRIEVEN DIE IN DIT VERHAAL VOORKOMEN

EERSTE BRIEF.

Verhaal van hetgeen er met mij sedert mijn geboorte In de Kaapstad, in mijn kindse jaren gebeurd is.

TWEEDE BRIEF.

Mijn bekering en mijn verlangen om leraar te worden, en wel bepaald in het land mijner geboorte; waartegen zich echter een groot bezwaar opdeed.

DERDE BRIEF.

Hoe voor mij, na zelfverloochening en beproevingen ondervonden te hebben, de weg gebaad is, om naar een Hogeschool te komen.

VIERDE BRIEF.

Mijn vertrek van de Kaap, en hetgeen er nog vóór en bij dat vertrek, bij het passeren der Linie (evenaar), en verder op Mijn reis tot mijn aankomst in Holland is voorgevallen. Opgetogenheid bij het zien van de Voor-Hollandse steden en dorpen. — Mijn komst te Amsterdam, en vertrek van daar naar een dorp in Gelderland, waar ik, ter voorbereiding voor de Academie, een jaar bleef en het besluit nam om naar de Utrechtse Hogeschool te gaan.

VIJFDE BRIEF.

Mijn aankomst te Utrecht. Merkwaardige ontmoeting, welke ik aldaar had ten huize van Prof. G. BONNET, en van een Godvruchtige dame, die ook aan de Kaap geboren was, benevens mijn verder verblijf te Utrecht, gedurende mijn Academiejaren.

ZESDE BRIEF.

Hoe ik proponent geworden ben. Hoe ik verhinderd werd naar mijn Land en mijn maagschap weder te keren. Verzoek van de oudste leraar ds. Tijkens, te Amsterdam, om voor Zijn Wel-Eerw. de predikdienst waar te nemen, welk verzoek ik bewilligde, en de 28ste Juli 1784 begon. Zwaar opzien tegen dat werk. Moedeloosheid ever mijnen tegenwoordige toestand, waardoor ik in grote druk verkeerde. Hoe onder dat alles mijn dienstwerk in mijn proponentdagen nadrukkelijk gezegend werd. Mijn beroeping als predikant, niet naar de Kaap, maar naar Woudenberg. Mijn eerste gemeente in Nederland. Mijn bevestiging en intrede aldaar, de 3de Juli 1785.

ZEVENDE BRIEF.

Hoe het mij in de drie eerste jaren van mijn verblijf te Woudenberg gegaan is. Komst van mijn Afrikaanse vrouw (met wie ik vóór mijn vertrek van de Kaap gehuwd was) aldaar, en wat mij verder te Woudenberg is wedervaren, totdat ik in Maart 1788 naar Hilversum beroepen werd.

ACHTSTE BRIEF.

Mijn verder verblijf te Woudenberg, na het bedanken voor het beroep naar Hilversum, en de vrucht, welke ik vooral sedert die tijd op mijn werk aldaar had, tot mijn vertrek van daar naar Pijnacker, waar ik in Augustus 1789 beroepen werd.

NEGENDE BRIEF.

Wat er gedurende mijn verblijf te Pijnacker tot mijn beroep naar Oudewater, waarvoor ik bedankte, is voorgevallen. Kort daarna te Woerden beroepen zijnde, nam ik dat aan, en nam afscheid van mijn geliefde Pijnackers, de 7de November 1790.

TIENDE BRIEF.

Mijn bevestiging en intrede te Woerden, den 21ste November 1790, en wat mij aldaar ontmoet is, tot op het tijdstip mijner aanstelling als predikant voor de Kaapse Kerk, in October 1793.

ELFDE BRIEF.

Mijn afscheid van Woerden naar Amsterdam, en van daar naar Texel. Ik predikte nog aan Den Helder en te Huisduinen op den laatste Zondag vóór mijn afreis uit Europa, en had in deze laatste plaats ook nog een zonderlinge ontmoeting. Vertrek naar de Kaap, den 8ste November 1793. Vermakelijke reis op zee en behouden aankomst op de Kaapse vrede, de 8ste Maart 1794.

TWAALFDE BRIEF.

Mijns aankomst in de Kaapstad, prediking in Mijn geboorteplaats (in de Kaapse Kerk), en aanstelling tot predikant op het Rodezand. Mijn intrede aldaar, de 4de Mei 1794, en verrichtingen vooral omtrent de Slaven en heidenen.

DERTIENDE BRIEF.

Mijn verdere verrichtingen gedurende mijn verblijf op het Rodezand. Ik bezoek vervolgens de Christenen tot aan de grenzen van het Gouvernementsland, en verkondig ook onder de heidenen, die ik aldaar ontmoette, het Woord des Levens. Bij mijn terugkomst vind ik de toestand mijner Rodezands gemeente minder gunstig. Nu besluit ik, op aandrang van mijn echtgenoot, een reis naar Engeland te doen; doch vertrek alvorens, op verzoek van de Gouverneur, naar Graaf Reinet, tot wegneming der geschillen tussen de landlieden en de Magistraat, hetgeen van een gelukkig gevolg is.

VEERTIENDE BRIEF.

Mijn afscheid en vertrek van het Rodezand naar het Eiland St. Helena en van daar naar Engeland. Ontmoetingen op de reis naar dat Land, en gedurende mijn verblijf in Londen. Door het Londens Zendeling-genootschap word ik aangezocht, om als Superintendent, enige Zendingen naar Azië te geleiden, en hen aldaar in het werk te stellen; en werd, eindelijk uit medelijden over de ellendigen Kerkstaat van Ceylon, gedrongen, het schriftelijk beroep daarvan aan te nemen.

VIJFTIENDE BRIEF.

Vertrek en reis van Londen over de Kaap, eerst naar Tranquebar, waar mijn echtgenoot sterft, en vervolgens naar Columbo, de hoofdplaats van Ceylon. Drie dezer medereizigers (Zendingen) blijven op Tranquebar, om op de kust te arbeiden.

ZESTIENDE BRIEF.

Aankomst te Columbo en ontmoetingen aldaar. De Zending ERHARDT, besluit zich te Madura neder te zetten; terwijl READ onder mijn opzicht blijft. Aanstelling tot predikant in de stad Punt de Gale, (Ceylon) en mijn verrichtingen in die gemeente. In deze plaats treed ik in het huwelijk met mijn tegenwoordige echtgenote, die mij tot veel hulp en troost is. Akelige toestand van de Kerkstaat alhier en van geheel Ceylon.

Vervolgens word ik geroepen naar de stad Columbo, waar ik niet zonder vrucht arbeid, maar ook veel tegenstand ontmoet. Eindelijk verlaat ik Ceylon.

ZEVENTIENDE BRIEF.

Gesprek met mijn echtgenote, ter nadere bevestiging van den akelige toestand van de Kerkstaat in het Godsdienstige Plint de Cale en van geheel Ceylon, in mijnn vorige brief meegedeeld. Terugkomst in Tranquebar. Uitstapje naar Negapatnam. Aanstelling tot predikant voor de Hollandse en Engelse gemeente aldaar. Anderhalfjarige arbeid bij dezelve; ontslag en afscheid. Vertrek naar Madras. Prediking aldaar voor de Engels en Hollanders ook te Palliacatte en Sadras, voor de overgeblevene Hollanders. Vertrek van Madras, na omtrent vijf jaren in Azië doorgebracht te hebben; waar ik ten sterkste van de noodzakelijkheid van Protestantse Zendeling- en Bijbelgenootschappen overtuigd werd. Terugkomst met de mijnen op de Kaapse rede, de 2dsten November 1809.

ACHTTIENDE BRIEF.

Wat er bij, en kort na mijn aankomst op de Kaap is voorgevallen. Geduchte aardbeving aldaar. Aanstelling tot predikant in de gemeente van Swartland. Hier hield ik mijn jubelpredicatie van mijn 25-jarige Evangeliedienst in onderscheidene gedeelten van de wereld. Vervolgens werd ik door den Gouverneur verkozen en dadelijk aangesteld tot een grondlegger van de nieuwe gemeente van Swartberg, naderhand Caledon genoemd, en hetgeen ik sedert Mei 1811 daar gedaan en ondervonden heb tot het tijdstip, dat ik mijn Emeritusschap verkreeg, en naar het Rodezand wederkeerde.

NEGENTIENDE BRIEF

Mijn veilige, aankomst onder Gods geleide op het Rodezand, nu Tulbach genaamd, en nog een en andere bijzonderheden, daarbij aangetekend.

EERSTE BRIEF.

Verhaal van hetgeen er met mij sedert mijn geboorte In de Kaapstad, in mijn kindse jaren gebeurd is. 1759

Waarde vriend!

Ik wil dan, om aan uw verlangen, aan dat van vele van mijn vrienden, en aan de begeerte van mijn hartelijk geliefde echtgenote te voldoen, u het een en ander meedelen aangaande de wegen en handelingen Gods met mij gehouden, en te dien einde in deze eerste brief mij bepalen tot mijn kindse dagen.

Ik ben geboren op 31 december 1759 in de hoofdstad van deze Zuidhoek van Afrika, thans Kaapstad genoemd, van christenouders, die van Europese en Aziatische voorouders afkomstig waren.¹ Van de vijf kinderen die mijn ouders hadden (allen zonen), was ik de jongste. Ik werd geboren met een zeer bekende, aller-lastigste lichaamskwaal, de dauwworm. (huiduitslag) Al was die kwaal niet dodelijk, toch leed ik veel ongemak en smarten, en alle middelen die tot mijn genezing aangewend werden waren tevergeefs.

Daar ik ondertussen gezond van hart bleef werd ik al vroeg met mijn broers naar school gezonden. Maar als ik thuiskwam, was ik blij dat mijn kleren van mijn lichaam gedaan werden tot verzachting van mijn pijnen, door de zachte hand van mijn teer liefhebbende vader. Een man, van wie ik vast geloof volgens hetgeen ik van hem heb horen vertellen, dat hij God vreesde en menigmaal voor mij heeft gebeden. Hoe vroeg ik ook van zijn zorg verstoken werd (daar ik op de dag van zijn begrafenis slechts vijf jaar oud was) kan ik mij toch verschillende blijken van zijn teerheid en medelijden duidelijk herinneren.

Bij het leren van mijn lessen op school was ik behoorlijk goed en ik ontving als bewijs daarvan meerdere malen een prijs of beloning. Toen dit land in het jaar 1768 bezocht werd met een kinderziekte, en ik ook daarmee werd aangetast hoopte men, dat als de dood geen einde zou maken aan mijn ellendig leven, ik van mijn aangeboren kwaal zou genezen. Maar nee, mijn vriend, al kreeg ik de kinderziekte zeer zwaar, zodat het scheen dat ik daardoor als aan de rand van het graf werd gebracht, zo gauw ik daarvan hersteld was, openbaarde mijn oude kwaal zich weer.

Mijn moeder hertrouwde en er werden ook nu kosten noch moeite gespaard om mij, indien het mogelijk was, te genezen. Mijn ongemak bleef echter. Het gebruik van natuurlijke warme baden, de insnijding van fontanellen en andere dingen, alles was tevergeefs; ook de mazelen die ik kreeg, konden mijn kwaal niet wegnemen.

Ik bleef zoals men dat noemt 'gezond van hart', maar ik moest vanwege mijn lastig ongemak aanhoudend onsmakelijke medicijnen gebruiken. Tijdenlang werd mij het spelen met andere kinderen op straat en in het veld verboden. Daar had ik veel verdriet over en schreide veel. Ik had toen nog geen besef of indrukken van dood en eeuwigheid, en zo gebeurde het, dat ik uit diepe moedeloosheid in het bijzijn van mijn moeder uitriep: 'O, dat ik maar dood was!' Mijn lieve moeder, die mij, haar jongste zoon, zeer liefhad en zelf veel hartzeer over mij voelde, antwoordde dan weleens: 'Kind, het is maar niet genoeg om te sterven; het komt erop aan hoe wij sterven; wij moeten daartoe bereid zijn.'

Ik begreep haar niet en sloeg geen acht op haar woorden. Mijn moeder wist weinig af

¹ Volgens uitgave van *Den Hertog* waren zijn ouders waren Jan Hendrik Vos, geboren in Batavia en Johanna Bok.

van de weg des heils en der zaligheid, wat in die tijd een algemeen gebrek in dat land was. Zij kon mij dus geen verder onderricht geven. Als ik zo nu en dan iets beter was, speelde ik met andere kinderen in het veld. En zie, zeer onverwacht gevoelde ik een schrik over mijn zonden. Over welke zonden? Over het vertrappen van het gras en van de bloemen, die de goede God aldaar had laten groeien. Ik spoedde mij van het veld naar huis en bleef hierover nadenken. Ja, het is mij weleens voorgekomen, als ik de gevolgen daarvan in aanmerking nam, of ik dat niet zou mogen aanmerken als het eerste begin van die genadige werking en zalige verandering aan mij, onwaardige, daarna geschonken.

Ik kreeg vanaf dat tijdstip tenminste lust om nu en dan in de Bijbel te lezen, zonder door iemand daartoe aangezet te worden. En ofschoon ik niets begreep van hetgeen ik las, vond ik toch een bijzonder genoeg in het lezen van de lijdensgeschiedenis van Jezus. Ik werd dan weleens erg aangedaan en had medelijden met de Heere Jezus. Ook vond ik vermaak in het lezen van het geschiedverhaal aangaande de oordeelsdag: hoe de schapen aan Jezus' rechterhand, maar de bokken aan Zijn linkerhand zouden geplaatst worden. Maar ik verstond met de kamerling van Candacé niet wat ik las, omdat ik niemand had die het mij uitlegde.

Wanneer ik maar kon, moest ik iedere zondag tweemaal naar de kerk. Ik kwam er echter, zoals het doorgaans met het grootste getal van de toehoorders gaat, even wijs uit als ik er was ingegaan. Dit is zeker meestal de schuld van de toehoorders, maar ook dikwijls van de predikanten, die niet genoeg studeren om naar de vatbaarheid van hun toehoorders te preken en hun aandacht vast te houden. Ook werd er in ons huis, ofschoon mijn ouders dikwijls naar de kerk gingen, nooit een woord over de gehouden predikatie gesproken, of iets aan de kinderen gevraagd over hetgeen zij in de kerk hadden gehoord.

Daar ik langer leefde dan ik verwacht en gewent had, werd het tijd om aan een beroep voor mij te denken. Er waren geen hogescholen in dit land. Mijn ouders hadden wel gelegenheid genoeg om al hun zonen op de onderscheiden gouvernementskantoren te plaatsen, maar zij vonden het beter dat elk een vak zou leren. Daar konden ze dan gebruik van maken als het eens nodig was, en dat konden zij in elk geval zonder schade meedragen.

Als vele ouders in deze dagen ook zo dachten, dan zouden er niet zoveel onnutte leeglopers en ballasten voor de maatschappij gevonden worden. Ik kon vanwege mijn ellendig lichaamsongemak moeilijk bij vreemden geplaatst worden, en daarom kwam ik met mijn eigen toestemming bij mijn oudste broer, om het handwerk van goud- en zilversmid te leren en in zijn winkel te helpen.

Nu was ik veertien jaar en moest de hele dag in dat werk bezig zijn. 's Avonds bij kaarslicht leerde ik tekenen. Omdat ik veel voor muziek voelde, mocht ik één uur per dag leren orgelspelen. Een en ander deed ik voor zover mijn lichaamsgestel dat toeliet met grote lust. Op mijn dringend verzoek mocht ik tweemaal per week bij twee onderscheiden leraars mijn belijdenis leren. Ik moest mij, daar ik niet langer tijd kreeg, eerder als lid laten aannemen dan ik anders gedaan zou hebben. Ofschoon mijn hart niet beter was dan dat van andere jonge mensen, vond ik echter toch geen vermaak in ijdele gezelschappen en in de zogenaamde genoegens van de wereld, maar wel in het leren van geoorloofde en nuttige dingen. Misschien was hiervoor geen andere reden, dan dat ik door mijn ellendig lichaam verhinderd werd om mij aan ijdelheid en dartelheid over te geven. Het was mij zelfs bij het muziek leren een last om allerlei ijdele dingen te moeten spelen. Het liefst nam ik de Psalmen, de

Hoogduitse gezangen en andere geestelijke liederen.

Tot hiertoe kan ik mij niet herinneren nog enige wezenlijke indrukken of beseffen van de noodzakelijkheid der wedergeboorte of waarachtige bekering gehad te hebben. Wel keurde ik alle ondeugd af en gevoelde een hoogachting voor de deugd. Mijn onkunde in de godsdienst was groot. Geen wonder, in dit land was dit gebrek toen algemeen, en er werd niemand gevonden die zich beijverde om dit gebrek uit de weg te ruimen. Daar nu het tijdstip naderde dat God Zich in genade over mij wilde ontfermen, en mij tot ernstig nadenken over mijn eeuwige belangen wilde brengen, zal ik in mijn tweede brief daarmee beginnen, en mijn eerste brief hier eindigen met toebidding van 's Heeren zegen, mij noemende
uw vriend M.C. Vos

TWEEDE BRIEF.

Mijn bekering en mijn verlangen om leraar te worden, en wel bepaald in het land mijner geboorte; waartegen zich echter een groot bezwaar opdeed. 1774

Waarde vriend!

Uit hetgeen u mij meldt bemerk ik, dat u mijn eerste brief met oplettendheid hebt gelezen en gevoelig bent aangedaan over hetgeen ik reeds in mijn prille jeugd heb moeten lijden. Uw opwekking, om met de hulp des Heeren verder te gaan met het verhaal van de wegen Gods met mij, treft mij. Het komt u voor, dat de volgende verhalen wellicht nader openbaren zullen hoe wijs en goed het was dat de Heere, mijn God en Vader, zulk een weg in mijn kindsheid reeds met mij heeft gehouden. Het doet mij uitroepen: 'O ja, Zijn doen is majesteit en heerlijkheid. Hij handelt met Zijn kinderen, voor wie Zijn eigen Zoon volkomen heeft voldaan, niet anders dan Vaderlijk!' Ik ben dan bereid verder met mijn verhaal verder te gaan.

Een klein boekje

Na ongeveer een jaar bij mijn broer gewoond te hebben, gaf hij mij, opdat ik nooit niets te doen zou hebben, een klein boekje in handen met het bevel om het in de lege ogenblikken die er in de lange avonden voor mij overschoten, te lezen. Dank zij de Almachtige, dat dit boekje in mijn handen viel! Of laat ik liever zeggen, dat het Gode behaagde, door dat boekje mij het allereerst tot enig nadenken over dood en eeuwigheid te brengen!

Het eerste gedeelte van dat boekje 'over de rampzaligheid der goddelozen na dit leven', verschrikte mij zeer. Ik was te onkundig om mij met stelligheid onder de goddelozen te rekenen. Daarom was mij het andere gedeelte 'over de gelukzaligheid der gelovigen na dit leven', zeer tot opbeuring en verkwikking.² Toch bleef ik enige weken in een staat van volstrekte onzekerheid, daar ik niet wist wat ik van mijzelf moest denken: of ik tot de goddelozen of tot de gelovigen behoorde.

Op zekere dag kwam er een Godvrezend man in de winkel van mijn broer. Hij kwam daar meermalen. Hij sprak met mijn broer over het werk der genade in de zielen van de gelovigen. Mijn aandacht werd daarheen getrokken en ik werd bewogen om te luisteren. De man vertelde hoe het met hem de laatste dagen was gegaan, en wat er in het verborgen tussen God en zijn ziel was geschied. Verder vroeg hij aan mijn broer hoe het ging en welke vorderingen hij in de genade maakte. Ik dacht bij mijzelf: welke gesprekken zijn dat? Nooit had ik zoiets gehoord, tenminste er nooit op gelet. Toen

² *De donderslag der goddelozen*, wegens het verschrikkelijke oordeel en de pijn der hel, het eerste deel. Met de hemelse vreugde voor de gelovige zielen, het tweede deel. Met een voorwoord en enige mededelingen omtrent het leven van de schrijver door ds. M. van Beek.

was het mij, alsof het mij werd ingefluisterd, althans toen kwam het in mijn gedachten: dit zijn dingen, waaraan de gelovigen, van wiens gelukzaligheid na dit leven u gelezen hebt, kennis hebben; die daaraan geen kennis hebben, behoren tot de tegenovergestelden, van wiens rampzaligheid u ook gelezen hebt.

Nu weken alle twijfelingen van mij en ik hield mij verzekerd dat ik tot de goddelozen behoorde, omdat ik de minste kennis niet had van zulke ondervindingen waarvan ik die Godvrezende man had horen spreken.

O, welk een hoogachting en eerbied voelde ik aanstonds voor de vromen, in het bijzonder voor die man, die ik toen en later nog meer, niet alleen tot mijn broer maar ook tot anderen, had horen spreken. Ik zocht gelegenheid om op zondag na de godsdienstoefening (want anders had ik geen tijd) in gezelschap van hen te zijn, die ik menigmaal voor engelen aanzag. Het waren schapen zonder herder. Zij kwamen bij elkander zonder te bidden en gingen ook weer zonder gebed uiteen. Zij spraken slechts over hetgeen zij hadden ondervonden, en nu en dan ook over een Bijbeltekst, waarover soms een wonderlijke verklaring werd gegeven. Hoe gebrekkig die gezelschappen ook waren - wat ik toen niet kon beoordelen - zat ik er een geruime tijd altijd met een beschaamd en veroordeeld hart. Ik beschouwde mij niet waardig te zijn om in zulke gezelschappen te verkeren. Ik kon mij er echter niet van onttrekken. Had ik mij maar kunnen verbergen zodat niemand mij zag, o, hoe graag zou ik dat gedaan hebben. Als ik de woorden, die gesproken werden, maar verstaan mocht! Nooit kon ik een woord spreken, zelfs niet wanneer ik aangesproken werd. Wilde ik het al doen, dan werd mij de mond gestopt door allerhande soorten van aanvallen van de vijand van de ziel. Nu eens was ik een Judas onder de discipelen van de Heere Jezus, dan weer de vrouw van Lot, die wel uit Sodom was, maar toch omkwam: 'Dus het is beter voor u hier te zwijgen; ook bent u veel te onkundig om tot zulke wijze en verstandige mensen te spreken.'

Meermalen werd ik door de Godvrezende man, die bij mijn broer kwam, zeer scherp aangesproken. Achteraf begreep ik dat het veel te scherp was. Toch beminde ik hem boven al de andere, omdat ik hem beschouwde als een vader in de genade, die zorg droeg, dat ik mijn zaligheid niet op een zandgrond zou bouwen.

Het bidden was voor mij een aller-zwaarst werk, hoewel ik er dikwijls door de nood toe gedrongen werd. Ik leerde mij langzamerhand meer en meer in de diepte van mijn ellende kennen, en daardoor (hoe verkeerd toch!) werd de vrijmoedigheid tot bidden weggenomen. Het werd mij onmogelijk zonder bidden te blijven wanneer de nood ertoe drong, maar ik had geen plaats tot afzondering. Meermalen moest ik mijn toevlucht tot geheel vreemde plaatsjes nemen.

Om met meer aandacht en hartelijkheid te bidden, deed ik het liefst hardop. Daarom nam ik 's avonds mijn toevlucht tot de klipkuilen aan de Leeuwenbil, een berg bij Kaapstad, waaruit men stenen voor fundamenteën uitbreekt en ook wel voor ommuurde begraafplaatsen buiten de stad. Als ik daar alleen was, begon ik overluid te bidden, om mijn bange hart voor God te ontlasten. O, dit gaf mij altijd enig licht en een klein vonkje hoop, hoewel ik nog een ruime tijd van mijn zondelast niet was ontslagen, omdat ik niet wist wat geloven was.

Omstreeks deze tijd kreeg ik een boezemvriend, die, hoewel jonger dan ik, veel meer vrijmoedigheid en godsdienstkennis had. Ik had hem lief als een broer en hij ging dikwijls met mij mee naar mijn gewone bidplaatsen. Hij moest daar dan meestal bidden. Niet zelden was hij voor mij een aangename evangelieprediker, waarom ik hem hartelijk beminde. Ook hij hield van mij.

Tegen hem zag ik niet zo op als tegen anderen; ik kon tot hem met enige

vrijmoedigheid spreken en werd door zijn gesprekken nooit neergeslagen, maar altijd opgebeurd en aangemoedigd.

Ik bleef echter twee jaren lang in een staat van voortdurende twijfeling, soms van wanhoop en meestal tussen hoop en vrees. Totdat het de Heere uit genade behaagde, op Zijn tijd, mij een gelovig inzien te schenken in Jezus' lijdende liefde tot zondaren. Ik mocht geloven dat deze dierbare Zaligmaker niet alleen voor anderen, maar ook aan mij geschonken was tot wijsheid, rechtvaardigheid, heiligmaking en volkomen verlossing.

Toen smaakte ik meer vreugde dan de hebzuchtigen genieten, wanneer hun koren en most vermenigvuldigd wordt. Ja, een blijdschap zoals de wereld niet kent en nooit met al haar grootheid, haar rijkdom en wellust genieten kan. O, hoe onverstaanbaar is dit voor een arme wereldling; de Vorst des vredes sprak niets anders dan van vrede tot mijn ziel.

Dit echter duurde niet zeer lang. Enkele dagen daarna werd ik de verdorvenheid van mijn hart weer in mij gewaar. Ik begon al mijn ondervinding in twijfel te trekken. Ik geraakte door een toegeven aan het ongeloof geheel in het duister en wist niet wat ik van mezelf moest denken.

In die nare omstandigheden werd ik als de baren van de zee op en neer geworpen. Zo wandelde ik op een avond alleen in het veld, geheel misnoegd over mijzelf. Ik bad om ontferming en uitredding uit die toestand. Nu kwamen deze woorden onder mijn aandacht, ja, ik mag gerust zeggen, dat zij met kracht in mijn hart vielen: 'Zo iemand achter Mij wil komen, die verloochene zichzelf, en neme zijn kruis op en volge Mij.' Het was mij in waarheid alsof Jezus Zelf deze woorden mij toeriep. Voor zover ik deze verstond, voelde ik aanstonds grote genegenheid om mij daaraan te onderwerpen en daarnaar te handelen. Ik smeekte om genade daartoe. Niets was mij verkieslijker dan Jezus' discipel te zijn en Hem te volgen.

Omdat ik weinig inzicht had in de zelfverloochening en het kruisdragen, ging ik de volgende morgen onder mijn werk daarover denken en tot God zuchten om dat te mogen verstaan. Toen kwam mij die hartinnemende les van de dierbare Jezus onder mijn aandacht: 'Leert van Mij, dat Ik zachtmoedig ben en nederig van hart.' Zijn ganse levensgeschiedenis van Zijn kribbe tot Zijn kruis, voor zover ik mij die herinneren kon, overdacht ik. Ik was ten volle overtuigd dat Hij te allen tijde zachtmoedig en nederig van hart was geweest. Wat voor onaangenaams Hem overkwam, hoezeer Hij gehoond, gesmaad, bespot, belogen, belasterd en mishandeld werd, Zijn zachtmoedigheid en nederigheid weken nimmer van Hem. Wel, dat was zelfverloochening; dat was kruisdragen! Nu werd ik geroepen om, als ik Jezus' discipel wilde zijn, ook mijzelf te verloochenen en mijn kruis te dragen. Onder alles wat mij ooit om 's Heeren wil zou overkomen, hoe onaangenaam ook voor vlees en bloed, moest ik van Jezus leren zachtmoedig en nederig van hart te zijn.

Jezus mocht mij toen wel gezegd hebben: 'Wat Ik doe, weet gij nu niet, maar gij zult het na dezen verstaan.' Ofschoon ik toen niet wist tot welke zelfverloochening en tot welk kruisdragen ik in het vervolg zou worden geroepen, werd ik op die tijd verwaardigd mij onder inroeping van genade geheel aan Jezus over te geven. Ja, ik was gewillig om, als het Jezus behaagde, om Zijntwil de zwaarste marteldood te ondergaan.

Mijn hele ziel was levendig. Jezus' liefde drong mij. En met wie werd ik nu het eerst en het meest begaan? Met de arme slaven die mij omringden. O, welk een medelijden

gevoelde ik voor hen en voor de slaven in dit land in het algemeen. Niet zozeer om hun slavernij, want velen van hen hebben het naar het lichaam inderdaad veel beter dan duizenden vrije christenen in Europa. Zij worden niet mishandeld, hebben voldoende voedsel en deksel, worden in ziekte kosteloos van alles voorzien. Als zij gehuwd zijn behoeven zij voor niets, noch voor zichzelf noch voor hun kinderen te zorgen. Maar ik had zulk een hartzeer over de verwaarlozing van hun onsterfelijke zielen. Verbaasd stond ik, dat de leraars, ja de vromen die ik kende, geen werk maakten van de zielen van hun arme dienstbaren. Enkele zonden wel slavenkinderen die in hun huis geboren waren met hun eigen kinderen naar school, maar zo'n korte tijd, dat zij weinig leerden. En dat was dan ook alles. Voor zover ik weet nam niemand de moeite, om zijn slaven maar een denkbeeld van de godsdienst in te prenten. Ofschoon men dus zijn slaven niet mishandelde, maar aan de ene kant goed deed, zo stelde men hen in zeker opzicht aan de andere kant gelijk met paarden, die ook gevoed en opgepast moeten worden om hun arbeid te kunnen doen. Om de zielen van deze arme schepselen werd niet gedacht. Daar ik geen vrijmoedigheid had om met iemand daarover te spreken, begon ik te verlangen om leraar te worden en wel in dit land. Dan zou ik mij over de arme slaven ontfermen en de eigenaars van deze slaven op hun schuldige plicht omtrent die schepselen wijzen.

Dat verlangen groeide van tijd tot tijd bij mij aan: hoe meer ik om de zielen van die slaven dacht, hoe sterker ik begeerde in dit land predikant te worden.

Mijn lichaamsongesteldheid was hierin wel een grote zwaarigheid. Omdat het met mijn lichaam in deze tijd wat beter was, geloofde ik ook, dat als de Heere mij riep, Hij deze zwaarigheid dan ook wel zeer gemakkelijk uit de weg zou ruimen. Ik maakte dit tot een voornaam onderwerp van mijn gebed en daardoor werd ik in mijn verlangen dag aan dag aangemoedigd, in de hoop, dat God mij hiertoe op Zijn tijd zou brengen. Het behaagde de Algoede echter om mijn oprechte begeerte sterk te beproeven, zodat ik al spoedig gelegenheid kreeg om enige zelfverloochening en kruisdragen te beoefenen.

Het verhaal hierover en hoe eindelijk de weg voor mij is gebaad om naar een hogeschool te gaan, zal het onderwerp zijn van mijn derde brief.

Ik blijf nu met heilbede

uw vriend M.C. Vos

DERDE BRIEF.

Hoe voor mij, na zelfverloochening en beproevingen ondervonden te hebben, de weg gebaad is, om naar een Hogeschool te komen. 1776

Waarde vriend!

Hebt u mijn tweede brief met aandoening gelezen en God voor Zijn genade, reeds in de dagen van mijn jongelingschap aan mij bewezen, gedankt? Ja, bent u daardoor opgewekt om God ootmoedig te bidden voor uzelf, dat u van alle twijfelingen genezen en in het geloof bevestigd moogt worden? Dat verblijdt mij grotelijks. Maar ik kan niet nalaten, mijn vriend, u bij deze gelegenheid te herinneren, dat u altijd zorg moet dragen, als u de bekering of het leven van christenen leest, dit nooit tot een toetssteen te stellen om er uw eigen ondervindingen aan te beproeven, of die echt of vals is. De ondervindingen immers van Gods vrienden verschillen in de omstandigheden altijd en dikwijls zeer veel, ofschoon die in de hoofdzaken, als zelfkennis, kennis van de Verlosser en liefde tot God en Christus, overeenstemmen.

Wij moeten dus nooit die ondervindingen, maar altijd en alleen het Woord van de levende God tot onze toetssteen stellen; of tot ons meerder gemak de tweede vraag en

het antwoord van onze dierbare Heidelbergse Catechismus, zo duidelijk en getrouw op het Woord van God gegrond.

Deed het u ook onder het lezen van mijn brief gevoelig aan dat men in die tijd niet meer werk maakte van de zielen van de arme heidenen en slaven, ik moet met u erkennen, dat dit tot schande voor het christendom en vooral van de leraars in die plaatsen strekt. Er is dus reden tot dank dat er thans meer aandacht aan deze zaak wordt geschonken, en dat men daarin meer belang gaat stellen.

Doch ik wil mij hierbij nu niet langer ophouden, maar voortgaan u in deze derde brief te vertellen, welke zelfverloochening en beproeving ik ondervond, en hoe eindelijk voor mij de weg is gebaad om op een hogeschool te komen.

Daar er in dit land toen geen Latijnse school, veel minder een hogeschool was, werd ik gedwongen mijn land en mijn familie te verlaten, wilde ik evangeliëdienaar worden, en moest dus naar Europa. Mijn lieve moeder, hoezeer en teder zij mij beminde, daar ik haar jongste kind was en zij met mij het meest had moeten tobben, kon en wilde mij niet in mijn voornemen hinderen. Mijn stiefvader was toen reeds overleden. Mijn moeder gaf op mijn verzoek haar toestemming en zei: 'Lief kind, ofschoon ik niet weet hoe ik het te boven zal komen om u zo ver van mij heen te zien gaan, kan ik u echter, als u denkt dat dit Gods wil is, mijn toestemming niet weigeren.' Zij hoopte en beloofde mij, dat zij bij mij zou komen inwonen, als God mij behouden als leraar terugbracht; dan zou zij haar laatste dagen onder mijn dak beëindigen.

Dit zou ook gebeurd zijn, als mijn tegenstanders, onder Gods wijze toelating, niet hadden bewerkt dat ik negen jaar langer in Nederland blijven moest dan nodig was om mijn eerlijk verlangen te bereiken. In die tussentijd stierf mijn geliefde moeder, zodat ik na mijn afscheid nemen van haar, haar nooit meer terug zag.

Ondertussen was haar antwoord aan mij gegeven een aanmoedigend teken van Gods voorzienigheid. Weinig dacht ik er toen aan dat zware beproevingen mij voor de deur stonden. Omdat ik ook afhankelijk was van de heren weermeesters, die mijn klein kapitaaltje beheerden, kon ik zonder hun toestemming niets beginnen. Tot vijfmaal toe moest ik mij tot de president van de weeskamer wenden, met het dringend verzoek om zijn toestemming tot mijn vertrek naar Europa om te gaan studeren. Maar Farao's hart werd verhard om mij niet te laten vertrekken. Zelfs mijn moeder ging met mij mee om mijn verzoek te ondersteunen, maar het hielp allemaal niets. Bij het laatste bezoek dat ik bij hem aflegde, dreigde hij mij, als ik nog eens met dat verzoek bij zijn huis kwam, ik verzekerd kon zijn dat hij mij met een stok de deur zou uitslaan.

Zwaar, ja bijna ondraaglijk zwaar was deze beproeving voor mij. Ik keerde moedeloos naar huis en kon niet begrijpen hoe God dit kon toelaten. Bijna zag ik van mijn voornemen af, temeer, daar mijn oudste broer mij ook tegenwerkte, daar hij door mijn vertrek schade zou

lijden. Niemand van de Godvrezenden, behalve één, keurde mijn voornemen goed. Zij gingen alleen met vlees en bloed te rade en stelden vast, dat ik vanwege mijn aangeboren lichaamskwaal, mijn voornemen onmogelijk ten uitvoer zou kunnen brengen.

Toen ik in mijn kamer was gekomen viel ik op mijn aangezicht voor God neer, om mijn bezwaard hart voor Hem te ontlasten. Ik legde al mijn onaangename ontmoetingen en al de tegenstand die ik ondervond voor de Heere neer en smeekte: 'O Heere, mijn God, waarom ontmoet ik al die tegenstand? Voor zover ik mijzelf bewust ben, kan ik immers niet anders oordelen, of mijn begeerte komt voort uit een zuiver beginsel en tot een goed doel. Waarom mag ik die dan niet verkrijgen? Of dwaal ik

misschien, dat ik niet uit zuivere beginselen handel, en is het Uw wil niet, dat ik een verkondiger van het Evangelie zal worden? O, laat dan de hinderpalen voor mij vermeerderen en maak mijn hart dan hiervan los, ja, breng mij er dan geheel van af. Maar Heere, is het tegendeel waar, zijn die tegenstanden alleen beproevingen, o, hecht mijn hart er dan meer en meer aan, en versterk mij dan in mijn hoop en verwachting. Ja, wil dan op Uw eigen tijd de hinderpalen uit de weg ruimen, en wil mijn weg om in het verkondigen van het Evangelie Uw knecht te worden, voorspoedig maken.'

Toen ik van mijn knieën opstond, ging ik naar een tafel waarop een Bijbel lag. En zie, de eerste woorden waarop mijn ogen vielen, zonder die opgezocht te hebben - want ik kon mij niet herinneren deze woorden ooit eerder gelezen te hebben - waren die uit Jesaja 41:8 en verder. Na de lezing hiervan tot het zestiende vers voelde ik de vertroostende kracht van die woorden zó sterk, dat ik tot op deze dag geloof, dat God die toen door een bijzondere voorzienigheid heeft doen voorkomen tot mijn opbeuring, bemoediging en vertroosting. Zij waren tot versterking van mijn geloof en van mijn hoop, dat God mij, onwaardige, hoe onwaarschijnlijk dit mij ook scheen, echter zeker op Zijn tijd tot het werk van een evangeliedienaar zou brengen. Maar ook in het vervolg waren deze woorden, in onderscheidene, voor vlees en bloed onaangename ontmoetingen, tot bemoedigende opbeuring en grote vertroosting.

Daar ik dus door God Zelf in mijn verlangen en in mijn verwachting gesterkt was, begaf ik mij, met een volle overgave van mijzelf aan mijn God, vol moed tot mijn handwerk. Mijn vijf leerjaren waren verlopen en mijn broer bood mij een goede beloning aan, als ik langer in zijn winkel wilde blijven. Maar nee, ik verlangde naar vrijheid, om tijd te hebben om te studeren. Ik werd dus zelf meester, vooral om de weesheren - die mij hiervoor wat geld moesten toereiken - te blinddoeken. Ik was toch niet voornemens veel in goud of zilver te werken.

Spoedig verzocht ik aan een wel bestudeerd persoon om mij dagelijks te helpen bij mijn voorbereidende studie. Die man was als soldaat uit Europa gekomen, ik weet niet waarom. Ik was van plan om met zijn lessen verder te gaan totdat ik meerderjarig was; dan zou ik verlost zijn van de weeskamer en kon ik de reis naar Europa aanvangen.

Na enige maanden merkte ik, dat ik niet genoeg vorderde met mijn studie. Ik verbeelde mij, dat ik in Europa in één maand meer zou leren dan hier in drie maanden. Ook begon mij de tijd tot mijn vijfentwintigste jaar verbazend lang te worden, daar ik nu nog maar negentien was. Ik dacht eraan, dat een huwelijk mij meerderjarig zou maken en mij van de banden van de weeskamer zou verlossen, of laat ik liever zeggen: van de dwingelandij van de toenmalige voorzitter van dat college. Ik zou dan vrij zijn, en daarom nam ik zo goed ik kon mijn toevlucht tot God.

In de Godvruchtige gezelschappen, die ik meestal elke zondagavond bijwoonde, had ik nu en dan een meisje ontmoet, dat ongeveer twee jaar ouder was dan ik. Dat meisje overtrof mij ver in Bijbelkennis en in vrijmoedigheid om te spreken. Zij werd door mij, zowel als door de anderen, voor een bijzondere christin aangezien. Ik dacht dat zij een geschikte vrouw voor een evangeliedienaar zou zijn. Ik wachtte niet lang en vroeg haar al spoedig tot vrouw, echter onder deze voorwaarde, dat na het voltrekken van ons huwelijk, ik haar voor tenminste zes jaar zou verlaten om mijn studie in Europa te gaan volbrengen. Als het de Heere zou behagen zou ik dan tot haar terugkeren. U zult u niet verwonderen, hoe ik tot zulk een besluit kon komen, als u zich indenkt, dat het mij toen meer om het ambt van een evangeliedienaar dan wel om een vrouw te doen was. Zij was enig kind in huis en kon dus zeer gemakkelijk, gedurende mijn afwezigheid, bij haar waardige ouders blijven inwonen als tevoren.

Na mijn voorstel enkele dagen in overweging genomen te hebben, stemde zij met

volle goedkeuring van haar ouders - die mij kenden - in.³
Spoedig daarop werd ons huwelijk gesloten.

Nu had ik met de weeskamer niets meer te doen; ik haalde geld en begon terstond voorbereidingen te maken voor mijn reis. Daar mijn aangeboren lichaamsongemak nog lang niet geheel was genezen, was het toch nu aanmerkelijk beter. Ik verblijdde mij recht hartelijk in mijn God, bijzonder daarover, dat de weg nu gebaad was om aan mijn innige begeerte te kunnen voldoen, en ik zeker mijn verlangen zou bekomen. Mijn vrienden stonden verbaasd. Zij hadden gedacht, dat ik na mijn huwelijk van mijn voornemen om naar Europa te vertrekken, zou afzien. Nu zij het tegendeel vernamen, wisten zij niet wat zij van mij moesten denken. Sommigen zeiden dat het aan mijn verstand haperde, of dat ik geheel niet wijs was; anderen, die mij niet wilden bespotten, hadden medelijden met mij. Enigen, waaronder zelfs leraars, geloofden vast dat ik mijn begeerte nooit zou verkrijgen. Als ik de reis zou aanvaarden, zeiden ze, zou ik zeker, na veel geld verspeeld te hebben, weer zo dom terugkeren als ik heengegaan was. In mijn geest lachte ik om die verschillende oordelen die er over mij werden geveld. Ik smeekte slechts om genade, om mij onder alle wederwaardigheden dicht bij de Heere te houden. Daartoe was die valse veroordeling van de mensen inderdaad dienstig. Als ik toen van ieder toegejuicht en geprezen was geworden, o, wie weet, hoe schadelijk dat voor mijn ziel geweest zou zijn!

Een zwaardere beproeving, die ik helemaal niet had verwacht, volgde nu. Geen bewoner mag dit land verlaten zonder toestemming van de gouverneur en geen kapitein mag iemand op zijn schip meenemen zonder een schriftelijk bewijs van hem. Ik ging dus naar de gouverneur om toestemming te vragen voor de reis. En zie, tegen alle recht en eerlijkheid in, weigerde hij mij dit, „zonder de minste reden tot die weigering te willen geven. Waarschijnlijk had de president van de weeskamer, die mij drie jaar geleden zo onbeleefd en hard had behandeld, hem daartoe aangezet. Ik ging bedroefd naar huis, en de aartsvijand van de ziel maakte van deze gelegenheid gebruik, zodat ieder die verstand heeft van geestelijke dingen gemakkelijk kan begrijpen hoe benauwd ik het nu kreeg!

Ik bad zo goed ik kon tot God om raad en uitkomst. De volgende dag ging ik weer naar de gouverneur. Deze behandelde mij niet als een burger van het land, maar hij sprak mij als de gemeenste booswicht toe. Als ik volstrekt weg wou, zo sprak hij, dan moest ik mijn wijf (zo onbeleefd sprak hij mij aan) meenemen. Hoe groot was toen de dwingelandij!

Ik had echter geen voornemen om langer in Europa te zijn dan tot verkrijging van mijn begeerte noodzakelijk was. Ik oordeelde met mijn schoonouders dat het beter was om mijn vrouw bij haar ouders te laten. Daar stemde ook mijn vrouw mee in. Het zou besparing zijn van onkosten en mijn vrouw zou niet blootgesteld worden aan de ongemakken van de zee en van het verkeren in een vreemd land.

Nu ging ik met mijn schoonvader voor de derde keer naar de gouverneur. Mijn schoonvader was een Zeeuw, geboren in Veere. Hij sprak de gouverneur scherp, maar niet te scherp aan en vroeg hem waarom hij mij wilde noodzaken om mijn vrouw mee te nemen. Zij kwam toch niet tot last van het gouvernement, noch tot last van een ander? Ik zou haar, naast God, alleen aan het toezicht van haar eigen ouders achterlaten. Mijn schoonvader bleef aandringen op de toestemming van mijn verzoek.

³ Op 14 november 1779 trad M.C. Vos in het huwelijk met Elizabeth Johanna Jacobs. Zij was een kleindochter van ziekentrooster Jan van der Trans, die in 1805 in Tranquebar, India, is overleden. Mededeling *Den Hertog*.

Nu veranderde de gouverneur ineens van toon. Hij had ongetwijfeld ook vernomen, dat bij langer tegenstand, de heren burgerraden de zaak voor mij als burger van dit land zouden opvatten. Deze zouden hem over zijn dwingelandij bij de heren bewindhebbers van de Hollandse Oost-Indische Compagnie in Holland aanklagen. Bij die heren waren al verscheidene klachten over de Kaapse regering ingekomen.

Eindelijk kreeg ik toestemming van de gouverneur. God had ook deze hinderpaal voor mij uit de weg geruimd.

Nu maakte ik met blijdschap alle mogelijke spoed om mijn land en mijn familie, ter wille van God en het Evangelie, voor een tijd te verlaten. Wel volgde er nog een kleine beproeving, maar deze was, door Gods bemoediging voor mij niet zwaar.

De dokter, die mij al verschillende jaren behandelde, kwam mij bezoeken. Hij wandelde met mij in de tuin van mijn schoonouders en begon met al zijn geleerdheid en door allerlei drangredenen mij te bewegen van mijn voornemen af te zien. Hij wilde mij overhalen om in dit land bij mijn vrouw en familie mijn gemak te houden. Hij merkte dat al zijn praten niet de minste indruk op mij maakte, maar dat ik standvastig bij mijn voornemen bleef volharden. Nu wilde hij mij, om mij te bedienen van een zeemansspreekwoord, ineens de volle laag geven. Hij dacht, dat ik dan spoedig door hem zou overwonnen zijn. Hij zei: 'Daar ik tot mijn spijt bemerk, dat mijn woorden en goede raadgevingen geen ingang bij u vinden, moet ik u als dokter, die uw lichaam door en door heb leren kennen, met zekerheid aanzeggen, dat zo u de reis aanvaardt, u niet eens halverwege Europa zult komen, maar uw begraafplaats zult u zeker in de zee vinden.' Ik werd door deze taal helemaal niet verschrikt, maar zei tot hem met een vrolijk en opgeruimd hart: 'Wel, dokter, als dat plekje halverwege Europa in zee tot mijn begraafplaats bestemd is, dan zult u mij met al uw redeneringen daar niet vandaan houden. Dan moet ik daarheen, maar ik ben niet zo bang. Daarom verzoek ik u: vermoei u niet langer om mij van mijn besluit af te brengen.'

Ontevreden nam hij afscheid van mij en ging heen. Hij was zeker door anderen met die boodschap belast geworden.

Nu naderde het tijdstip van mijn vertrek. De inhoud van mijn volgende brief zal gaan over hetgeen er voorviel voor en na mijn vertrek, over mijn reis tot mijn aankomst in Utrecht en het besluit om naar de Utrechtse academie te gaan.

Thans breek ik af met de verzekering van ware hoogachting, en ben uw vriend M.C. Vos

VIERDE BRIEF.

Mijn vertrek van de Kaap, en hetgeen er nog vóór en bij dat vertrek, bij het passeren der Linie (evenaar), en verder op Mijn reis tot mijn aankomst in Holland is voorgevallen. Opgetogenheid bij het zien van de Voor-Hollandse steden en dorpen. — Mijn komst te Amsterdam, en vertrek van daar naar een dorp in Gelderland, waar ik, ter voorbereiding voor de Academie, een jaar bleef en het besluit nam om naar de Utrechtse Hogeschool te gaan. 1779

Waarde vriend!

Bij het lezen van mijn vorige brief bent u, zo ik bemerk, aan de ene kant gevoelig aangedaan geworden over de zware beproevingen, waarmee mijn goede begeerte reeds in mijn vroege jeugd werd beproefd.

Maar aan de andere zijde zeer verblijd over de ondersteuning en bemoediging, die de liefderijke God mij genadig verleende. Het scheen u toe, dat er geen gepaster tekst uit de hele Bijbel mij in mijn toenmalige omstandigheden kon zijn voorgekomen dan

Jesaja 41:8-16. Die hebt u dan ook wel driemaal met aandacht nagelezen.

En inderdaad, mijn vriend, die woorden waren mij in die tijd als koud water op een vermoeide ziel, en ik heb er tot aan mijn dood genoeg aan. Wat is de Heere toch met nadruk goed voor Zijn vrienden en van hoeveel waarde is de Bijbel toch voor hen! Wij mogen die met Petrus Broes¹ wel met nadruk noemen 'dierbare Bijbel', en met hem over die dierbaarheid nadenken.

Dat u bij het lezen van mijn brief zo uiterst verwonderd was, dat ik een huwelijk aanging op een voor vlees en bloed zo zware voorwaarde, en dat mijn vrouw daarin toestemde, bevreedt mij niet. Ik zou mij ook verwonderd hebben als dit een geval van een ander betrof. Maar Gods hand was in deze weg, anders zou mijn echtgenote dit zeker niet gedaan hebben. Als God werkt, wie zal het dan keren? Zo Hij met ons is, wie zal dan tegen ons zijn?

Ik wil intussen nu verdergaan u mee te delen mijn vertrek van de Kaap, mijn reis naar Holland, mijn aankomst aldaar, en mijn besluit om naar Utrecht, de academiestad, te vertrekken.

Toen ik gereed was om naar Europa te reizen, reed ik te paard naar enkele buitendistricten, om van enige goede vrienden afscheid te nemen. En o, hoe werd ik op deze reis, daar ik onwetend in doodsgevaar was, van mijn God, door middel van mijn paard, bij het leven behouden! Ik moest een rivier doortrekken, waar een weg door lag. In het midden van het water bleef mijn paard staan; het wilde niet verder, welke moeite ik ook deed. Ik verschrikte, begreep er niets van, en keerde terug naar een boerenwoning in de nabijheid. Ik verzocht daar om iemand te paard, die mij door de rivier zou helpen. Mijn geleider reed wel twintig stappen verder de rivier in dan ik had gedaan, en mijn paard volgde als een lam. Ik zei tegen mijn leidsman waar ik de rivier was ingereden. De man sloeg met verbazing zijn handen ineen en zei: 'O, hoe gelukkig, dat uw paard niet verder wilde. Daar is een verschrikkelijk diepe kuil (in dit land een zeeoegat genoemd). Als uw paard maar een paar stappen verder was gegaan, zou er van u en van uw paard niets meer rechtgekomen zijn.'

Toen de man teruggereeden was, kon ik mij niet weerhouden, al rijdende te schreien van gevoelige dankbaarheid aan mijn God. Hij had mij daar, waar ik zonder mijn weten in een volstrekt gevaar was mijn leven te verliezen, omdat ik niemand bij mij had om mij enige hulp te bieden, zo wonderlijk bewaard, door mijn paard onder Zijn hoog bestuur te weerhouden om verder te rijden.

Op deze reis waren ook al mijn vrienden, waarvan ik afscheid nam, verbaasd over mijn voornemen. De predikant Van de Paarel, die mijn voornemen ook niet kon goedkeuren, gaf mij echter een paar theologische boeken in de Latijnse taal cadeau.

Toen ik in Kaapstad teruggekomen was, brak het uur aan van mijn grote reis naar Europa. Ik nam afscheid van mijn vrouw, waarmee ik nog geen volle vier maanden getrouwd was; van mijn lieve moeder, die door haar overgrote droefheid over mijn vertrek aan mijn hals haar bewustzijn verloor; van mijn broers, hun vrouwen en kinderen en van een heleboel andere goede vrienden. De droefheid van allen was groot; zij waren allen aangedaan, maar mijn ziel huppelde in mijn binnenste van blijdschap, dat het lang gewenste tijdstip, waarnaar ik reeds meer dan drie jaren verlangd had, eindelijk was aangebroken.

Op 11 maart 1780 kwam ik aan boord. Tot mijn grote vreugde zag ik onder de passagiers die man, waarover ik in mijn tweede brief heb geschreven. Zolang ik hem gekend had, beschouwde ik hem als een vader in de genade. Op deze reis moest ik gewaarworden, dat hij ook een mens was van gelijke beweging als anderen, een mens met gebreken, waardoor ik van mijn afgoderij voor hem voor een groot deel werd afgebracht.

Een bijzonder aangename dag voor mij was 24 maart. Ik bad en verlangde zeer om een teken van Gods Vaderlijke toegenegenheid. En o, hoe aangenaam, hoe bemoedigend en vol vertroosting werd mij Jesaja 54:11 en verder!

Toen wij de Linie (evenaar) passeerden had ik een diepe indruk van Gods lankmoedigheid en taai geduld. Ik kan mij niet herinneren, dat ik dit voor of na die tijd in zulk een mate ooit gevoeld heb. In plaats van de Almachtige de danken, dat Hij ons tot nu toe veilig had geleid, werd die dag ter ere van Bacchus gevierd. Er werd gedronken en gezwolgen en allerlei baldadigheden werden gepleegd. De kapitein joeg met een getrokken degen een van de passagiers na op het dek van het schip. Door de droevige gevolgen van de losbandigheid op die dag moest iemand het bed houden. Enkele dagen later was hij overleden en moest in de zee begraven worden. Dit was de enige dode die wij op onze reis hebben gehad. Dit sterfgeval, mijn vriend, was des te treffender vanwege een bijzondere omstandigheid waarin deze man verkeerde, en het is wel waard om het op te schrijven.

De gestorvene was een Duitser, die bijna dertig jaren in dit land had doorgebracht. Hij was een oppassend man en had in al die tijd nooit bericht gehad van zijn vrouw en kinderen, die hij in Duitsland had achtergelaten. Ongeveer twee jaar vóór zijn dood kwam zijn oudste zoon bij hem in huis, door een bijzondere voorzienigheid. De vader had een zichtbaar litteken aan zijn voorhoofd en daaraan werd hij herkend. In eenendertig jaar hadden ze niets meer van elkander vernomen. De zoon viel zijn vader om de hals en schreeuwde in grote ontsteltenis uit: 'Mijn vader, mijn vader!' De vader verschrikte zo, dat hij alles niet kon verwerken, en verzocht zijn zoon om morgen terug te komen.

Evenals zijn vader was de zoon indertijd opgeroepen door de koning van Pruisen om de oorlog in te gaan. Beiden waren gedeserteerd en in Kaapstad aangekomen. De zoon had zijn vrouw en drie kinderen moeten achterlaten, en sinds drie jaar woonde hij in Kaapstad, in dezelfde plaats waar zijn vader zich bevond. Van zijn zoon vernam de vader dat zijn moeder overleden was, en toen hij hoorde dat zijn zoon een vrouw met drie kinderen had achtergelaten, besloot hij om alles te verkopen en naar Duitsland terug te keren. Hij was een redelijk welgesteld man, dus konden beiden de reis wel betalen. Zijn laatste jaren kon hij dan bij zijn kinderen doorbrengen. Maar helaas, op zee moest de vader, een man van zestig jaar, altijd gezond en sterk, zijn leven verliezen. En dat kwam door het schandelijk vermaak van de zogenaamde linesnijding. Zijn graf vond hij in de zee.

O, welk een wonder, dat de Heere van de winden en de zee die linie-vrolijkheden niet meermalen op de daad straft! Doch Hij is oneindig in barmhartigheid. Evenwel doet Hij zulks nu en dan, zonder dat het opgemerkt wordt. De wijze wereld schrijft dit toe aan een ongeluk.

Op 29 juni kwamen wij, door Gods veilig geleide, op de rede van Texel.

Het schip ging voor anker en wij moesten met ongeduld wachten tot 3 juli, toen de bewindhebber van Amsterdam kwam om het volk af te danken. De passagiers huurden een klein scheepje, dat hen en hun bagage nog dezelfde avond in Enkhuizen aan wal bracht. Hier was mijn hart overstelpt van verwonderende dankbaarheid, dat God mij, niettegenstaande mijn lichamelijke kwaal, behouden tot hiertoe gebracht had. De schrikverwekkende aankondiging van mijn dokter was niet uitgekomen. O, nee, ik leefde nog, ja, was door Gods goedheid nog sterker dan toen ik de Kaap verliet. Daar ik in de Kaap geen andere huizen gezien had dan witgepleisterde, kwamen mij de woningen in Enkhuizen op het eerste gezicht zeer vuil voor. Het scheen mij toe of

sommige gebouwen niet zonder gevaar stonden om voorover te storten. Ik dacht er niet aan dat ik later in deze stad zoveel aangename Godvruchtige vrienden zou krijgen, bij wie ik in de vakantie vele weken gratis kon logeren.

De volgende dag vingen we de reis over land naar Amsterdam aan. Onze bagage werd met het scheepje over zee naar Amsterdam gezonden. O, hoe verrukt en opgetogen was ik op deze tocht! Ik zag zoveel dorpen en grazige weiden met koeien, wat ik in mijn land niet gewoon was te zien. Ons eerste middagmaal gebruikten wij in een logement in Hoorn. Ik stond verbaasd over de beleefdheid en gediensdigheid van de christen-dienstboden. Ik geloof niet dat iemand op aarde die middag smakelijker en met meer verwonderende dankbaarheid gegeten heeft dan ik, daar het juist midden in de zomer, het beste jaarseizoen was. Mijn reisgenoten, allen Europeanen, gevoelden niet wat ervaarde.

Van hier ging het naar Amsterdam met postwagens, trekschuiten en veerboten. Ik was een en al verwondering en had ogen te kort om alles te zien. Wat een gezicht, toen ik aan de Texelse steiger in Amsterdam aankwam! Een heleboel arme bedelaars volgden mij. Ik was aan zoiets niet gewoon en daardoor was mijn beurs spoedig leeg.

Ik verbeeldde mij in een andere wereld verplaatst te zijn, toen ik de hoge gebouwen zag, de vele torens en het aanhoudend klokkenspel. Hier hoorde ik met genoegen en niet geheel zonder zegen enkele leraars. Maar spoedig vertrok ik naar een dorp' in Gelderland. De leraar in die plaats, ook een Afrikaan, was de enige broer van mijn schoonmoeder.² Deze zou mij voorbereiden om naar de academie te kunnen gaan. Hier vond ik weinig mensen waarbij leven en belangstelling werd gevonden. Dit maakte mij bedroefd, maar na verloop van enkele maanden vond ik in de naburige stad Doesburg enkele Godvrezende mensen. Hier woonde ik in Europa voor de eerste maal een Godvruchtig gezelschap bij. Hier hoorde ik ook, naar ik vertrouw, Godvrezende leraars prediken, die ik in hun woningen bezocht en door wie ik zeer werd gesticht.

Ook ontmoette ik hier de nu lang-verheerlijkte Hermanus Hermsen. Twee jaar geleden had ik op de Kaap een klein boekje van hem gelezen, getiteld: *De uitnemende kracht van Christus' liefde*. Dit had ik niet zonder zegen gelezen. Deze grijsaard, die van mij hoorde dat zijn boekje ook op de Kaap door velen met stichting werd gelezen (het was reeds voor de zesde keer gedrukt), werd opgetogen van blijdschap. Hij stond in het gezelschap op en bracht zijn God een zeer hartelijke dankzegging daarvoor toe. Hij beval zijn gering werkje verder de Goddelijke zegen aan. Deze plaats was voor mij als een Bethel.

Het teruggaan van hier, waar ik drie gezegende dagen had doorgebracht, viel mij moeilijk. Ik bleef echter een heel jaar op het dorp en wist niet naar welke hogeschool ik zou gaan. De een raadde mij Groningen aan, waar mijn aangetrouwde oom had gestudeerd; een ander, die veel invloed had op de academie in Harderwijk, noemde die.

Toen ik hierover in twijfel verkeerde, herinnerde ik mij tijdig een gesprek op de Kaap met een scheepskrankenbezoeker. Het ging over professor *G. Bonnet* in Utrecht. Ik zocht de toenmaals uitgegeven boeken vast te krijgen en las die met zulk een smaak, dat ik onder verzuchting tot God het besluit nam om naar de Utrechtse hogeschool te gaan. Ik wilde een leerling van deze hoogleraar worden.

Toen mijn jaar geëindigd was nam ik afscheid, en vertrok zonder enige aanbeveling naar Utrecht.

Over mijn aankomst en mijn verblijf in Utrecht, gedurende mijn academiejaren, wil ik u in een volgende brief het een en ander meedelen.

Nu eindig ik deze brief met heilbede, en noem mij uw vriend M.C. Vos

VIJFDE BRIEF.

Mijn aankomst te Utrecht. Merkwaardige ontmoeting, welke ik aldaar had ten huize van Prof. G. BONNET, en van een Godvruchtige dame, die ook aan de Kaap geboren was, benevens mijn verder verblijf te Utrecht, gedurende mijn Academiejaren. 1781

Waarde vriend!

Dat de Goddelijke bewaring over mij in de rivier door middel van mijn stom paard u zeer trof, kan ik gemakkelijk begrijpen. Ook het afscheid van mijn bloedverwanten, ja zelfs van mijn eigen vlees en dat in het vooruitzicht, dat wij elkander in verscheidene jaren niet zouden weerzien. Inderdaad, Gods ondersteuning en bemoediging waren zeer groot, anders zouden wij eronder bezwelen zijn.

Het geval van de vader en de zoon, mijn medepassagiers op mijn reis naar Europa, en de ontmoeting met vader Hermsen in Doesburg, schijnen ook uw bijzondere aandacht getrokken te hebben. Ik moet met u bekennen dat de ene en de andere gebeurtenis, ofschoon van verschillende aard, zeer opmerkelijk waren.

U vraagt mij hoe het gedurende mijn reis en nadien met mijn aangeboren lichaamsongemak gesteld was. Het antwoord dat ik daarop moet geven, mijn vriend, maakt mij gevoelig: die God toch, Die mij geroepen had, toonde zeer Vaderlijk daarin te voorzien. Want ofschoon Hij dat ongemak nooit geheel van mij wegnam, verminderde het toch zeer. Ja, juist van die tijd af dat ik tot de openbare predikdienst kwam, heb ik het nooit meer in mijn gezicht of op mijn handen gehad.

Door de voornaamste hoogleraars in de medicijnen in Utrecht werd ik aangeraden, te zorgen dat mijn aangeboren ongemak niet geheel weggenomen werd, om ergere ongemakken te voorkomen. Ik heb mij dan, met onderwerping aan mijn God, onthouden om iets meer daartegen te gebruiken.

Genoeg echter hierover.

Ik wil u nu, volgens mijn belofte, in deze brief het een en ander meedelen over mijn aankomst en verblijf in Utrecht gedurende mijn academiejaren.

Ik kwam in augustus 1781 te Utrecht, en omdat ik niemand daar kende en geen aanbevelingsbrief van iemand had, ging ik in een gewoon logement. De volgende dag was het zondag en ik ging driemaal naar de kerk. Daar werd ik zozeer naar mijn geest gevoed, dat ik tot mijzelf zei: 'Hier moet ik zijn. Dit is, hoop ik, de plaats die de Heere voor mij tot een kweekschool heeft bestemd, en waarin Hij mij tot het werk van een evangeliedienaar wil toebereiden.'

De volgende morgen liet ik mij het huis van de hoogleraar G. Bonnet aanwijzen. Toen ik binnenkwam, was deze waardige man met zijn huisgezin bezig met de morgengodsdienst. Ik moest een poosje wachten en ik luisterde aan zijn kamerdeur. Daar ik nooit een huisgodsdienst van die aard had bijgewoond, werd ik zeer gevoelig aangedaan, dat God mij aan die plaats gebracht had. Ik kreeg de bidder, eer wij nog een woord tot elkander gesproken hadden, zeer hartelijk lief, ja, ik begeerde hem van God tot mijn leermeester.

Toen de godsdienstoefening geëindigd was, kwam de hoogleraar dadelijk tot mij, daar hij bericht had gekregen, dat er een vreemdeling was om hem te spreken. Hij leidde

mij in een zijkamer, waar ik moest gaan zitten. Heel vriendelijk en met grote bescheidenheid vroeg hij

wie ik was. Toen ik hem dit gezegd had, vertelde ik hem in het kort Gods weg met mij en van het doel waartoe ik in Utrecht was gekomen. Ik zei dat ik gehuwd was en dat ik mijn vrouw op de Kaap had achtergelaten. Daarom diende ik de kortste weg in te slaan om mijn begeerte te verkrijgen, namelijk om evangeliedienaar te worden. Ik zei hem ook dat ik die kortste weg niet wist, en dat ik daarom, naast God, mijn toevlucht tot hem nam. Ik begeerde niets anders, dan dat hij met mij, die een vreemdeling was, zo zou handelen, zoals hij in zo'n geval behandeld zou wensen te worden.

Hij hoorde mij met geduld aan en het kwam mij voor, dat hij onder de indruk was. Hij stond op, ging de kamer uit, maar kwam spoedig met zijn geliefde en Godvruchtige vrouw weer binnen. In het kort vertelde hij haar wat ik hem had meegedeeld. Nu zag ik duidelijk dat beiden schreiden en ik hoorde haar zeggen: 'Mijn lieve man, dat is een antwoord op uw gebed, vanmorgen voor God uitgestort.'

Hierop gaf de professor mij de hand en drukte die vast in de zijne. Hij vroeg naar geen brief of getuigschrift, en beloofde mij ontroerd alles te doen wat in zijn vermogen was om mij langs de kortste weg en op de best mogelijke manier, onder Gods zegen, te brengen tot het verkrijgen van mijn begeerte. Hij verzocht mij om het middagmaal bij hem te gebruiken, maar ondertussen moest ik naar een zekere juffrouw gaan. Een van de dienstboden van de professor moest mij de woning aanwijzen. Ik kreeg geen andere boodschap mee dan de groeten te brengen van de professor.

Het kwam mij vreemd voor, maar toch gehoorzaamde ik maar eenvoudig. Toen deze dame hoorde dat ik gezonden was door professor Bonnet, verzocht zij mij te gaan zitten. Zij vroeg wie ik was en nog naar andere dingen. Ik beantwoordde in het kort al haar vragen. Toen riep zij uit: 'Dan bent u mijn landgenoot, en uw moeder was, toen wij beiden kinderen waren, mijn speelkameraad!'

Nu wist ik waarom professor Bonnet mij naar die dame had gezonden. Zij was een tere christin en een van zijn leerlingen. Toen zij verstaan had wat de professor mij had beloofd, zei zij: 'Welnu, houd u maar aan de raad van die beste man. Hij zal u tot een vader zijn, en neem mij voor die tijd, dat u hier op de academie bent, dan maar voor uw moeder aan.' Hoe de ontmoeting van die dag voor mij in het land van mijn vreemdelingschap was, kan ik met geen mogelijkheid uitdrukken. Mijn ziel liep over van verwonderende dankzegging aan mijn God, Die zo Vaderlijk voor mij had gezorgd. Bij hernieuwing verbond ik mij aan Hem, en smeekte om genade, om toch altijd geheel en al voor Hem te zijn. Mijn hart huppelde van blijdschap, dat God mij aan die plaats gebracht had, waar ik spoedig vernam, dat God vele van Zijn lieve kinderen ook onder de aanzienlijken van het volk had.

Ik kwam ook in kennis met een student, die bij zijn Godvrezende moeder, die weduwe was, inwoonde. Deze nodigde mij dadelijk uit om lid te worden van een Godvruchtig studentengezelschap, dat uit zeventien leden bestond. Iedere zaterdagavond kwamen zij bijeen om met elkander te bidden, te zingen en van hart tot hart te spreken over Gods Woord en hun geestelijke belangen en ondervindingen. Ik nam die uitnodiging graag aan en ondervond werkelijk, dat dit gezelschap voor elkander zeer nuttig was, niet alleen voor die avond, maar ook voor de gehele volgende week. Wij werden hierdoor aangespoord om op elkander acht te geven, tot opscherping der liefde en der goede werken. De leden van dat gezelschap stonden algemeen bekend als jonge mannen, die hun academietijd nuttig doorbrachten en zeer ijverig studeerden. O, dat zulke gezelschappen van studenten altijd op al de hogescholen werden gevonden!

Mijn studentendagen waren inderdaad zeer aangename tijden van mijn leven. Ik wilde

in korte tijd graag veel studeren, want het gescheiden zijn van mijn vrouw was voor mij een scherpe spoorslag. Door de oorlog die er toen was, kwam ik weleens in grote verlegenheid om de noodzakelijke onkosten die ik maakte op tijd te voldoen, omdat ik niets van thuis kon ontvangen. Maar toch werd ik erg opgebeurd en bemoedigd door de zielvoedende genademiddelen, en bijzonder in de bijeenkomsten van Gods volk op zondagavond. Ook hield mij, bij alle moeilijkheden, het nakomen van de belofte van de waardige Bonnet, mij het hoofd boven water; ook wat de Kaapse dame bij mijn aankomst in Utrecht aan mij had gedaan. In de vakantie had ik het genoeg door beminnaars van de godsdienst op verscheidene plaatsen uitgenodigd te worden. In het bijzonder heb ik in die tijden veel aangename uren doorgebracht in het gezelschap van Gods volk; ook onder de Mennonieten in de Noord-Hollandse stadjes Hoorn en Enkhuizen. Een student uit Enkhuizen, een dierbare broeder op de academie en lid van ons studentengezelschap, nam mij daar mee naar toe. Het grootste deel van mijn vakantie bracht ik door in het verrukkelijk prachtige dorp Maarsse, niet ver van Utrecht gelegen. Daar mocht ik logeren bij goede christenen; ik kreeg vergunning om in de mooie tuinen te lopen en in de verrukkelijke lanen en bossen te wandelen zo dikwijls ik dit wilde. O, welke mooie studeerkamers vond ik daar, want ik was altijd zeer zuinig op mijn tijd.

Na bijna drie jaar op de academie geweest te zijn, ging ik naar het dorp Voorthuizen. Een tekening van dat dorp, gemaakt door mijn vriend J. van Eijk, leraar aan die plaats, hangt in mijn voorkamer. Deze dominee was ook lid van ons zaterdagavondgezelschap, en voorzover ik weet nu nog predikant in Loosduinen en medeoprichter van het Rotterdams Zendelings-genootschap. Hier in Voorthuizen wilde mijn leermeester dat ik voor het eerst de predikstoel zou beklimmen, en het Evangelie, waarvoor ik veel had verloochend, verkondigen. Ik deed dit en God hielp mij bij het prediken zo zeer, dat de blijdschap die ik gevoelde, alle verlegenheid bijna geheel wegnam. O, hoe moedigde dit mij aan in mijn werk! Niet lang daarna predikte ik onder mijn voornaamste professor voor een aanzienlijke gemeente. Het gerucht dat de Kaapse student zou spreken, bracht veel toehoorders op de been. Ik sprak over Psalm 73:23 en 24, en die woorden heeft de liefderijke God tot dusver zodanig aan mij vervuld, als ik toen niet had durven denken.

Nadat ik ruim drie jaar op de academie was geweest, ontving ik de tijding, dat er op de Kaap een predikantsplaats vacant was geworden. Wegens het gering aantal predikantsplaatsen in die tijd in dat land, gebeurde dat niet dikwijls. Door mijn voornaamste vrienden werd ik aangeraden om proponent te worden, opdat deze vacante plaats niet aan een ander gegeven zou worden en ik niet langer van mijn land en van mijn vrouw gescheiden zou blijven.

Ik haalde mijn getuigschriften op bij vijf professoren, die mij allen les hadden gegeven, en reisde daarmee naar Amsterdam. Ik gaf mij daar op om in de eerstvolgende classicale vergadering geëxamineerd te worden. Nu was mijn blijdschap ten top gestegen: ik zou nu spoedig als evangeliedienaar naar mijn land terugkeren en mijn lieve vrouw in mijn armen ontvangen. Ik kon dit met grond hopen, want de eerst openvallende plaats in dat land was mij door gedeputeerden over de buitenlandse kerkzaken duidelijk genoeg toegezegd.

Helaas, ik moest spoedig gewaarworden, dat de wereld mij niet liefhad, omdat ik door Gods genade van de wereld niet was.

Hoe ik verhinderd werd naar mijn land en mijn familie terug te keren, zal de inhoud van mijn volgende brief uitmaken; ook Gods weg daarop met mij gehouden tot mijn roeping naar mijn eerste gemeente in Nederland.

Ik eindig thans met toebidding van 's Heeren zegen, en noem mij uw vriend M.C. Vos

ZESDE BRIEF.

Hoe ik proponent geworden ben. Hoe ik verhinderd werd naar mijn Land en mijn maagschap weder te keren. Verzoek van de oudste leraar ds. Tijkens, te Amsterdam, om voor Zijn Wel-Eerw. de predikdienst waar te nemen, welk verzoek ik bewilligde, en de 28ste Juli 1784 begon. Zwaar opzien tegen dat werk. Moedeloosheid ever mijnen tegenwoordige toestand, waardoor ik in grote druk verkeerde. Hoe onder dat alles mijn dienstwerk in mijn proponentdagen nadrukkelijk gezegend werd. Mijn beroeping als predikant, niet naar de Kaap, maar naar Woudenberg. Mijn eerste gemeente in Nederland. Mijn bevestiging en intrede aldaar, de 3de Juli 1785.

Waarde vriend!

Bij het lezen van mijn vorige brief bent u zeer gevoelig geweest, merk ik, over de Goddelijke zorg voor mij in mijn vreemdelingschap. Inderdaad, die eerste ontmoeting met de hoogerwaarde Bonnet en met de Kaapse juffrouw waren mij tot sterkte op mijn weg. Zij leven nu niet meer op aarde, maar genieten reeds het einde van hun geloof, en de gedachtenis van deze rechtvaardigen zal nog lang in zegening blijven.

Wat die Kaapse juffrouw betreft, mijn vriend, moet ik u nog een bijzonderheid meedelen. Zij las in de krant het bericht van de verwoesting van Lissabon in het jaar 1755. Onder Gods zegen was dit de eerste aanleidende oorzaak, dat zij tot ernstig nadenken kwam over haar eeuwige belangen. Met geheel haar hart deed zij de keus om God te dienen. Zij was van een zeer aanzienlijke familie en er werd veel moeite gedaan om haar van die dweperij, zoals men haar keus noemde, af te brengen en tot de liefde der wereld over te halen Maar niets was in staat om haar daartoe te bewegen. De Heere weet door bijzondere middelen mensen te brengen tot het Koninkrijk van Zijn liefde, al zou ook een bericht van een aardbeving in de krant daartoe dienstbaar moeten zijn. Ik wil hier nog bijvoegen, dat ik in mijn eerste gemeente te Woudenberg een vrouw heb gekend, die ook door middel van het lezen van de verwoesting van Lissabon door een aardbeving, tot nadenken was gekomen. Zij was door Gods genade een nieuw mens in Christus geworden, en was een voorbeeldig lid van de gemeente.

Ik zal nu verdergaan met u te melden, hoe ik verhinderd werd naar mijn land en familie terug te keren, en hoe Gods weg verder met mij was tot mijn roeping naar mijn eerste gemeente.

Met een blijmoedig hart, in de hoop weldra naar mijn land en familie, ja, naar mijn vrouw, terug te zullen keren, kwam ik in Amsterdam aan. Daar hoorde ik spoedig, en dat wel uit de mond van de voornaamste gedeputeerde over de buitenlandse kerken, dat hij voor die opgevallen plaats reeds een ander had aangenomen. Deze tijding viel mij als een donderslag op mijn hart. Zulk een handelwijze, en dat van een predikant, was mij toen onverklaarbaar. Hij wist heel goed, dat ik op mijn eigen kosten mijn land, mijn familie en zelfs mijn vrouw had verlaten, uit verlangen om in mijn eigen land dienaar van het Evangelie te worden. Hij had mijn doen en mijn oogmerk daarin meer dan eens ten hoogste geprezen en mij duidelijk genoeg toegezegd, dat ik de eerste opgevallen plaats daar zou hebben.

En zie, nu had hij met opzet, opdat ik daarvan verstoken zou zijn, in der haast, de plaats aan een ander gegeven, en wel aan een vreemdeling die helemaal geen

betrekking op Afrika had. Anders gebeurde het meermalen dat zulke vacante plaatsen, door traagheid en onverschilligheid van zulke gedeputeerden, wel drie jaren en langer zonder leraar bleven, tot verwoesting van die arme gemeenten. Die vreemde jonge man heeft mij zelf in Amsterdam verteld, dat hij van een buitenlandse academie was ontboden. Hij was zeer edelmoedig, want hij vertelde mij, dat hij zich zeker niet zou hebben laten overhalen, als hij iets van mijn geval had geweten.

Ik had al eerder genomen dat die voornaamste gedeputeerde over de buitenlandse kerken mij niet meer zo gezind was. Ik was namelijk een leerling van professor Bonnet, en dus een Voetiaan, waartegen hij zeer gekant was. Bovendien hield hij mij voor een dweper, zoals hij de mensen noemde, die meer ernstig dachten. Echter had ik nooit kunnen vermoeden, dat om die reden de vervolgzucht zover zou gaan. Wie zou zoiets in een predikant durven veronderstellen? Dat aan zo'n persoon het bestuur van de buitenlandse kerken was toebetrouwd, is onverantwoordelijk! Geen wonder, dat het er met de buitenlandse kerken gedurende lange tijd zo slecht heeft uitgezien.

Wat betreft die van Ceylon, hierover kan mijn tweede vrouw, die daar geboren en opgevoed is, het best oordelen. Misschien schrijf ik daarover nog wel, als ik zover met mijn verhaal kom.

Ik verblijd mij ondertussen dat verscheidene zendelings-genootschappen zich over dat arme Ceylon hebben ontfermd. Zij hebben een aantal zendelingen die daar arbeiden; ook een geestelijke zoon van mij, door mijn prediking op Colombo voor de Heere gewonnen.

Ik werd dan door de hulp van mijn Heere proponent, en wat zou ik nu doen? Zonder aanstelling in Holland kon ik niet naar mijn land terug, althans nooit predikant daar worden. Ook had de gedeputeerde over de buitenlandse kerken mij in onrust gebracht bij verscheidene bewindhebbers van de toenmalige Oost-Indische Compagnie. Wat moest ik nu doen? Ik wilde mij niet in Europa beroepbaar stellen, omdat ik al mijn moeite en onkosten had gemaakt en zelfverloochening had geoeffend voor de Kaapse kerk, grotendeels uit medelijden met de arme heidenen en slaven. Verschillende aanvragen die ik daartoe kreeg, wees ik van de hand. Ik werd niet weinig in mijn gemoed geslingerd; ik werd twijfelachtig, ja, ontevredenheid over God kreeg soms de overhand.

Mijn tegenpartij en hun helpers kregen ondertussen hierdoor veel vijanden, die medelijden met mij hadden en mij beklagden. Dit bracht mij echter geen voordeel maar groot nadeel aan, omdat dit daarna op mij werd gewroken.

De goede Voorzienigheid bleef evenwel voor mij zorg dragen. De oudste leraar van Amsterdam, dominee *Jacobus Tijken*, kon wegens ouderdom niet meer preken.' Hij had van mijn zaken gehoord en verzocht mij door een allervriendelijkste en aandringende brief de predikdienst voor hem in Amsterdam waar te nemen. Hij gebruikte onder meer deze drangreden, dat ik dan bij de hand was, als er weer een vacature in de Kaap zou komen, daar deze meestal door Amsterdam werd vergeven. Daar ik in het ledig lopen geen behagen vond, willigde ik dat verzoek in omdat ik mij in Europa toch niet beroepbaar wilde stellen en begon in die grote wereldstad te prediken op 28 juli in 1784. Zeer zwaar zag ik tegen dat werk op. Ik kon die dwingelandij, waardoor ik van mijn land en mijn familie niet alleen, maar ook van mijn lieve vrouw al meer dan vier jaar was gescheiden, dag noch nacht vergeten. Daardoor had ik verbazend veel moeite om mijn preken te bestuderen en in mijn geheugen te brengen. Menigmaal benauwde de vijand van het mensdom, die rondgaat als een briesende leeuw, mij zodanig, dat ik onbekwaam tot denken was. Hij maakte gebruik van de voor mijn vlees en bloed ondraaglijke omstandigheid, zodat de

moedeloosheid geheel de overhand kreeg.

In die akelige toestand zei ik tegen de nu zalige *Van der Feen*, een der voornaamste leraars toentertijd in Amsterdam: 'Lieve vriend, wist ik dat ik altijd zoveel moeite tot het preken zou hebben, dan legde ik gewis mijn mantel en bef af.'

Van der Feen was een helder christen en uitmuntend evangeliëdienaar, die mij meer dan eens kwam bezoeken en die weende met de wenenden. Deze beurde mij als broeder op en bemoedigde mij zeer krachtig, meest uit zijn eigen ondervindingen, toen hij voor het eerst in dienst kwam. Deze opbeuring had, door Gods Vaderlijke zorg, zeer tijdig plaats en was voor mij van een gewenst gevolg.

Met hoeveel moeite en onder hoeveel aanvallen van de vorst der duisternis ik ondertussen mijn geringe arbeid in die grote stad ook verrichtte, zo liet mijn grote Zender die echter niet ongezegend. O nee, het behaagde mijn getrouwe God en verheerlijkte Verlosser, mijn geringe arbeid aldaar, van de aanvang van mijn werk en vervolgens, aan onderscheidenen met nadruk te zegenen. En o, wat is God wonderbaar! Menigmaal werd mijn arbeid het meest gezegend, wanneer ik daarover de zwaarste aanvallen moest ondergaan.

Nooit zal ik vergeten hoe ik in die dagen op een zondagavond naar de preekstoel moest gaan. Nog geen twee uren tevoren werd ik aangevallen, dat mijn preek die ik zou houden, een samenweefsel van verwarring zou zijn. Ik zou daardoor de mensen uit de kerk preken en ik zou in het vervolg voor stoelen en banken moeten staan. Dit had zulk een klem op mijn hart, dat ik niet alleen buiten staat raakte om te denken, maar ook zo met schrik werd vervuld, dat ik in plaats van de preekstoel te beklimmen, de stadspoort wilde uitgaan. Mijn Godvrezende kostbaas, die mijn ontsteltenis bemerkte, vroeg mij de reden daarvan. Ik openbaarde hem mijn hart en God bestuurde hem, om mij met een gevoelig hart de beste raad te geven. Toch was alles tevergeefs. Door de nood gedrongen werd ik als het ware naar de kerk gesleept waarin ik moest preken. Ik kwam in de consistoriekamer en moest preken, maar ik kon niet. De oude dominee Tijken kwam binnen. Ik bad hem om zelf te preken, daar ik onmogelijk kon. Ik wou van ganser harte voor die ene preek het vierde deel van mijn jaartraktament missen. Hij scheen geen medelijden te gevoelen; hij groette mij en ging als toehoorder in de kerk zitten. Hoe ik gesteld was toen ik de preekstoel beklom, is mij onmogelijk te beschrijven. Onder mijn voorgebed kwam er wel een kleine verandering, maar ik was toch genoodzaakt om mijn preek voor me te leggen, tegen mijn gewoonte en tegen mijn wil. Ik preekte met aanhoudende angst en benauwdheid, zodat ik zelf nauwelijks wist wat ik zei.

Toen de godsdienstoefening geëindigd was, kreeg ik van dominee Tijken een vaderlijke bestraffing over mijn ongelof, mijn wantrouwen en mijn ondankbaarheid aan God. Hij zei dat mijn preek goed was en dat hij er zeer veel stichting onder gehad had. Om mij daarvan te overtuigen vroeg hij een schets van de preek aan mij.

Nog week de vader der leugenen niet van mij; hij deed mij berouw hebben dat ik ooit de predikdienst had aanvaard. De volgende morgen kwam een juffrouw mij bezoeken. Ik wist dat deze een goed oordeel had, maar wel veertien jaren verkeerde zij voor zichzelf in een twijfelmoedige en meestal wanhopige toestand. En met welk doel zocht zij mij op? Om mij voor die preek van vorige avond met tranen van blijdschap te bedanken. Die preek was een middel in Gods hand geweest om haar banden van ongelof te verbreken en haar ziel in volle vrijheid te stellen. Nu kon zij voor het eerst en wel met haar ganse hart zeggen: 'Want ik weet, Wien ik geloofd heb, en ik ben verzekerd, dat Hij machtig is mijn pand, bij Hem weggelegd, te bewaren tot dien dag!'

Ook deelde zij mij mee, dat die preek voor verscheidene anderen tot een bijzondere zegen was geweest. De woorden van de tekst waren uit Jesaja 42:16a: 'Ik zal de blinden leiden door den weg, dien zij niet geweten hebben.'

Nu eerst week de satan van mij en ik schaamde mij aller-diepst voor mijn God, over mijn ongelooft en wantrouwen aan Hem. Ik had groot berouw dat ik mij door de vader der leugenen, de mensenmoorder van de beginne, zozeer had laten overmeesteren. Toch moest ik hieruit leren, dat de zegen van het Evangelie geenszins afhangt van de opgewektheid van de predikant.

Op een andere tijd werd de onbuigzaamste dochter van een Godvrezende vader onder mijn dienst op een enigszins ongewone wijze krachtadig voor de Heere gewonnen. Haar vader heeft mij naderhand verteld, dat hij alle hoop voor haar had opgegeven. Zij was met een verhard en onverschillig hart naar de kerk gekomen, enkel uit nieuwsgierigheid om proponent Vos eens voor het eerst te horen. En zie, wat zij niet verwachtte noch begeerde, gebeurde. God opende haar hart om acht te geven op hetgeen tot haar gesproken werd. Toen ik nog maar in het begin van mijn toepassing was, wong zij haar handen en schreeuwde overluid uit: 'O God, ik ga eeuwig verloren, eeuwig verloren!' Ook riep zij nog andere woorden. De schrik en vrees welke zij voelde waren op haar gezicht te lezen en te merken aan haar gebaren.

De ongewoonheid van zulk een gebeurtenis bracht een hele ontroering in de gemeente teweeg. Ik was verplicht om mij te bekorten en zo goed mogelijk af te breken. Zij bleef ondertussen krachtadig werkzaam met de belangen van haar onsterfelijke ziel. Zij gaf door woorden en daden blijk, dat de Geest van Christus in haar hart was uitgestort. Binnen enkele weken werd zij zelfs verwaardigd zich in God, als in haar Verbondsgod en bevredigde Vader in Jezus Christus, recht hartelijk te verblijven, met een blijdschap zoals de wereld niet kent.

Uit een brief die ik niet lang geleden ontving van haar Godvruchtige man, waarmee zij enkele jaren na haar bekering was gehuwd, bleek dat zij verwaardigd geworden is te volharden tot het einde toe. Nu reeds verscheidene jaren geleden is zij gerust in de Heere ontslapen en met blijdschap de zalige rust ingegaan.

O, ik sta beschaamd voor God, mijn vriend, als ik mij te binnen breng hoe de Heere mijn gering dienstwerk reeds in mijn proponentdagen zo nadrukkelijk heeft gezegend. En dat was in een tijd, waarin ik in grote druk verkeerde en daardoor meermalen van de satan gezift werd

als de tarwe. O, hoe velen stelde God toen onder mijn arbeid tot leesbare brieven van de genade! Veel bijzondere gevallen zou ik hiervan kunnen meedelen. Dit wil ik echter niet doen, om u en anderen die dit lezen niet in verzoeking te brengen, om eenvoudige waarheden voor te grote zelfliefde uit te maken. Ook wil ik om die reden niet schrijven wat de zalige Van der Feen voor mijn vertrek uit Amsterdam aan mij heeft verklaard over de zegen op mijn arbeid. Genoeg is het dat ik, tot roem van mijn grote Zender hier nog bijvoeg dat de Heere openbaar maakte, dat Hij ook nog door eenvoudige middelen de ogen van blinden kon en wilde openen.

Na enige maanden in Amsterdam gearbeid te hebben, werd ik in Woudenberg, een dorp in de provincie Utrecht, behorende tot de classis van Amersfoort, beroepen. Dat was anders dan de plaats van mijn verlangen, Kaap de Goede Hoop. Hoewel ik helemaal geen zin had om in Europa geplaatst te worden, durfde ik echter zulk een ongezochte, wettige en eenparige beroeping niet dadelijk van de hand te wijzen. Ik verzocht dat beroep, gezien mijn bijzondere omstandigheden, veertien dagen in beraad te houden, wat mij ook gunstig werd toegestaan. Na met God en verstandige christenen hierover geraadpleegd te hebben, werd ik gedrongen dat beroep aan te

nemen.

Nu schreef ik aan mijn vrouw of zij nu maar met de eerste de beste gelegenheid tot mij zou overkomen, daar het Gods wil nog niet was, dat ik tot haar terug zou komen. Ik bad of de Heere voor de gewenste uitwerking van die brief wilde zorgen.

Ik vertrok nu naar Woudenberg, na eerst voor de classis Amersfoort peremptoir examen afgelegd te hebben. Op 3 juli 1785 werd ik door mijn waardige voorganger ds. Samuël van Beuningen hartelijk als leraar in zijn vorige gemeente bevestigd. Dominee **Van Beuningen** was op de academie mijn eerste vriend onder de studenten geweest. Hij bevestigde mij met de woorden, die Paulus schreef aan Epafroditus in Fillipenzen 2:29: 'Ontvangt hem dan in den Heere met alle blijdschap, en houdt dezulken in waarde.' Op diezelfde dag deed ik 's middags mijn intree met de woorden uit Zacharia 6:15: 'En die verre zijn, zullen komen en zullen bouwen in den tempel des HEEREN, en gijlieden zult weten, dat de HEERE der heirscharen mij tot u gezonden heeft. Dit zal geschieden, indien gij vlijtiglijk zult horen naar de stem des HEEREN uws Gods.'

Hoe het met mij in de eerste drie jaren van mijn verblijf in Woudenberg is gegaan, en wat mij daar is wedervaren, hoop ik in een volgende brief u mee te delen.

Wees Gode bevolen en gegroet van
uw vriend M.C. Vos

ZEVENDE BRIEF.

Hoe het mij in de drie eerste jaren van mijn verblijf te Woudenberg gegaan is. Komst van mijn Afrikaanse vrouw (met wie ik vóór mijn vertrek van de Kaap gehuwd was) aldaar, en wat mij verder te Woudenberg is wedervaren, totdat ik in Maart 1788 naar Hilversum beroepen werd. 1785

Waarde vriend!

Het komt mij voor, dat u inderdaad bij het lezen van mijn laatste brief verstoord en ontevreden bent geworden over de verregaande tegenstand van die Amsterdamse gedeputeerde. Hij was de oorzaak, dat ik verhinderd werd op te trekken naar de plaats waar ik mijn geliefde vrouw had, en waarvan ik nu zo lang gescheiden was geweest. Door hem bleef ik ook buiten de gelegenheid om het eigenlijke doel van mijn afzondering tot de evangeliedienst te bereiken, namelijk ten beste van mijn landgenoten, vooral van de arme slaven. Inderdaad, zoals u meldt, moet die man zonder natuurlijk gevoel geweest zijn, anders is het bijna onbegrijpelijk. Met dat al, hetgeen mijn vijand mij ten kwade had gedacht, had God voor mij ten goede beschikt. De Heere heeft mij niet alleen, zoals ik geschreven heb, te Amsterdam reeds toen ik als proponent daar preekte veel zegen op mijn dienst gegeven, maar ook daarna in andere gemeenten, zoals u zult merken uit hetgeen ik u verder wil medelen.

In Woudenberg vond ik een gemeente, die het voorrecht had genoten, dat er verscheidene Godvrezende leraars achter elkaar hadden gearbeid. Dit waren geen luie dienstknachten geweest en daardoor vond ik er veel te doen, daar ik hetzelfde werk moest verrichten, dat die waardige mannen hadden gedaan. Iedere zondag moest ik tweemaal preken en een keer in het openbaar in de kerk catechiseren. Bovendien moest ik elke week nog vier catechisaties houden en een gezelschap van Gods volk leiden en met elkander spreken over de praktijk van de godzaligheid. Al dat werk was mij door Gods genade geen last, maar wel een lust. Toch moest ik er in het begin veel voor doen. De gemeente was helemaal niet bedilzuchtig en had haar leraar hartelijk lief. Door de gebeden van Gods kinderen werd ik geholpen en zo kon ik met vermaak in mijn werk voortgaan. Toch was ik niet vrij van hartzeer, dat ik door geestelijke dwang van mijn land en mijn familie werd teruggehouden. Ik ondervond dat deze gemeente een oefenschool voor mij was, ruim zo goed als de academie ooit was geweest.

Nadat ik slechts enkele maanden daar in de dienst van mijn Heere was bezig geweest, werd ik bezocht door een akelige borstbenauwdheid. Het scheen dat deze spoedig een einde aan mijn leven zou maken. Ik mocht niet prediken. De predikanten van Amersfoort toonden mij alle broederlijke liefde en namen mijn preekbeurten met de grootste bereidwilligheid waar. Mijn gemeente in het algemeen, maar de godzaligen in het bijzonder, betoonden dat zij mij hartelijk liefhadden. Door Gods genade was mijn geloof in mijn verheerlijkte Verlosser levendig, maar toch waren de gebeden, die nu eens door de een, dan door de ander voor mij tot onze God werden opgezonden, zeer tot verkwikking. En o, wat hadden zij medelijden met mijn arme vrouw!

Tranen werden over haar gestort, bij de gedachte dat zij nu waarschijnlijk op zee zou zijn om tot mij te komen. Wat zou het voor haar zijn om in een vreemd land te komen om bij haar man te wonen, en die man niet meer in het land der levenden te vinden! De hemel werd als het ware bestormd. In het openbaar zowel als in het verborgen werd zeer ernstig gebeden om mij niet weg te nemen, maar te herstellen.

Na vijfweken wilde ik weer zelf preken, daar ik duidelijk merkte dat de droefheid om niet te mogen preken mijn beterschap vertraagde. Ik begon dan weer, onder

verzuchtingen tot mijn God, niettegenstaande mijn grote lichaamszwakheid, en ofschoon verscheidene van mijn welmenende vrienden mij dit zeer kwalijk namen. Dat was geen wonder, want ik was zo zwak, dat ik als een klein kind gekleed moest worden en in huis nauwelijks kon spreken. Toen mijn godzalige voorlezer kwam, om te vernemen wat er gelezen en gezongen moest worden, vond hij mij na het eerste kloggelui reeds gekleed in mijn ziekenstoel zitten en hijgen naar adem. Hij begon te schreien en zei: 'Mijn lieve dominee, u kunt immers niet preken, u zult op de preekstoel sterven.' Mijn ziel was levendig gesteld. O, was ik altijd maar zo levendig! 'Wel', antwoordde ik met een nauwelijks hoorbare stem, 'dat is een goed plekje om te sterven!' Ik moest naar de preekstoel geleid worden, maar onder en door het preken kreeg ik, niet maar voor eens, maar vervolgens altijd zoveel kracht, dat ik naar huis kon wandelen, zonder een leidsman bij me te hebben.

Langzamerhand herstelde ik door Gods goedheid van deze ernstige ziekte, en des te meer naarmate de zomer naderde. Deze ziekte had mij verzekerd van de liefde en toegenegenheid van mijn gemeente, en daardoor werkte ik onder haar met groot genoegen en tot rijke zegen van Gods kinderen, die meer en meer opgebouwd werden in hun geloof en godzaligheid.

Toch was er een angstvallige bezorgdheid in mijn hart over mijn vrouw, die nu op zee was, en een sterk verlangen naar haar gelukkige overkomst. Veel werd er in het openbaar en in het verborgen, niet alleen in mijn gemeente, maar ook in enkele andere gemeenten, voor haar tot God geroepen en gesmeekt om haar gelukkige overkomst. En zie, het was niet tevergeefs! De Heere toonde een Hoorder van het gebed te zijn. Nog eer ik het verwachtte, ontving ik van haar een brief, dat zij Texel binnenzeilde en het schip voor Enkhuizen voor anker zou gaan. Ik vloog er als het ware heen en ontmoette haar in uitstekende welstand in Enkhuizen bij goede vrienden van mij aan huis. In zes jaar, vier maanden en drieëntwintig dagen hadden wij elkander niet gezien. Aan welkomstgroeten en gelukwensen was hier geen gebrek, temeer, daar er in die stad juist synodale vergadering werd gehouden. Mijn hart was vol; ik dacht veel, maar sprak weinig.

Velen van mijn vrienden verlangden mijn vrouw te zien en te horen, en daardoor kon ik niet zo spoedig als ik wilde naar huis. Toch haastte ik mij zoveel mogelijk. En zie, in mijn Woudenbergse gemeente aangekomen zijnde, was hier de blijdschap algemeen. Mijn huis liep vol om mijn Afrikaanse vrouw te zien, te verwelkomen en ons beiden hartelijk geluk te wensen.

De zondag daarop werd hierover de Heere erkend, wat door de gemeente en ook door anderen wel verwacht werd. De toeloop ook uit

de naburige gemeenten was zo groot, dat honderden buiten het kerkgebouw moesten blijven. Ik preekte 's morgens over 1 Samuel 7:12: 'Samuel nu nam een steen en stelde dien tussen Mizpa en tussen Sen, en hij noemde diens naam Eben-Haëzer; en zeide: Tot hiertoe heeft ons de HEERE geholpen.' En 's middags over Jozua 24:15b: 'Maar aangaande mij en mijn huis, wij zullen den HEERE dienen.'

Groot en veel waren de aandoeningen, bij de spreker zowel als bij zijn hoorders. De Heere werd groot gemaakt.

Nu zou u denken, dat mijn geluk ten top was gestegen. Nu had ik genoeg om al het verdriet, mij aangedaan door mij te verhinderen naar mijn land en familie terug te keren, gemakkelijk te verzetten. Nu zou ik mijn weg voortaan met blijdschap bewandelen. Zo had het ook kunnen zijn. Dit had ik gehoopt en verwacht. Helaas, mijn getrouwe Zaligmaker had mij aan het begin van mijn levensweg niet tevergeefs

geleerd, dat ik om Zijn discipel te willen zijn mijzelf moest verloochenen, mijn kruis opnemen en Hem moest volgen. Ik kreeg mijn vrouw, waarnaar ik met een brandend hart had verlangd, in een wanhopende toestand bij mij.

Hiervoor zou ik liever een gordijn schuiven, maar opdat dit, voor u en voor anderen tot lering en waarschuwing zou mogen zijn, zal ik hiervan iets, maar ook niet meer dan iets, meedelen. Mijn vrouw had zich sterk verbeeld een zekere belofte van God ontvangen te hebben, dat ik als leraar naar de Kaap zou komen; de Heere zou daar door mij grote en heerlijke dingen verrichten, tot heil van Zijn Sion. En zie, de zaak was tegen haar geloof en tegen haar verwachting uitgevallen, want in plaats dat ik tot haar zou komen, moest zij tot mij reizen. Nu zilte de satan haar als de tarwe. Nu was het voor haar zeker, dat zij, nu zij zich in deze zaak had bedrogen, zich in alles had bedrogen. Al haar werkzaamheden en geestelijke ondervindingen waren niets dan enkel hersenschimmen en verbeeldingen geweest. Ja, zij hield nu al de bevindingen van andere christenen ook voor niets anders dan verbeeldingen, enzovoort. Welke pogingen ook door mij en andere verstandige en Godvruchtige leraars aangewend werden om haar uit deze toestand te redden, alles was tevergeefs. O, wat een angst en benauwdheid stond ik menigmaal over haar uit! God zij gedankt, dat zij in die akelige dagen van wanhoop niet tot verschrikkelijke uitersten is gekomen. Ofschoon haar zielsvijand niet altijd met evenveel kracht op haar aanviel, bleef zij toch meer dan vier jaar in een staat van aanhoudende wanhoop. Dit viel mij des te harder, omdat ik dit zoveel mogelijk voor anderen wilde verbergen.

Leer uit het bovenstaande, mijn waarde vriend, nooit de Bijbel te misbruiken, maar voorzichtig te zijn met zulke beloften, die betrekking hebben op tijdelijke en lichamelijke dingen. Hebt u zich eenmaal in waarheid door het geloof in de Heere Jezus aan God overgegeven, en u aan Zijn dienst verbonden, dan mag u vrij geloven en vasthouden, ja, dan moet u dat doen, dat God niet alleen voor uw geestelijke en eeuwige belangen, maar ook voor uw tijdelijke en lichamelijke behoeften gewis zal zorgen. De Heere zal u van tijd tot tijd alles schenken wat u tot uw leven, tot de godzaligheid, ja, tot de eeuwige gelukzaligheid nodig hebt. Voor zulk een geloof en vertrouwen is overvloedige grond in het dierbare Evangelie. Maar niet voor bijzondere tijdelijke of lichamelijke dingen, waartoe ons hart zich uitstrekt en die wij graag zouden hebben.

O, hoeveel van Gods kinderen zijn door verkeerde toepassingen van een of ander gedeelte van Gods Woord te maken, tijdenlang in nare omstandigheden gekomen! Laat ik u hier, uit verschillende gevallen die mij bekend zijn, er slechts één meedelen. Een ongehuwde vrouw van ongeveer dertig jaar had reeds vele jaren de sterkste bewijzen gegeven, dat zij God en Christus in geest en waarheid kende en teer diende. Zij geraakte in de verbeelding - en dit noemde zij geloof, menende beloften van God daarvoor gekregen te hebben - dat een jonge man van haar leeftijd haar man zou worden, al had deze man daarover nooit iets uitgelaten. En zie, binnen een jaar trouwde hij met een ander.

Zij werd hierover enkele dagen zeer geslingerd in haar gemoed, maar vatte weer nieuwe moed, daar de beloften haar te duidelijk en te sterk waren. Zij dacht dat zij dat huwelijk dus maar als een beproeving voor haar geloof moest aanmerken. Zij geloofde opnieuw dat die man zeker eens, al was het ook na verloop van enkele jaren, haar echtgenoot zou worden. En wat gebeurde? De man was nauwelijks een jaar getrouwd of hij stierf. Hij ontsliep in de Heere. Het was dus kennelijk, dat al haar werkzaamheden voor hem, niettegenstaande zij anders een waarlijk teder Godvruchtig mens was, niets anders waren dan enkel bedrog en verbeeldingen. Haar hemelse

Vader zorgde echter voor haar, dat de satan en het ongeloof niet de overhand over haar kregen.

Na verloop van enige jaren, toen zij geleerd had verstandiger te denken en haar en haar belangen geheel aan de Heere toe te vertrouwen, ontving zij een zeer goede en Godvruchtige man. Een half jaar geleden nog leefde zij met hem zeer vergenoegd en bewandelde de levensweg met blijdschap.

De bekende John Newton in Londen, wiens werken in de Nederlandse taal zijn overgezet, zal u, mijn vriend, niet onbekend zijn. Deze vertelde mij toen ik het genoeg had bij hem te zijn, dat hij met veel dergelijke gevallen bekend was. Door christenen uit Holland was hem de vraag gesteld wat men denken moest van het geloof en de verwachting van Gods kinderen omtrent lichamelijke en tijdelijke dingen, als die verwachting niet werd vervuld, maar het tegendeel gebeurde.

Hij schreef aan die christenen in Holland, dat hij geen Bijbel had met beloften voor bijzondere tijdelijke en lichamelijke dingen. Hij geloofde dat zij ook zo'n Bijbel bezaten als hij had, en dat zij dan maar moesten zoeken goed met deze Bijbel bekend te worden.

Ik moet hierover niet verder uitweiden, maar tot mijn geschiedenis terugkeren. Sedert mijn eerste ziekte in Woudenberg was ik, zolang ik in Europa was, in de winter nooit gezond. De verschrikkelijke borstbenauwdheden, met aanhoudende krampen in de longen, die ik van tijd tot tijd moest uitstaan, kan ik onmogelijk met woorden uitspreken en ook niet met de pen beschrijven. God nochtans hielp mij zodanig, dat ik alles van mijn ambtsbediening zelf waarnam, niettegenstaande mijn ander kruis, dat mij nog zwaarder was om te dragen. En o, welk een wonder, zolang ik predikte of catechiseerde was ik het gezondst. Ook werd mijn voortreffelijk werk van tijd tot tijd gemakkelijker. Ik bemerkte een honger naar het Woord in mijn gemeente, en daardoor werd ik opgewekt om 's woensdags in de kerk, en nu en dan oefeningen in bijzondere huizen te houden. Voor zover ik kon oordelen zag ik in de eerste twee jaren geen nieuwe bekeerlingen, maar het was zeker, dat de reeds bekeerden aanmerkelijk toenamen in kennis, geloofsoefeningen en in de praktijk van godzaligheid. O, hoe dierbaar werden mijn Woudenbergers mij! In mijn gemeente bevond zich een aanmerkelijk aantal Godvruchtigen, die veel invloed hadden op de overigen, zodat de ongebondenheid van de ergsten niet zeer groot was. Over het algemeen was het een schande om ongodsdienstig te zijn.

En welk een geluk! Die tijd was een tijd van oproer en in bijna alle plaatsen in Nederland vond men partij twisten, maar mijn gemeente behoorde tot de stillen in den lande. De mensen waren tevreden met hun oude en wettige regering en verlangden naar geen verandering. Menig aangenaam uur bracht ik door in de huisjes van arme Godvrezenden, waar ik niet zelden nuttige lessen leerde. Mijn catechisaties waren voor mij als smakelijke maaltijden. Er waren jonge mensen, die al twaalfjaar en langer het onderwijs hadden gevolgd en die er zoveel vermaak in vonden, dat zij er nimmer mee wilden ophouden. Kortom, ik had in die gemeente alles wat ik als leraar tot mijn genoegen en tot mijn opwekking zou kunnen wensen.

Na ongeveer drie jaar in dit aangename Woudenberg gearbeid te hebben, werd ons genoeg gestoord door een onverwacht beroep uit Hilversum. Hierover en over mijn verder verblijf in Woudenberg, tot mijn vertrek naar Pijnacker, mijn tweede standplaats in Holland, wil ik u in een volgende brief schrijven.

Ik eindig dan nu met heilbede, en noem mij

uw vriend M.C. Vos

ACHTSTE BRIEF.

Mijn verder verblijf te Woudenberg, 1788, na het bedanken voor het beroep naar Hilversum, en de vrucht, welke ik vooral sedert die tijd op mijn werk aldaar had, tot mijn vertrek van daar naar Pijnacker, waar ik in Augustus 1789 beroepen werd.

Waarde vriend!

U hebt, zo ik merk, met aandoening uit mijn brief gezien dat de Heere mij, al spoedig nadat ik leraar geworden was, bezocht met, naar het scheen, een dodelijke krankheid. Ik had om Zijnentwil zoveel verloochend en zoveel moeite en kosten gemaakt, en nu vraagt u mij, of ik in deze weg Gods doen kon goedkeuren.

O ja, mijn vriend, ik was overtuigd dat God niets kan doen dan wat recht is. Ik heb door Gods genade het voorrecht genoten, ofschoon ik in mijn leven nooit een dag gehad heb dat ik naar mijn lichaam volkomen gezond was, dat ik sinds mijn zeventiende jaar nooit daartegen heb gemord, maar altijd in Gods doen kon berusten. Ja, ik had menigmaal in mijn hevigste borstbenauwdheden de aangenaamste oogenblikken voor mijn ziel. O, dat ik onder kruisen, die mij door mensen, als tweede oorzaken, werden opgelegd, mij ook zo berustend had kunnen gedragen! Dat de eerste ontmoeting met mijn vrouw zeer veel blijdschap bij mij veroorzaken moest, maar tevens mij erg moest aangrijpen, hebt u goed begrepen. Dat heb ik ook in mijn brief genoeg te kennen gegeven. U vraagt of zij niet in onmacht bezweek toen zij mij na zo'n lange afwezigheid voor het eerst zag. Ik moet u antwoorden dat ik daarvoor zelf ook bevreesd was, en ik had iets genomen tegen zulk een buitengewone aandoening. Dit was echter niet nodig. Zij was zeer bedaard; dit vloeide wel voort uit haar karakter. Ik was veel meer aangedaan dan zij. Ondertussen hebt u wel opgemerkt, dat haar diepe moedeloze, ja, zelfs wanhopige toestand voor mij zeer akelig en aandoenlijk was Maar de Heere maakte het voor mij goed door de liefde van de gemeente aan mij bewezen, en Hij vergat Zijn beloften niet, voordien aan mij gedaan: 'Welgelukzalig is hij, die den God Jakobs tot zijn Hulp heeft, wiens verwachting op den HEERE zijn God is.'

Ik wil nu mijn verhaal vervolgen. Ik ontving in maart 1788 een beroep uit Hilversum, volkomen zuiver en met zeer sterke aandrang. Toen ik daarvan kennis gaf vanaf de preekstoel, werd mijn huis bestormd en men bad mij om Woudenberg toch niet te verlaten. Mijn verlegenheid was groot; ik wist niet wat ik doen moest, of gaan of langer hier blijven. Na het aangezicht des Heeren over deze zaak meer dan eens gezocht te hebben, begon ik te denken, dat mijn werk hier nog niet was afgedaan. God had mij op een enigszins ongewone wijze naar Woudenberg gebracht, en ik had tot nu toe maar weinig bijzondere zegen op mijn arbeid gezien. Ik kon dus niet denken, dat hier niets meer voor mij te doen zou zijn. Of ik hierover nu wel of niet recht heb gedacht, beslis ik niet. Dit is zeker: deze gedachte deed mij besluiten voor het beroep naar Hilversum te bedanken en het van de hand te wijzen, en langer in Woudenberg te blijven. Zo smartelijk mijn besluit voor die van Hilversum was, zo verblijdend was het voor mijn Woudenbergers. Ik zette mijn gewone werk met veel gebreken voort. Ik

preekte ook vaak in andere gemeenten en werd, niettegenstaande de duizenden zuchten over mijn zware kruisen, bijzonder geholpen. Ondertussen verlangde ik naar meer zegen op mijn arbeid, naar nieuwe bekeerlingen. Daar deze niet spoedig kwamen, begon de satan, verenigd met mijn ongelovig hart, mij geweldig aan te vallen over het bedanken voor het beroep naar Hilversum. Ik had dat Goddelijk beroep moeten aannemen, en omdat ik dat niet had gedaan, moest ik nu geen zegen op mijn arbeid meer verwachten. Ik kon er staat op maken, dat de Heere tonen zou tegen mij te zijn. Ik raakte in grote verlegenheid, temeer, daar ik de reden aan niemand durfde zeggen. Gods kinderen op ons gezelschap bemerkten mijn zielsongesteldheid, maar konden de reden daarvoor niet raden. Zij beurden mij op en bemoedigden mij zo goed zij konden. Ook kwam er toen een ernstig roepen tot God om Zijn Geest in de gemeente. En zie, God toonde een Hoorder van het gebed te zijn.

Mijn ongelooft werd door krachtige daden verdreven, en de vader der leugenen werd tot schande gemaakt. Die Geest, door Jezus in Johannes 16 beloofd, om de wereld te overtuigen van zonde, gerechtigheid en oordeel, werd overvloedig in mijn gemeente uitgestort. Jongen en ouden, mannen en vrouwen, werden tot God bekeerd, en ofschoon het bij allen wel geen goud was dat er blonk, bleek het echter bij een aanmerkelijk aantal vele jaren daarna uit de vruchten, dat die bomen goed geworden waren. O, welk een hemelse tijd was het toen onder ons! De één kwam tot mij lopen met de vraag, onder het storten van veel tranen: 'Wat moet ik doen om zalig te worden?' Een ander riep mij van verre toe: 'Lieve dominee, ik kom u vertellen wat grote dingen God aan mijn ziel gedaan heeft.'

Als men 's avonds buiten het dorp ging wandelen, vond men er één achter een bosje op de knieën liggen, roepende tot God om genade, of op een andere plaats een ander dankende voor het geschenk van de overdierbare Jezus. Eens kwam er 's avonds een jonge onverschillige losbol van zijn werk de straat in, overluid roepend: 'Het is hier in Woudenberg haast niet meer uit te houden.' 'Wat scheelt er aan?' vroeg een ander hem. 'Wel', zei hij, 'hier ligt er een op zijn knieën en schreeuwt over zijn zonden; daar ligt er een, die jammert en schreeuwt om genade; straks worden wij hier allemaal nog gek' En zie, enkele dagen later kwam de Geest ook bij zijn moeder, bij wie hij nog inwoonde, in huis. Deze vrouw, een weduwe van bijna zestig, werd bekeerd.

Een andere jongeman, die enige weken in een staat van overtuiging was, zat met andere Godvrezenden op een zondagavond bij mij in huis. Hij klaagde dat hij geen inzicht had in het Evangelie. Nadat ik hem raad had gegeven, sprak ik vervolgens met de overigen van het gezelschap, terwijl die jongeman er maar heel stil bij zat. Toen het gezelschap weg zou gaan, raakte zijn tong los. Hij had ruim een half uur stil gezeten, maar nu had hij inzicht gekregen in het Evangelie. Hij had Jezus met al Zijn volheid aangenomen en was nu vol liefde, blijdschap en dankbaarheid. O, welk een hemelse taal sprak hij toen! Wie is een leermeester gelijk Jezus? Deze overdierbare Profeet leert als het Hem belijft door Zijn Geest in een uur meer dan al de hogescholen in duizend jaren kunnen leren. Het hele gezelschap werd door de Geest verwarmd en geheel vervuld van Gods liefde tot arme zondaren. Het vertrek waarin wij zaten werd ons allen als een voorportaal van de hemel. Allen wilden naar Jezus snellen om van alle onvolmaaktheid ontslagen te worden, en Hem zonder gebrek te dienen en zonder hinder te genieten.

Hier, mijn vriend, was ik nu echt in mijn element. Ik haalde dagelijks mijn hart op met de jongbekeerden en ook met de ouden, die hierdoor als uit de slaap wakker gemaakt en recht verlevendigd werden. Ik vergat voor een groot deel mijn kruis en zou nu wel al mijn leven hier hebben willen doorbrengen. Echter was Gods wil anders!

In augustus 1789 werd ik beroepen in Pijnacker, een groot dorp in Zuid-Holland, dicht bij de stad Delft. Ik nam dat beroep veertien dagen in bedenking, maar had geen voornemen om mij hierover te beraden; ik verbeeldde mij dat ik nu niet van hier mocht gaan. Echter maakte ik mijn voornemen om het beroep van de hand te wijzen niet bekend aan mijn gemeente. Deze verzocht mij dringend haar nu toch niet te verlaten. Vooral de jonge christenen gaven met hun gepaste drangredenen mij veel werk. Zij, die gewoon waren in het koren te werken, zeiden: 'Dominee, u mag ons niet verlaten; het koren is rijp en moet geoogst worden, anders komt de wind erin en dan gaat het graan verloren.' Anderen, die gewoon waren met schapen om te gaan zeiden: 'De herder moet niet weglopen van zijn schapen; vooral nu niet, daar het lammertijd is. Er moet nu op de lammeren gepast worden.' Allen waren, net als ik, van gedachten dat ik ook ditmaal hen niet zou verlaten. Maar toen ik gereed zat om de pen te nemen om voor het beroep te bedanken, kwam het mij met zoveel kracht en klem op het hart, dat ik niet durfde bedanken. Al de tegenwerpingen die ik in mijn hart maakte om mijn Woudenbergers achter te laten, nam God in het verborgen zo klaar en krachtig uit de weg, dat ik in plaats van te bedanken gedrongen werd dat beroep aan te nemen. Ik zuchtte tot God of Hij mij van Woudeberg mocht losmaken. Evenmin als ik Hilversum ooit had gezien, was ik ook nooit in Pijnacker geweest en ik kende daar niet één mens. De droefheid over mijn aanstaand vertrek was onder mijn Woudenbergers algemeen. Zij, die van de Heere waren geleerd, bedaarden spoedig en berustten in Gods wil, nadat zij mijn werkzaamheden over dat beroep hadden vernomen. Maar met anderen had ik meer moeite om hen tot bedaardheid te brengen. Ik preekte mijn afscheid op 27 september 1789 over Handelingen 11:23. En zie, toen behaagde het de Heere ook nog één uit de gemeente als een vuurbrand uit het vuur te rukken. Het was een ondeugende jongen, een zoon van een Godvrezende moeder. Hij kwam niet naar de kerk en nooit naar de catechisatie. Uit nieuwsgierigheid was hij naar mijn laatste preek komen luisteren, en ook om de vele mensen te zien. Het was Gods tijd om de vele gebeden van zijn vrome moeder om de bekering van haar zoon te verhoren. Mijn God bestuurde mij om in mijn toepassing zulke personen aan te spreken. Ik zei hun dat al de preken, die ik hier had uitgesproken, en die zij zonder voldoende redenen voor God hadden verzuimd, voor hun rekening lagen, al hadden zij die ook niet gehoord. Straks zouden zij geroepen worden om rekenschap af te leggen welk voordeel zij voor zichzelf daarmee hadden gedaan. Deze woorden gingen hem - zoals hij mij ruim een jaar daarna vertelde - als een tweesnijdend zwaard door zijn hart. Hij werd van dat ogenblik overtuigd en was een jaar later een leesbare brief van de genade. Ziedaar, mijn vriend, u meegedeeld, hoe het met mij te Woudeberg gegaan is gedurende mijn ruim vierjarig verblijf, en welke vrucht ik op mijn werk had. In een volgende brief hoop ik u te schrijven wat er gedurende mijn verblijf in Pijnacker tot mijn vertrek naar Woerden is voorgevallen. Ik eindig deze brief met toebidding van 's Heeren zegen, mij noemende uw vriend M.C. Vos

NEGENDE BRIEF.

Wat er gedurende mijn verblijf te Pijnacker 1789, tot mijn beroep naar Oudewater, waarvoor ik bedankte, is voorgevallen. Kort daarna te Woerden beroepen zijnde, nam ik dat aan, en nam afscheid van mijn geliefde Pijnackers, de 7de November 1790.

Waarde vriend!

Ja, zeker was het mij in Woudenberg aangenaam, en ik kan wel begrijpen dat u gaarne getuige zou willen geweest zijn, in de laatste tijd van mijn verblijf aldaar. Het is immers uw lust voor de Heere te leven en u stelt veel belang in de uitbreiding van het Rijk van onze Verlosser. Daarom zou u graag het goede gezien hebben, dat de Heere ons deed smaken in de toebrenging en bekering van zo velen. Het was ook alleen de volkomen overtuiging dat het Gods wil was, dat ik moest optrekken. Na alles bedaard overwogen te hebben, was het de Heere, Die mij tot het besluit bracht die lieve gemeente te verlaten en naar Pijnacker te vertrekken.

In Pijnacker ben ik op 11 oktober 1789 's morgens bevestigd door de Godvruchtige Henricus Koot, waardig evangeliëdienaar in de stad Delft. 's Middags deed ik mijn intrede aldaar met de woorden van de Heiland uit Lukas 14:22 en 23. [Henricus Koot (1749-1810) zie brieven van Th. Van der Groe aan hem]

In het begin ondervond ik nogal wat tegenstand. Een welgesteld landbouwer, die een zwaar huisgezin had, bevond zich met zijn familie onder mijn gehoor. Hij was niet zo'n liefhebber van de kerk, maar was nu toch gekomen. Over mijn eerste predikatie was hij zo geërgerd, dat hij zei toen hij uit de kerk kwam: 'Wat verbeeldt hij zich, die van Half Oost-Indië - hij bedoelde de Kaap - komt, dat hij ons, Pijnackers, dwingen wil?' Dat heeft die grote Van Rossum - dit was mijn voorganger, die groter van stuk was dan ik - niet kunnen doen, en wil deze kleine kerel daarmee beginnen? Daar zal ik wel voor zorgen.'

Zijn oudste dochter van negentien was het volkomen met haar vader eens, en er erg over ontstemd, dat ik hen zou willen dwingen.

Dank zij de eeuwig gezegende Verlosser! Deze beiden waren onder de eersten, die ik in deze nieuwe gemeente voor mijn Heere dwingen mocht. Eerst werd de dochter onder de prediking gevoelig getroffen. Haar ijdelheid en dartelheid waren ineens geweken. Om haar zingen werd zij door haar vader het meest bemind, maar nu veranderde dat ijdele gezang in zuchten en schreien. Nu werd zij spoedig door haar vader gehaat. Zij werd zeer hard behandeld en onder veel bedreigingen genoodzaakt tot haar vorige vrolijkheid terug te keren.

De Heere Jezus was, naar Mattheüs 10:35, gekomen om het huisgezin tweedrachtig te maken. Dat gelukkige meisje, dat enige weken in overtuiging was geweest, kwam zeer aangedaan en schreiend uit de kerk. Haar vader was zeer vertoord en braakte allerlei grievende woorden uit. Tenslotte zei hij: Als u zich drie dagen met die dingen ophoudt, waardoor u zo bedrukt kijkt, en u tot uw vorige vrolijkheid niet terugkeert, dan kunt u er staat op maken, dat ik u uit mijn deur schop.' 'Lieve vader', gaf het meisje ten antwoord, 'ik hoop dat ik nooit meer zo zal worden als ik geweest ben. Wilt u mij de deur uitjagen, ik heb er niets op tegen. Die God, Die ik nu wens te dienen, zal wel iemand weten, die mij in huis neemt; dat vertrouwd ik wel.'

De vierde dag daarop kwam die vijandige vader in de kerk. En ziedaar, ook hij werd voor de Heere gewonnen. 's Avonds begon hij aan zijn dochter, die hij drie dagen daarvoor de deur wilde uitschoppen, zijn nood te klagen.

'Mijn lieve kind', sprak hij, 'wat zijn wij toch ongelukkige schepselen! Waar zal het met ons heengaan, als God ons niet genadig is?'

'Wat ben ik blij', zei zijn dochter, 'dat God ook uw ogen begonnen is te openen. Lieve vader, dat wij nu maar om genade bij de Heere mogen aanhouden, wie weet, of Hij ons onze zonden, om Jezus' wil, nog vergeven zal!'

'Hoe komt het', vroeg de vader, 'dat wij ons ongeluk niet eerder hebben gezien? Wij hadden voordien toch ook een goede leraar, en wij gingen toch ook nu en dan bij hem

naar de kerk?'

Deze beide onkundige mensen werden spoedig uitmuntende christenen, en dat toonden zij in hun wandel. Nu kwam hij altijd met een vol geladen wagen naar de kerk. Nooit mocht er een plaats op zijn wagen leeg zijn, al zou hij ook enkelen uit zijn buurt daarop laden. De bekering van deze twee had invloed op de vrouw, op al de kinderen en dienstboden. Bij allen kwam een uitwendige hervorming. Meer dan eens werd mijn ziel verkwikt als ik dit huisgezin bezocht.

Toen ik er eens was, vertelde de vader mij met tranen in zijn ogen, iets over zijn jongste kind. Dat begon nog maar net te spreken en het had hem de vorige avond op zijn plicht om te bidden gewezen. Niemand was binnen dan hij en het kind. De vader wilde ook naar buiten, en opdat het kind geen ongeluk zou krijgen bij het vuur, nam hij het op en legde het op bed. Toen begon het kind hard te schreien. Hij vroeg wat eraan scheelde. 'Papa, ik heb nog niet op mijn knietjes gebeden.' Hij nam het op en zette het op de vloer. Het kind ging op zijn knietjes liggen, deed net of het bad, en liet zich daarop tevreden in het bedje neerleggen. De vader werd beschaamd, en heeft dit altijd als een bestraffing voor zich aangemerkt en als een aansporing tot zijn plicht om te bidden.

Met vrijmoedigheid kan ik, tot roem van de grote Zaligmaker, zeggen, dat er in het eerste halfjaar in deze mijn nieuwe gemeente, verschillenden voor de Heere zijn gewonnen. Hier werkte ik weer met groot genoegen; ik haalde mijn hart meer dan eens op in het gezelschap met Godvrezenden. Een buitengewoon geval moet ik niet vergeten te schrijven, tot roem van de zaligmakende genade, die in Jezus is.

Ik werd bij een zieke vrouw gehaald door haar zwager. Onderweg vroeg ik naar de toestand van de zieke. Hij was een geschikte man en aardig onderwezen. Hij vertelde mij, dat zijn schoonzuster zelfs niet de minste uitwendige godsdienst bezat, maar daarvan afkerig was. Hij twijfelde er zelfs aan of zij wel driemaal onder mijn gehoor was geweest, ofschoon ik daar al drie maanden predikant was, en zij al die tijd toch gezond geweest was. Met zo'n denkbeeld kwam ik aan haar bed. Ik vond een jonge vrouw, hoogzwanger, in een soort stuipen liggen. Ik werd gevoelig aangedaan, en dacht: 'Misschien is zij op de rand van de eeuwigheid, en dat in een staat, zoals haar zwager mij meegedeeld had. O, ik zuchtte tot God. Na meer dan een half uur bewusteloos gelegen te hebben, kwam zij weer tot zichzelf. Haar zuster, de vrouw van de man die mij gehaald had, zei tot haar dat ik er was. Zeer goed', was haar antwoord. Zij zag mij zeer vergenoegd en tevreden aan en zei: 'Lieve dominee, ik behoor mijzelf niet meer toe, maar ben met ziel en lichaam het eigendom van de Heere Jezus. Ik ben niet bevreesd voor de dood, o nee, want als ik sterf, ga ik naar mijn lieve Heere Jezus.' Ik stond verbaasd en dacht: misschien heeft haar zwager mij verkeerd ingelicht. Ik ging naar haar man die bij de haard zat, en vroeg, of zijn vrouw vroeger ook over deze dingen had gesproken, en korter of langer godsdienstig was geweest. Wat haar man antwoordde kwam precies met het zeggen van haar zwager overeen. Ik zuchtte tot God, of ik door mijn onvoorzichtigheid geen nadeel zou toebrengen, indiende Heere een goed werk in haar begonnen had. Ik ging naar haar bed en sprak enigszins scherp: 'U spreekt van grote dingen, door te verklaren dat u het eigendom van Christus bent, maar hebt u Hem nodig gehad en enige tijd gezocht?' 'Nee', was haar antwoord, 'ik heb Hem niet gezocht, en zou Hem in eeuwigheid niet gezocht hebben. Maar Hij heeft mij gezocht in deze nacht, hier op mijn bed, en ook gevonden. Hij heeft mij uit een ruisende kuil en uit modderig slijk opgeraapt, mij in Zijn bloed gewassen en tot Zijn eigendom gemaakt.'

Deze woorden waren grondig, maar ik kon het niet ineens geloven. Door verscheidene mooipratere was ik, die nog maar jong in dienst was, schandelijk bedrogen uitgekomen. Ik zei daarom tot haar: 'Weet u wel, dat wij bedrieglijke harten hebben en dat de satan zich ook weleens als een engel des lichts aan ons kan vertonen? En wat zal het voor u zijn, daar u misschien nog maar enkele uren op deze aarde zult zijn, om u een hemel voor te stellen en bij uw dood voor eeuwig verloren te moeten gaan?'

'Verloren gaan, verloren gaan!' zei ze, 'dat is niet mogelijk! Kan iemand met Jezus verloren gaan?'

'Wil ik voor u bidden?' vroeg ik.

'Alstublieft, dominee', was haar antwoord. 'Maar waarom moet ik bidden? U hebt immers niets meer nodig. U bent toch het eigendom van Jezus, hebt u gezegd, en kunt niet verloren gaan. Waartoe dan nog voor u gebeden?'

'Ja', antwoordde zij, 'dat is ook zo, maar hetgeen ik ontvangen heb kan ik zelf niet bewaren. En dominee moet niet voor mij alleen bidden, maar ook voor de omstanders die hier zijn.'

Wij vielen op onze knieën. Ik bad het meest om haar lichamelijke herstelling. Ik verzocht haar man mij de volgende dag, als zij nog leefde, weer te laten halen, en vertrok. De volgende dag was het Nieuwjaar. Na het eindigen van de openbare godsdienstoefening werd ik weer geroepen.

Ik vond haar naar het lichaam aanmerkelijk beter en vroeg hoe het nu met haar was.

'Zeer wel, dominee!' was haar antwoord. En nu vertelde zij mij door een gelijkenis hoe het met haar gegaan was. 'Voor negen jaar', zei ze, 'diende ik bij iemand, van wie al zijn beesten op zekere dag vermist werden. Gelukkig vonden wij dezelfde dag ze allen op één na. De volgende dag gingen wij weer op weg om dat ene te zoeken en vonden het niet eerder dan tegen de avond, achter een heining in een diepe sloot, waar wij het met veel moeite uit konden halen. Zo is het ook mij gegaan. Ik was als die koe weggelopen en had mij in het grootste gevaar gebracht. Ja, ik had eeuwig moeten omkomen, als Jezus mij niet had opgezocht en mij van achter de heining en uit de diepe modderpoel had gehaald. En nu, dominee, ben ik ook voor u niet bang meer. Voordien, als ik u ergens zag binnenkomen, vluchtte ik naar achter, maar dat zal ik nu niet meer doen. Nu heb ik u lief, omdat ik weet, dat u Jezus liefhebt. Als God mij gezond maakt, dan kom ik bij u leren, om tot lidmaat aangenomen te worden. Nog nooit heb ik dat bij een leraar willen doen. Maar als ik niet beter word, dan zal het tot de hoofdzaak niets afdoen of ik lid geweest ben of niet, omdat ik mijn belijdenis reeds bij Jezus heb gedaan. Door Hem ben ik tot een levend lidmaat van Hem aangenomen.'

Ik had genoeg te doen om naar haar te luisteren. Ik stond verbaasd en wist niet wat ik er van moest denken, maar ik verlangde hartelijk de vruchten, duidelijke vruchten, te zien.

Als ik er was, liep het huis vol, en velen waren aangedaan. Wij vielen op onze knieën en ik bad met alle aandrang, ja, ik kon niet loslaten God ernstig te smeken om haar volkomen genezing. Onder de omstanders kwam een grote beroering. De man, die voor zijn huwelijk naar de Heere was beginnen te vragen, begon uit de slaap wakker te worden. Door zijn vrouw was hij geheel van God en Zijn dienst afgetrokken; zeven jaar hadden zij samen hun hart in de zonden opgehaald. Hij wist niet wat hij van zijn vrouw moest denken. Ik vertrok, met het verzoek om mij de volgende dag weer te halen. Zodra ik kwam, volgde de hele buurt mij in huis.

Ik zag een Nieuw-Testament bij haar in bed en vroeg wat zij met dat Boek deed. Zij antwoordde: 'Ik ben lang genoeg een verachter van dat Boek geweest, en nu maak ik er, als mijn lichaam dat toelaat, gebruik van.' 'Kunt u dan lezen?' vroeg ik. 'Eerst niet',

was haar antwoord, 'nu kan ik echter niet alleen lezen, maar ook verstaan wat ik lees. Ik vroeg aan haar man of dat alles waar was. Deze zei, dat zij voor haar ziekte, die nog maar enkele dagen had geduurd, alleen met moeite de letters kon spellen. Van deze bekwaamheid maakte zij geen ander gebruik dan om ijdele gezangen van buiten te leren.

Ik sloeg iets uit haar Testament op om te horen hoe ze lezen kon. Zij las dat niet alleen volmaakt goed naar de rusttekens en de klemtonen maar ook met zulke aanvullingen, waaruit bleek dat zij de tekst goed verklaarde en duidelijk in het licht stelde. Ik stond verbaasd en kon door alles wat ze zei niet langer twijfelen, of God had Zijn zaligmakende genade op enigszins buitengewone wijze aan haar verheerlijkt. Nu begon ik voor het eerst met mijn hele hart daarvoor te danken.

Ik bleef echter ook aanhouden om God aan te roepen om haar volkomen genezing. Hieronder kwam onder de omstanders zo'n beroering, dat de ene in onmacht neerviel en anderen uitriepen: 'O God, zal zulk een monster naar de hemel gaan en ik naar de hel? O God, bekeer mij ook!' Een man uit de buurt, die mij met zijn rijtuig naar huis bracht, vertelde onder tranen, dat hij zich menigmaal aan deze zieke had bezondigd. Hij had gewenst, dat God zulk een last en plaag voor die hele buurt als zij was, toch hoe eerder hoe liever mocht wegnemen. En nu stond hij verbaasd en wenste zo gelukkig te zijn als zij was.

Zij werd hersteld en was in een hemelse gestalte toen zij voor het eerst weer in de kerk kwam, bijzonder toen er voor haar werd gedankt. Spoedig vervulde zij haar belofte en kwam op de catechisatie.

Ik mag zeggen, dat zij op de vragen antwoordde, zoals de Geest van Christus haar gaf te antwoorden. Meermalen had ik aangename, geestelijke catechisanten gedurende mijn bediening in Europa, Azië en hier in Afrika, maar nooit één zoals zij was. Zij werd dan ook spoedig lid van de gemeente. Zolang ik haar heb gekend, heeft zij haar geloof uit haar werken getoond. En o, wat een zalig gevolg: haar man werd door haar bekering ook van de dwalingen van zijn weg terechtgebracht. Zij leefden in het vervolg tezamen voor de Heere Jezus bijna zo getrouw, als zij voordien voor de wereld en de satan hebben geleefd.

Na slechts acht maanden hier in dit zo aangename oord met veel vrucht gearbeid te hebben, werd ik in Oudewater beroepen. Ik had tot nu toe de liefde van de hele gemeente en bijzonder in mijn ziekte genoten. Toen ik mijn gemeente van dit beroep kennis gegeven had, en Gods volk had verzocht om met en voor mij te bidden wat ik moest doen, begon het geloof van het gemeentebestuur, van de kerkenraad en van de gemeente, om mij over te halen om hen niet te verlaten, maar langer hier te blijven. Dit deden zij met veel gevoel, onder het gebruiken van de beste drangredenen. Hetgeen mij het gevoeligst trof was het smeken van de kinderen, die bij het uitgaan van de school mijn huis bestormden. Met hun kinderlijke oprechtheid smeekten ze om hen toch niet te verlaten. O, hoe troffen mij de tranen van die kinderen, die voor het grootste gedeelte mijn catechisanten waren, daar ik hier ook een catechisatie voor kinderen hield.

Ik werd overgehaald en bedankte voor het beroep uit Oudewater. De blijdschap en dankbaarheid hierover merkten mijn diakenen op de eerstvolgende zondag in de armenzakjes op een treffende wijze.

God gaf ook Zijn goedkeuring. Ik arbeidde met blijdschap en vrede, zodat mijn kruis dragelijk gemaakt werd; ook door Godvrezende vrienden uit Delft, die mij kwamen bezoeken. Zij waren dikwijls, vooral zondags, onder mijn gehoor.

Mijn vriend ds. Aris van Velden, die mijn boezemvriend op de academie was, en die

ik in twee verschillende gemeenten, het laatst in mijn buurt te Hillegersberg, had bevestigd, was mij hier ook niet weinig tot genoegen. Menigmaal bezochten wij elkaar, spraken van hart tot hart, en moedigden elkaar aan in het werk van onze dierbare Heere en goede Meester, de Heere Jezus!

Wij hebben echter hier geen blijvende stad, ook geen blijvend genoegen. Het is hier niet anders dan een bestendige onbestendigheid. Slechts enkele weken na het bedanken voor Oudewater, werd ik beroepen naar het stadje Woerden. Na enig beraad, was ik gedrongen dat beroep aan te nemen. Met veel gevoel in mijn hart nam ik afscheid van mijn geliefde Pijnacker op 7 november 1790, met de woorden, die u kunt lezen in 1 Johannes 2:1. Hier zal ik nu afbreken en u in een volgende brief meedelen wat mij in Woerden is overkomen, tot de tijd van mijn aanstelling als predikant van de Kaapse kerk.

God zij met u! Ik ben
uw vriend M.C. Vos

TIENDE BRIEF.

Mijn bevestiging en intrede te Woerden, den 21ste November 1790, en wat mij aldaar ontmoet is, tot op het tijdstip mijner aanstelling als predikant voor de Kaapse Kerk, in October 1793.

Waarde vriend!

U hebt bij het lezen van mijn vorige brief terecht opgemerkt, dat het mij zeer moeilijk moest vallen om zulk een lieve gemeente als die van Pijnacker vaarwel te zeggen. Nog zo kort geleden had ik, bij het beroep naar Oudewater, zulke treffende bewijzen van algemene toegenegenheid ontvangen; zelfs de schoolkinderen kwamen smekend tot mij, dat ik hen toch niet zou verlaten. Doch hoeveel het mij ook kostte, ik vond echter geen vrijmoedigheid het beroep naar Woerden af te slaan. Zoals Abraham gehoorzaam was, ofschoon hij geroepen werd iets te doen dat geheel tegen zijn vaderlijk gevoel streed, zo moest ik ook doen, daar het bevel des Heeren mij genoeg was.

Ik trok in gehoorzaamheid aan dat bevel naar Woerden en werd daar op 21 november 1790 's morgens bevestigd door mijn geliefde ambtgenoot, dominee P. Buyt, met de woorden van Cornelius, te vinden in Handelingen 10:33. 's Middags deed ik mijn intrede met de woorden die wij lezen in Zacharia 4:6b.

Ook hier achtervolgde mij weer de zegen des Heeren en ik vond in die gemeente enkele oude geofende christenen. Deze bemoeiden zich niet, zoals in die tijd bij velen het geval was, met dingen die betrekking hadden op het politiek bestuur. Zij haakten dus niet naa r verandering, maar waren zeer tevreden met de toenmalige regering van het land. Zij onderwierpen zich met eerbied aan hen, die over hen gesteld waren. Deze vrome en geofende christenen waren erg met mij ingenomen, waarvoor ik mijn Heere en Zender dank toebrecht; zij moedigden mij sterk aan in mijn werk.

Hier was enige tijd niet gepredikt over de dierbare Heidelbergse Catechismus, maar men wilde daarmee nu weer beginnen. Mijn vierde predikatie in deze plaats was over de eerste afdeling. En zie, er viel al zegen. Een waardig en geofend christen had een schoondochter, die zo ongodsdienstig was, dat de nieuwsgierigheid haar niet eens had kunnen overhalen om haar nieuwe leraar te gaan horen. Die dag had zij zich evenwel

door haar man en haar schoonvader laten bewegen naar de kerk te gaan. Haar oren en haar hart werden onder het aanhoren van Gods Woord zo geopend, dat zij zoals uit de gevolgen openbaar geworden is, waarlijk overtuigd van haar verloren toestand van nature, naar huis terugkeerde. Zij verzuimde geen kerkdienst meer en bleef voortdurend werkzaam met de dingen, die het Koninkrijk van God aangaan.

Bijna had ik vergeten u mee te delen wat er hier onder mijn intrepreek reeds voorgevallen was. Een dienstmeisje, dat alleen naar de kerk gekomen was om een Afrikaan te zien, bekeek mij nauwkeurig toen ik de preekstoel op ging. Toen zei zij tegen haar tante, die naast haar zat: 'Is het anders niet? Hij ziet er net zo uit als een ander mens.' Zij stond op en wilde de kerk uitgaan; zij hield niet van kerkgaan. Haar tante hield haar echter tegen en zei, dat zij moest blijven en luisteren. Zij bleef met tegenzin, niet wetende, dat het Gods tijd was, om haar als een vuurbrand uit het vuur te rukken. Zij werd krachtadig aan zichzelf ontdekt en werd zeer ernstig werkzaam met de belangen van haar onsterfelijke ziel. Slechts enkele weken later kwam zij niet alleen tot de beoefening van het geloof, maar ook tot dat geloof, waardoor zij geloven kon, dat zij geloofde. Zo ijverig zij tevoren was om de ijdelheid en de zonde te dienen, zo ijverig was zij nu in de dienst van de Heere haar God. Zij had een buitengewone vrijmoedigheid om voor de Naam en de zaak van God uit te komen; zij kreeg daar al spoedig een natuurlijke bekwaamheid voor.

Nu begon zij onder andere ook te bidden of God voor haar de weg wilde openen om dienstbode bij mij te worden. Zij sprak er echter tegen niemand over. De Heere gaf haar die begeerte. Onze teder Godvrezende dienstbode, die al zeven jaar bij ons had gewoond, was voor haar werk te zwak, en nu wilde mijn vrouw een tweede nemen. Zo gauw was dit niet bekend, of dat meisje bood haar diensten aan en werd ook door mijn vrouw aangenomen. Toen zij bij ons in dienst was hoorde zij, dat ik naar de Kaap zou terugkeren, als de Heere de weg opende. Zij begon tot haar God te roepen of zij met ons mee mocht gaan, als die tijd zou aanbreken. Dit heeft zij later aan ons verteld. Ook hierin verhoorde God haar gebed. Mijn vrouw en ik hebben nooit spijt gehad dat wij haar hebben meegenomen. Zij deed meer in het huishouden dan drie beste slavinnen. Zij was mij ook nuttig in het werk van mijn Heere, bijzonder in het leren van de heidenen, voor wie zij een bijzondere liefde had; zij leerde hen ook zingen. Zij trouwde later met zendeling Voster. Samen hebben zij in dit land verscheidene jaren door leer en wandel, christenen en heidenen gesticht. Enkele maanden geleden is zij in de Heere ontslapen. Haar laatste brief, die ik niet lang voor haar dood ontving, heb ik naar haar familie in Woerden gezonden. De gedachtenis van die rechtvaardige zal hier in dit land nog lang tot zegening zijn.

Na dit uitstapje moet ik naar Woerden terugkeren. Mijn ambtgenoot, dominee P Buyt en ik hadden hier een zware dienst. Wij hielpen elkaar trouw en werkten broederlijk samen. Wat de één 's morgens had voorgesteld, werd door de ander 's middags bevestigd. Wij ondervonden in de volste zin: 'Waar liefde woont, gebiedt de Heere Zijn zegen.' Bij mijn eerste huisbezoek kwam ik bij een moeder met twee dochters. Ik vroeg aan de jongste hoe oud zij was. 'Achtien', was haar antwoord. Ik sloeg mijn handen ineen en zei: Al achttien jaar en nog niet moe om de zonde en de wereld te dienen? Hebt u het al achttien jaar tegen God uitgehouden?' Zij gaf geen antwoord, maar later bleek dat de Heere door mij tot haar had gesproken. Zo gauw was ik niet weg, of zij ging naar de zolder en begon over haar ongelukkige toestand met God te worstelen. Zij hield daarmee aan en wilde God niet loslaten voor Hij haar had gezegend. De Heere verhoorde haar en maakte haar tot een oprechte christin en tot een

voorbeeld voor de jeugd. Zij leerde en stichtte met haar leraars de gemeente.

Een Luthers soldaat liet zich eens door zijn vriend overhalen met hem naar de Gereformeerde Kerk te gaan. Dat deed hij voor het eerst van zijn leven. Er moest over de 20e zondagsafdeling van de Heidelbergse Catechismus gepreekt worden. Hij hoorde in de voorrede deze woorden: 'Zo iemand de Geest van Christus niet heeft, die komt Hem niet toe.' De man was ogenblikkelijk overtuigd, dat hij dan Christus niet toebehoorde, maar een onderdaan van satan was. Deze soldaat werd later een bevestigd christen en had geen rust voor zijn ziel, voordat hij gerechtigd was om het Avondmaal des Heeren bij de gereformeerden te vieren. Vijf aangename christenen waren hier onder de militairen, die mij meer dan eens in het gezelschap van Gods volk verkwikten met hun gesprekken. Naderhand deden zij dat met hun brieven, toen zij tegen de Fransen uittrokken om te strijden.

Daar ik, mijn vriend, u slechts de meest sprekende gevallen wilde meedelen, die onder mijn geringe dienst in Woerden hebben plaatsgevonden, moet ik u nog een geval vertellen. In een naburig dorp woonde een zekere herbergier, die lange tijd al de mensen die zijn deur voorbij liepen om de kerkdiensten in de week in Woerden bij te wonen, had verwenst en vervloekt. Op een nieuwjaarsmiddag kwam hij zelf ook in Woerden. Hij schold de voorbijgangers, die naar de kerk kwamen, weer uit. Vijandig liet hij hierop volgen: 'Kom, laat ik ook eens zien wat daar te koop is.' Daar hij geen plaats meer kon krijgen om te zitten, stond hij recht tegenover de preekstoel. Ik preekte, omdat het Nieuwjaar en tegelijk voorbereiding voor het Avondmaal was, over de woorden van de schenker uit Genesis 41:9b: 'Ik gedenk heden aan mijn zonden.'

De man werd overtuigd, dat hij tegen al de geboden van God zwaar had gezondigd, en dat hij er nooit één had gehouden. Niemand had meer reden om heden zijn zonden te gedenken dan hij. En o, welk een ontferming van God! Eer de kerkdienst was geëindigd, ging er een deur van hoop voor hem open, zo zelfs, dat hij geloofde dat er in het bloed van de gekruisigde Jezus vergiffenis was voor al zijn zonden. Deze vuurbrand, uit het vuur gerukt, was spoedig een leesbare brief van genade. Degenen die hij voorheen gescholden en vervloekt had, riep hij nu in zijn huis. Zijn herberg veranderde van een voorportaal van de hel in een klein kerkje. O, hoe menig aangenaam uurtje heb ik daarna, als ik in dat dorp preekte, in die herberg met de vromen doorgebracht! In plaats van de kerkgangers naar Woerden te vloeken, was hij nu de eerste en de ijverigste om naar Woerden te gaan. Menigmaal stond hij, voor de dienst begon, bij mij aan huis en schreide als hij zag, dat ik door mijn borstbenauwdheid naar mijn adem hijgde. Hij werd zeer voorspoedig opgebouwd in het allerheiligst geloof en wilde toen zijn tijdelijk beroep laten varen. Hierin moest ik hem tegenkomen. Ik zei hem, dat hij dit niet eerder mocht doen, dan voordat de Voorzienigheid voor hem een weg zou openen. Hij gehoorzaamde en God baande nog voor mijn vertrek van Woerden daartoe voor hem een weg. Voor zover ik weet, heeft hij zeer genoeglijk als landbouwer met zijn huisgezin geleefd, in ware Godvruchtigheid. U bemerkt dus, dat ik ook in Woerden zeer naar mijn zin was geplaatst.

Ja, ik had het in al mijn gemeenten in Holland zo genoeglijk, dat ik mij verzekerde, het in mijn eigen land, in Zuid-Afrika, in vele opzichten nooit zo aangenaam te zullen kunnen hebben. Natuurlijk waren er kleine beproevingen, waarvan een evangeliedienaar die getrouw wenst te zijn, niet vrij kan wezen.

En toch bleef ik altijd naar mijn land verlangen, inzonderheid om de arme heidenen. Daar de 'paus' over de Hollands Oost-Indische, West- Indische en Kaapse kerken,

sinds ik bevestigd leraar was, nog drie anderen voor de Kaapse kerk had uitgezonden voor mij, begon ik mijn terugreis naar de Kaap bijna op te geven. Ik had toch bij elke vacature mij aan hem aangeboden! En zie, nu naderde de tijd des Heeren om mij er te brengen.

Er kwam weer een plaats in dit land vacant. De waardige en Godvruchtige staatsman H. van Stralen trok zich mijn belangen aan. Met hem was ik, toen ik nog student was, in een Godvruchtig gezelschap in Enkhuizen geweest. Van Stralen deed mijn vijand zwijgen, en moedigde de gedeputeerden over de Buitenlandse Kerken in die tijd aan, om mij aan de heren bewindhebbers van de Oost-Indische Compagnie voor te dragen. Deze gedeputeerden waren de predikanten De Haas en Van der Scheer, juist vrienden van mij. Aanstonds werd ik door hen voor de Kaapse kerk aangesteld en door de classis van Amsterdam beroepen. In Woerden kreeg ik in oktober 1793 daarvan bericht.

O, wonderbare voorzienigheid! Toen ik mijn terugkeer naar de Kaap bijna had opgegeven, en daartoe geen pogingen meer wilde aanwenden, sprak God door sprekende daden: Nu zal Ik werken en wie zal het keren? Hoe ik nu vervolgens van Woerden vertrokken, op reis gegaan en door 's Heeren hand geleid veilig overgekomen ben, hoop ik u bij een volgende gelegenheid mee te delen.

Nu breek ik af en blijf met heilwens

uw vriend M.C. Vos

ELFDE BRIEF.

Mijn afscheid van Woerden naar Amsterdam, en van daar naar Texel. Ik predikte nog aan Den Helder en te Huisduinen op den laatste Zondag vóór mijn afreis uit Europa, en had in deze laatste plaats ook nog een zonderlinge ontmoeting. Vertrek naar de Kaap, den 8ste November 1793. Vermakelijke reis op zee en behouden aankomst op de Kaapse vrede, de 8ste Maart 1794.

Waarde vriend!

Hetgeen u opmerkt, dat ik juist leraar in Holland was in die akelige dagen van binnenlandse verdeeldheid en oproer, is inderdaad waar. Ik wil niet ontkennen, dat ik daardoor meermalen in grote moeilijkheden geraakte, zoals ik door bijzondere voorbeelden zou kunnen bewijzen.' Ik wil dat liever in deze tijd, waarin de gemoederen meer bedaard en rustig zijn, niet ophalen. Alleen dit moet ik met dankzegging aan God vermelden: ik bleef aan mijn denkbeelden en beginselen trouw. De Heere gaf mij in voorkomende moeilijke omstandigheden wijsheid en sterkte, om niets tegen de inspraak van mijn geweten te doen. Intussen geve God dat wij en onze nakomelingen zulke oproerige tijden nooit weer beleven mogen!

Zeker, mijn vriend, zoals u schrijft, heb ik het in drie gemeenten waarin ik als leraar in Holland gediend heb uitnemend goed gehad. Ja, ik zou niet weten, welke van de drie ik als de beste kiezen of noemen zou. Waarlijk, als het belang van de arme slaven en verwaarloosde heidenen in dit land niet zo zwaar op het hart had gelegen, dan zou ik graag heel mijn leven in de Nederlandse Republiek (nu een Koninkrijk) hebben doorgebracht. U moet niet denken, mijn vriend, dat ik in een van die gemeenten vrij van kruis was. O nee, opdat ik mij niet zou verheffen, had mij God altijd een genoegzaam gewicht aan mijn benen gehangen. Eeuwig zij ook hiervoor Zijn wijsheid en goedheid geprezen!

Ik moet echter met mijn verhaal verdergaan, en u meedelen, hoe Gods weg verder met mij was.

Mijn dierbare Woerdense gemeente was op het bericht, dat ik binnen enkele weken

niet alleen hen, maar ook Europa zou verlaten, gevoelig getroffen. Inzonderheid de Godvrezenden en mijn geestelijke kinderen, door het Evangelie voor de Heere geteeld. De gemoederen werden aanmerkelijk bedaard door de wetenschap, dat ik niet naar Europa was gekomen om daar leraar te zijn, maar alleen om bekwaam gemaakt te worden voor de Kaapse kerk. Zij werden ook gewaar, dat de goede Voorzienigheid daartoe nu de weg had geopend. Niemand twijfelde of ik werd van God geroepen.

Ik was dertien jaar in Holland geweest en ik was aan dat land gehecht geworden. Al was ik zeer verblijd over mijn aanstaand vertrek naar mijn land en mijn familie, toch maakte ik mij niet zonder grote droefheid tot mijn afscheid gereed. De 13e oktober 1793 werd daartoe bepaald. Mijn geliefde ambtgenoot preekte 's morgens over de woorden die u vindt in Jesaja 55: 12 en 13: 'Want in blijdschap zult gijlieden uittrekken en met vrede voortgeleid worden; de bergen en heuvelen zullen geschal maken met vrolijk gezang voor uw aangezicht, en alle bomen des velds zullen de handen samenklappen. Voor een doorn zal een dennenboom opgaan, voor een distel zal een mirteboom opgaan; en het zal de HEERE wezen tot een naam, tot een eeuwig teken, dat niet uitgeroeid zal worden.' Deze profetie is, Gode zij dank, aan mij grotelijks vervuld.

's Middags preekte ik mijn afscheid over Handelingen 20:25-27 en 36: 'En nu zie, ik weet, dat gij allen, waar ik doorgegaan ben, predikende het Koninkrijk Gods, mijn aangezicht niet meer zien zult. Daarom betuig ik ulieden op dezen huidigen dag, dat ik rein ben van het bloed van u allen. Want ik heb niet achtergehouden, dat ik u niet zou verkondigd hebben al den raad Gods (...) En als hij dit gezegd had, heeft hij nederknielende met hen allen gebeden.' De kerk was vol, zodat enige honderden buiten moesten blijven. Enkele leraars uit de naburige gemeenten en vele leden uit die gemeenten waren gekomen om mij te horen.

Nadat ik mijn tekst zo goed ik kon verklaard had, kon ik zeggen, dat ik in achtendertig gemeenten in Nederland voorgegaan was, predikende het Evangelie van onze dierbare Heere Jezus. En o, ere zij God en het Lam! Hoeveel zielen droegen een ruime zegen weg! Mijn

vijanden, die mij verhinderd hadden negen jaar vroeger naar mijn land terug te keren, hadden het ten kwade gedacht Maar de Heere had dit integendeel ten goede bestuurd. Hij gaf mij, niettegenstaande mijn morrend bestaan, meer dan ik ooit had begeerd.

Nu vertrok ik van Woerden naar Amsterdam, met de gedachte, al mijn dierbare vrienden in Woerden en uit mijn vorige gemeenten in de Republiek nooit meer te zullen zien. In Amsterdam werd ik door de bewindhebbers zeer vriendelijk ontvangen en voor de nodige papieren werd gezorgd. En o, wondere Voorzienigheid, de bewindhebber, die mij negen jaar geleden zeer onbescheiden en hard had behandeld, en mij had gezegd te zullen zorgen, dat ik nooit naar de Kaap zou komen (om mijn ergste tegenstander te behagen), moest nu als gecommiteerde mijn papieren van aanstelling tekenen.

Mijn laatste openbare kerkdienst in Amsterdam was onder het gehoor van de nu reeds zalige dominee H.H. Viervant. In zijn dankgebed dankte en bad hij zeer uitvoerig en hartelijk voor mij. Een Godvrezende vrouw uit Huisduinen, die juist hier in de kerk was, werd daardoor zo getroffen, dat zij van harte ging bidden om mij, waarvan zij nooit iets had gehoord, voor mijn vertrek toch te mogen ontmoeten. En zie, ofschoon ik toen niet eens wist dat er een Huisduinen in de wereld was, verhoorde de Heere haar gebed, zodat Hij mij binnen veertien dagen in haar huis te Huisduinen bracht. Verscheidene vrienden van Woerden en andere plaatsen waren gekomen om mij een

laatste vaarwel toe te roepen. Sommigen geleidden ons naar het schip en bevalen ons schreiende de Heere aan.

Nu verliet ik het aangename Holland, waar ik dertien jaar met veel genoegens had doorgebracht, onder het genot van velerlei vriendschap van Gods volk en onder de kennelijke blijken van de gunst des Heeren. Ik voer naar de rede van Texel naar een mooi nieuw schip, de 'Hertog van Brunswijk', dat naar China moest. Het stond onder commando van kapitein Oldhoff.

Bij gebrek aan wind kon het schip nog geen zee kiezen. Ik voer daarom op zaterdag naar Den Helder, waar ik naar de schoolmeester ging om enkele vragenboekjes te kopen. Aan boord zou ik daaruit de jonge mensen kunnen catechiseren. Hij scheen een godsdienstig man te zijn en verzocht mij de volgende dag daar te preken. Daartoe ging hij met mij naar de leraar van die plaats, en deze stond mij toe 's morgens en 's middags daar voor te gaan. Op verzoek van de schoolmeester ging ik met hem diezelfde zaterdag naar Huisduinen om daar enkele van Gods kinderen te ontmoeten. En juist in het eerste huis waar wij binnenkwamen woonde die vrouw, die de Heere had gebeden om mij voor mijn vertrek naar Afrika te mogen ontmoeten. Zij was overstelpt door deze zichtbare verhoring op haar gebed. Ik werd door de leraar van deze plaats zeer dringend verzocht de volgende namiddag hier te preken. Die zondag preekte ik in Den Helder en in Huisduinen voor een grote menigte. 's Avonds liep het huis van de schoolmeester helemaal vol. Ik voelde mij verplicht een woord van opwekking en vermaning te spreken, temeer, daar ik dacht: dit is de laatste keer dat de goede Voorzienigheid mij gelegenheid geeft in Europa het woord der zaligheid te verkondigen.

Die dag was voor mij een aangename dag. Ik haalde mijn hart op in het werk van mijn Heere, en dat in een voor mij geheel vreemde streek en onder een onbekend volk. Van harte konden wij met Groenewegen zingen: *Zoete banden die mij binden aan des Heeren lieve volk.*

O, wat is alle wereldse vreugde en het liefhebben van de wellusten, in vergelijking met de vreugde van Gods kinderen, als deze bij elkaar zijn en zich in de dienst van hun God verlustigen! Waarlijk, minder dan ijdelheid!

Nu verliet ik Europa's wal, nam afscheid van deze nieuwe vrienden en voer naar boord.

Op 28 november 1793 werden de ankers gelicht en staken wij in zee. De eerste drie zondagen gingen voorbij, zonder dat mij gelegenheid werd gegeven om openbare godsdienstoefening te houden. Doorgaans gebeurde het dat er gedurende de hele reis slechts twee of driemaal op het schip werd gepreekt, als er een predikant aan boord was. Maar ik had de kapitein ernstig aangesproken, dat als hij mij geen gelegenheid wilde geven om stipt aan mijn instructie te voldoen, hij de gevolgen hiervan maar moest afwachten. Van die tijd af hadden wij elke zondag, als het weer dat toeliet, openbare kerkdiensten. Het werd ondanks enkele hevige stormen een aangename reis. Of mijn arbeid aan boord van enig wezenlijk nut is geweest, durf ik niet te bepalen. Zeker is het, dat deze en gene gevoelig waren aangedaan. De kapitein betoonde mij alle achting en toegenegenheid.

Pas op 8 maart 1794 kwamen wij door Gods veilig geleide op de Kaapse rede ten anker. Op drie dagen na was ik veertien jaren weg geweest.

Hier breek ik voor ditmaal af. Een volgende brief zal mijn aankomst in Kaapstad, mijn aanstelling tot predikant op het Rodezand en mijn verrichtingen daar vermelden.

Met heilbede noem ik mij

uw vriend M.C. Vos

TWAALFDE BRIEF.

Mijns aankomst in de Kaapstad, prediking in Mijn geboorteplaats (in de Kaapse Kerk), en aanstelling tot predikant op het Rodezand. Mijn intrede aldaar, de 4de Mei 1794, en verrichtingen vooral omtrent de Slaven en heidenen. 1798

Waarde vriend!

Dat ik geen reden had mij te bedroeven over mijn negenjarig verblijf in Holland als predikant, daar God mij van plaats tot plaats met de zegen van het Evangelie overlaadde, stem ik u volkomen toe. De Heere deed dit met voorbijgaan van veel wijzere en betere mannen dan ik was of ooit zal worden. Er zijn er, die, niettegenstaande hun vlijt en trouwe arbeid menigmaal jaren achter elkaar op rotsen moeten ploegen. Hieruit blijkt dat zegen niet afhangt van een mens maar van God. Daar ik bemerk, dat u ondertussen verlangend bent verder bericht te ontvangen van Gods weg met mij, nu ik door Zijn hand geleid en beveiligd weer naar de Kaap was teruggekeerd, wil ik thans mijn verhaal vervolgen.

Op 8 maart 1794 waren wij op de Kaapse rede gekomen. Diezelfde dag voer ik met de mijnen naar de wal. Mijn broers hadden wel enig bericht van mijn komst ontvangen, maar verwachtten mij echter nog in geen vier maanden, zodat mijn onverwachte komst grote blijdschap veroorzaakte. Het gemis van mijn lieve moeder, die al geruime tijd overleden was, trof mij diep. Deze droefheid werd spoedig gematigd door de grote blijdschap dat ik al mijn broers, hun vrouwen en kinderen in welstand mocht ontmoeten. Veel van mijn oude goede vrienden konden hun blijdschap over mijn onverwachte aankomst niet genoeg uitdrukken. Van alle kanten kwam men mij en mijn vrouw verwelkomen. Verwonderd keek onze Woerdense dienstbode naar de overvloed en de grote pracht die zij hier zag. Zij was verwonderd dat zij hier in het gezelschap van dames moest zitten, wat zij niet gewoon was. Daar zij bijzondere gaven van God had ontvangen om over God en Zijn dienst te spreken, werd zij spoedig door Gods kinderen bemind.

De Kaap was toen nog van Holland. Door de gouverneur werd ik zeer vriendelijk ontvangen. Hij verklaarde dat hij mij gaarne in de hoofdplaats zou willen houden. Deze plaats was vacant geworden door het overlijden van dominee Van Lier, de beste predikant die de Kaapse kerk ooit had gehad. Door commissarissen, die naar Batavia waren vertrokken, was die plaats toegezegd aan de predikant van Rodezand. De gouverneur hoopte nu, dat ik met Rodezand, in het land van Waveren, tevreden zou zijn. Ik antwoordde te zullen gaan waarheen de Voorzienigheid mij door het gouvernement wenste te zenden.

Spoedig werd ik door Gods kinderen, door mijn familie en vele anderen verzocht in de Kaapse kerk te prediken. Daar ik hier niets tegen had, zei ik dit te zullen doen, zodra een van de leraars mij hiertoe zou verzoeken. Maar wie heeft zulks ooit gehoord? Mij werd gezegd dat die grote mannen dit nooit zouden doen. Wanneer een vreemde leraar hier wilde preken, dan moest hij dat aan hem wiens beurt het was, heel beleefd verzoeken. In het eerst was ik huiverig om dit te doen, daar ik dat in Holland nooit gewoon was geweest. Ik liet mij echter door het dringend verzoek van mijn vrienden overhalen om onder die hoogmoed te bukken. Ik kreeg een beurt en preekte zo u kunt denken voor een verbazend grote schare, daar de nieuwsgierigheid groot was. Hoe ik

mij voelde kan men zich gemakkelijk voorstellen: in mijn geboorteplaats, onder mijn landgenoten, goede vrienden en familie; in de kerk, waarin ik was gedoopt en waarin ik het eerste Avondmaal had ontvangen! Mijn gemoed was aangedaan toen ik na zo'n een lange afwezigheid, als leraar van het zaligmakend Evangelie hier stond en voor het eerst het woord der zaligheid verkondigde. Mijn God hielp mij echter!

Nadat ik mijn aanstelling tot predikant van de Rodezandse kerk van het gouvernement had ontvangen, ging ik afscheid nemen van de gouverneur. Bij deze gelegenheid beval ik de Moravische zendelingen (hernhutters) in de gunst en bescherming van hem aan. Hierover was hij zeer verblijd, vooral toen ik zei, dat ik dit deed uit naam van enkele bewindhebbers en leden uit de classis van Amsterdam. Tot verwondering hoorde ik toen uit zijn mond, dat die vredelievende mensen in dit land zeer vervolgd werden. Dit gebeurde voornamelijk door hen, die vanwege hun ambt deze mensen hadden moeten aanmoedigen; zij zouden hun de behulpzame hand moeten bieden, om het Evangelie der zaligheid onder de arme Hottentotten te verkondigen.

De gouverneur zei: Als ik naar de begeerte van die vervolgers had gedaan, dan had ik die mannen, die niemand kwaad doen, maar goede voorbeelden voor anderen zijn, reeds lang uit het land gezet. Maar nu ben ik blij over uw aanbeveling. Ik beloof u hen te zullen beschermen en aan te moedigen zoveel ik maar kan.'

Ik dankte God voor Zijn voorzienigheid, maar ik werd hierdoor, zonder dat verwacht te hebben, bij sommigen reeds een voorwerp van vijandige haat.

Nu kwamen enkelen uit de Rodezandse gemeente mij bezoeken. Zij waren blij over mijn aanstelling tot hun leraar en boden mij aan, om mij en mijn bagage naar de Kaap af te halen. Dit aanbod nam ik gretig aan; zij werden door mijn eigen broers, die wagens hadden, daarmee geholpen.

In Rodezand deed ik mijn intrede op 4 mei 1794 met de woorden, beschreven door Markus in het 16e hoofdstuk van zijn Evangelie, het 15e vers: 'En Hij zeide tot hen: Gaat heen in de gehele wereld, predikt het Evangelie alle creaturen.' Ik beduidde mijn nieuwe gemeente dadelijk dat ik, zoals zij uit de tekst konden zien, tot hen was gezonden om aan alle creaturen, dus ook aan hun dienstbaren en slaven, het Evangelie te prediken. Daartoe was ik ten volle genegen, maar dan moesten ook de meesters en vrouwen die slaven en vrije heidenen in hun dienst hadden, mij daartoe in de gelegenheid stellen. Ik zou dadelijk beginnen om elke zondag- en woensdagavond de heidenen te onderwijzen. De meesters en vrouwen verzocht ik om hun dienstbaren, die allemaal heidenen waren, naar mijn onderwijs te sturen. Ik meen, dat ik dit verzoek met verscheidene gepaste drangredenen ondersteunde.

Deze aankondiging en uitnodiging verwekten geen kleine ontsteltenis in mijn gemeente. Velen stakende hoofden bijeen en fluisterden elkaar in na het einde van de godsdienstoefening: 'Dat gaat nooit goed.' Nu kon men al niet zoveel van zijn slaven gedaan krijgen, wat zou het dan zijn als deze eens geleerd waren! Dan zouden zij in het geheel niets willen doen; zij zouden niet meer te regeren zijn. Als dit zo noodzakelijk was, waarom hebben onze vorige leraars ons dit nooit gezegd? Die hebben hun eigen slaven niet eens geleerd!

Om mij echter enigszins tevreden te stellen, zonden zij degenen die het meest dichtbij woonden, van de twintig dienstbaren er een stuk of twee, drie, en dat waren dan nog de domsten. Anderen, die er tien of twaalf hadden zonden er één. Ik had gezegd, dat zij die veraf woonden, zelf hun dienstbaren goed moesten onderwijzen in die waarheden die tot de zaligheid volstrekt nodig waren.

Ik ging met de mijnen en met de enkelen, die mij van mijn burens waren gezonden, aan

de gang. Ik ontdekte bij niemand enige tegenzin.

Na enkele weken zonden zij, die maar twee of drie slaven bij mij lieten komen, er zes, acht, ja ook wel tien. Zij, die er één of twee hadden gezonden, stuurden er vier of vijf. Ik zocht een van hen op en vroeg of hij de laatste tijd een aantal slaven had gekocht, daar er nu zovelen naar mijn catechisatie kwamen. Zijn antwoord was zeer edelmoedig: 'Nee meneer, ik heb er geen een meer gekocht, maar zal u openhartig de waarheid zeggen. Bij uw eerste aankondiging, dat onze slaven onderwezen moesten worden, was ik, en ik geloof de hele gemeente, ontsteld. Wij voorspelden er niets goeds, maar enkel kwaads uit. Temeer, daar onze vorige leraars en onze ouders daarvan nooit werk gemaakt hebben; er werd niet eens een woord over gesproken. Ik zond u, omdat ik een van uw naaste burens ben, en toch graag in uw vriendschap wilde staan, om u te voldoen twee van mijn domste slaven en dan nog met tegenzin. En zie, meneer, hoe ben ik beschaamd geworden! De slaven die ik eerst zond, waren in die enkele weken zozeer veranderd, dat ik hen nu gemakkelijk met woorden tot hun plicht kan brengen, daar ik hen voordien met geen stok kon regeren. Nu zijn ze beleefd en gehoorzaam en doen hun werk met zulk een genoegen, dat ik er verbaasd over sta. Daarom heb ik er meer gezonden en hoop ze in het vervolg allemaal te zenden.'

'Dat is goed', zei ik, 'zend hen dan maar, opdat zij beter worden en u meer werelds voordeel van uw slaven mag genieten. Ik hoop, dat u ze spoedig uit een zuiverder beginsel tot mij zult laten komen. Dat uw slaven door onderwijs niet slechter maar wel beter worden, is zeer natuurlijk.

Laat ik dit eens proberen aan uw verstand te brengen. Ik heb gemerkt, dat u onder uw slaven verschillende nationaliteiten hebt. Stel u eens voor om enkele ogenblikken in hun plaats te zijn. Denk dan eens als volgt: 'Ik ben een arme slaaf, maar niet zo geboren. Door mensendieven ben ik uit mijn vrije land weggestolen van mijn lieve ouders, mijn lieve vrouw of man, van mijn kindertjes, van mijn broers en zusters, en zonder hoop een van allen ooit meer te zien. Ik ben door tirannen naar dit land gesleept, zodat ik op reis reeds de dood boven het leven gekozen zou hebben, indien men mij niet in boeien had gekluisterd. Hier werd ik als een beest verkocht; ik ben nu een slaaf en moet alles, tot zelfs het allernaangenaamste werk doen, dat mij bevolen wordt. Doe ik dat niet gewillig, dan is er aan slagen geen

gebrek. Stel u dit alles nu eens enkele ogenblikken voor, dat dit uw geval zou zijn, en zeg mij dan, of u, in zulk een geval, wel lust tot werken zou hebben. Zou u niet dikwijls moedeloos, verdrietig, weerspannig en ongehoorzaam zijn?'

De man werd aangedaan en zei: 'Zover heb ik nooit gedacht. Wie weet, tot welke stappen van wanhoop ik zou komen als ik in de plaats van zo iemand was!'

'Welnu', ging ik verder, 'laat u ze nu dom en onkundig, dan komen zulke gedachten van tijd tot tijd bij hen op, en breken zij soms uit in verschrikkelijke uitersten. Nu moeten zij onderwezen worden dat er een Godsbestuur is, en dat er niets zonder dat bestuur geschiedt; dat die God een God van orde is. Gelijk zij hun heren en vrouwen moeten dienen, zo moeten hun heren en vrouwen ook hen dienen, die over hen gesteld zijn. Als zij dit niet doen, dan worden zij ook gestraft, hetzij aan het lichaam, hetzij in hun geld. Dan moet men hen hierop wijzen, dat hetgeen ons kwaad schijnt, menigmaal uitloopt op ons nut. Als zij in hun vrije land en bij hun vrienden gebleven waren, zouden zij misschien hun hele leven onkundig gebleven zijn van de weg der zaligheid. Bij hun dood zouden zij, om hun onkunde, voor eeuwig verloren moeten gaan. Maar nu, in een christenland gekomen, zijn zij in de gelegenheid om kennis van de enige Zaligmaker te krijgen, Die hen voor de eeuwigheid gelukkig kan en wil maken. Als zij nu dit een en ander beginnen te begrijpen, veranderen die hartgrievende en moedeloze

gedachten bij hen. Zij beginnen te denken: is het zo met de zaak gelegen, wel, laat ik dan maar tevreden zijn en mijn werk in gehoorzaamheid en met lust proberen te doen.'

Nu roept de man uit: 'Waarom zijn ons die dingen niet eerder geleerd? Nu moet ik mijn onkunde belijden, en ik zal iedereen aanraden hun slaven te laten onderwijzen.'

Niet lang daarna kwamen enkele eigenaars van slaven tot mij, en verklaarden met een bewogen hart, dat zij hun verplichtingen om hun slaven te laten onderwijzen gevoelden. Maar zij woonden te ver om hen te zenden en zelf waren zij onbekwaam om dat te doen. Welke raad zou ik hun geven?

Dadelijk begon ik een catechiseerboekje voor zulke mensen op te stellen. Het bestond alleen uit vragen, zonder de antwoorden er bij, met een voorbericht hoe ze gebruikt moesten worden. Daar ik hier niets gedrukt kon krijgen, werd het boekje spoedig door velen overgeschreven; niet alleen in mijn gemeente, maar ook in andere gemeenten werd het door vaders en moeders in hun huisgezin gebruikt. Door de zegen des Heeren had dit werk, om de slaven en vrije heidenen die bij de christenen werkzaam waren in het christendom te onderwijzen, boven alle verwachting zijn voortgang. Dat werk was tot die tijd zo schandelijk verzuimd. Ik haalde mij hierdoor veel vijanden op de hals. Zij deden hun best om dat vuurtje uit te blussen. De Heere ondersteunde en bemoedigde echter Zijn onwaardige dienstknecht. Dat werk deed ik niet alleen in mijn gemeente, maar deed dit ook, zoveel ik kon, in de overige gemeenten van dit land. Daar bracht ik dat werk ook op gang. En o, hoe heeft God deze arbeid gezegend! Verschillende heidenen werden tot God bekeerd. Zij bleven trouw tot hun dood en gingen met blijmoedigheid de eeuwigheid in, vasthoudend aan de algenoegzame Zaligmaker.

Bij mijn aankomst in Rodezand zag ik geen andere woningen nabij de kerk dan die van de predikant, de voorlezer en de koster. Ik vond, dat het om verschillende redenen, die meest op de openbare godsdienst betrekking hadden, noodzakelijk was om meer burens te hebben. De kerk had een goed stuk eigendomsgrond in bezit, en nu besloot mijn kerkenraad op mijn voorstel, dit in kleine gedeelten te verkopen, om burens te krijgen. Door mijn vijanden werd dit in een kwaad daglicht aan onze gouverneur aangebracht. Deze zond mij toen een lange en enigszins scherpe brief, waarin hij mij aanraade dit genomen besluit in te trekken. Door mijn antwoord veranderde hij echter van gevoelen. Spoedig keurde hij ons besluit goed en moedigde ons aan om tot uitvoering over te gaan. Hij zond de gouvernements-landmeter om dat stuk grond naar genoegen van de kerkenraad te verdelen. Nu werd er een straat van de pastorie naar de kerk aangelegd; deze werd Kerkstraat genoemd. Behalve de drie tevoren genoemde huizen, zijn er nu nog vierentwintig woningen, die alle bewoond zijn. Toen ik deze straat begon aan te leggen, dacht ik er weinig aan dat ik op mijn oude dag er zelf een bewoner van zou worden, en waarschijnlijk mijn laatste dagen op aarde hierin zal doorbrengen. De Heere regeert!

Toen de gedeelten bouwgrond verkocht werden, kocht mijn eigen broer tot mijn groot genoegen een stuk, waarop hij een huis bouwde en erin kwam wonen. Ook mijn waardige vriendin, de weduwe Magteld Smith, wier naam in het vervolg menigmaal in de Engelse zendingsberichten vermeld is. Daar zij verlangde onder mijn geringe dienst te zijn, verliet zij haar beroep in de hoofdstad. Zij gaf dat over aan een geschikte schoonzoon en liet in Rodezand een huis bouwen, dat ook voor de Heere moest zijn. Nauwelijks was zij daar ingetrokken, of zij bood het mij aan voor bijzondere godsdienstoefeningen. Van dat aanbod maakte ik gretig gebruik. Ik preekte daarin ook om de veertien dagen 's zondagsmiddags voor de heidenen. Meestal had ik

honderdvijftig tot hondertachtig heidense toehoorders.

De Rodezandse kerk moest spoedig vergroot worden. Dit gebeurde ook en daardoor werd zij belangrijk verbeterd.

Mijn gemeente was zeer uitgestrekt. Sommigen moesten tien dagen reizen om een keer naar de kerk te komen. Zij kwamen dan ook meestal niet meer dan een- of tweemaal in een jaar. Mijn gemeente had ik in zes delen verdeeld. En nu besloot ik, in afhankelijkheid van mijn God, mijn gemeente driemaal in het jaar in hun huizen te bezoeken. Ik had daar telkens twee of drie weken tijd voor nodig, en het duurde twee jaar eer ik geheel rond kwam. De Heere gebood ook hierover Zijn goedkeuring.

Toch zag ik geen kans de helft van het werk te verrichten dat er in zulk een uitgestrekte gemeente werd vereist. Daarom schreef ik naar mijn Hollandse vrienden om hulp. Juist was er in Rotterdam een Zendelingsgenootschap opgericht, waarvan ik niets wist. Mijn brieven werden naar dat genootschap gezonden. Lange tijd nadien heb ik een van deze brieven in het Engels Evangelische Magazine van 1801 gelezen, doch niet zonder fouten. Die brieven hadden deze uitwerking, dat het Rotterdams Genootschap, in samenwerking met het Londens Zendelingsgenootschap, spoedig vier zendingen naar hier zond, twee Hollanders en twee Engelsen.

Toen deze op de Kaap aankwamen, spoedde ik mij daarheen, om deze broeders met een blij hart te verwelkomen en hun mijn hulp aan te bieden. Op een nacht was mijn koetsier wat verdwaald en klopten wij aan bij een boer. En welk een ontmoeting had ik hier! Ik vertelde aan de huisvader de aankomst van de zendingen en het doel van hun komst. De man zuchtte diep en zei, dat ik slecht nieuws meedeelde, want daar kon nooit iets goed van komen. Ik was zeer bedroefd over deze woorden en over hetgeen hij er nog bijvoegde, en vroeg hem of hij ook dienstbaren had.

Het antwoord luidde: 'Ja, meest slaven en enkele Hottentotten.'

'En hoe behandelt u hen? Ik veronderstel, dat u ze nooit mishandelt; dat u niet meer van hen eist dan ze doen kunnen, en dat u voor behoorlijk voedsel en deksel zorgt, nietwaar?'

'Dat doe ik en meer wordt er ook niet van mij gevorderd.'

'Dan stelt u deze mensen gelijk met uw paarden; die voedt u ook, om er uw werk mee te doen. Zij zijn toch geen paarden? Uw dienstbaren hebben ook een ziel, waarvoor gezorgd moet worden.'

Driftig begon de man nu: 'Staat er niet geschreven: gij zult de heidenen hebben tot uw erfdeel en de einden der aarde tot uw bezitting?' 'Wat?' vroeg ik, 'verstaat u die woorden zó, dat de heidenen aan u en aan de eigenaars van slaven gegeven zijn tot een erfenis en tot een bezitting, om hen als paarden en beesten te gebruiken?'

la', was zijn antwoord.

'Arme man', zei ik, 'u schijnt nogal iets uit de Bijbel te weten, maar het is jammer dat u, wat u weet, niet beter verstaat. De woorden uit Psalm 2, door u aangehaald, spreken niet onduidelijk een verschrikkelijk vonnis over u uit. De verklaring is, dat de Vader aan Zijn Zoon, de Heere Jezus, de heidenen belooft tot Zijn erfenis en bezittingen. En u stelt de erfenis en bezitting van Gods grote Zoon gelijk met uw paarden! Oordeel nu zelf over uw zonden. Tot nu toe hebt u dat in onwetendheid gedaan, maar zie van deze dag af toe, hoe u met Jezus' erfenis zult handelen.'

Ik ging er nog verder op in, en het gevolg was, dat de vrouw, die alles had aangehoord, begon te schreien. Onder ons avondgebed waren beiden erg aangedaan.

Wondere voorzienigheid, ik moest van de rechte weg afdwalen om bij deze mensen te komen. Wat dit alles heeft uitgewerkt weet ik niet, want ik was niet in de gelegenheid om daar onderzoek naar te doen. Wel vernam ik een jaar later, dat beiden geen half

jaar daarna meer hebben geleefd, hoewel zij in het beste van hun leven waren en gezond. O, mocht hun einde vrede geweest zijn!

Ik spoedde mij daarna naar de Kaap en omhelsde de zendelingen met blijdschap. Ik was de Heere dankbaar, daar de tijd nu gekomen scheen te zijn dat God Zich meer nadrukkelijk over de arme heidenen ontfermen wilde. De zielen van deze mensen hadden reeds achttien jaren zwaar op mijn hart gelegen.

De oudste zending, *doctor Van der Kemp*, (1748-1811) vol vuur, wilde ook in dit land, en wel in de hoofdstad, een godsdienstig genootschap oprichten. Ik had nogal bezwaren, vooral om op den duur directeurs te vinden. Van der Kemp, die door benden kon dringen en over muren springen, wist van geen zwaarigheid. Wij moesten maar beginnen. Daar ik mij hieraan geenszins wilde onttrekken, stond ik hem bij, en spoedig was het Zuid-Afrikaanse Zendelings-genootschap gevestigd.

Verder kwamen deze zendelingen ander mijn geleide naar Rodezand. De Engelse broeders waren niet geordend. Dat moest, want als hun arbeid gezegend zou worden onder de heidenen, dan moesten zij ook de sacramenten bedienen. Door doctor Van der Kemp, die daartoe door het Europees Genootschap gemachtigd was, werden zij in mijn kerk bevestigd. Deze eerste bevestiging, die ooit in Zuid-Afrika had plaats gehad, werd door vele dichtbij wonenden uit mijn gemeente met grote aandoening bijgewoond. Ook werd toen bij mij aan huis door het lot beslist, dat ds. J.J. Kicherer met dominee Edwards naar de Bosjesmannen zouden gaan, terwijl Van der Kemp en Edmond zich naar de Kaffers zouden begeven.

Spoedig werd ook in mijn gemeente een hulpgenootschap van het Zuid-Afrikaanse Genootschap opgericht; dit werd in Stellenbosch gevolgd. Alles ging goed en voorspoedig. Mijn ziel leefde en was nu recht in haar element, niettegenstaande de smart, die ik van een andere kant gevoelde en omdroeg. Ook niettegenstaande de haat, die ik mij door mijn geringe ijver op de hals haalde, zelfs van sommige van mijn ambtsbroeders. Op deze wijze nahl het zendingswerk in Zuid-Afrika zijn aanvang.

Ziedaar, mijn vriend, hoe God mij, onwaardige, na enkele jaren van beproeving, ook naar dit land vergezeld en gezegend heeft. Hoe het verder hier gegaan is, hoop ik in een volgende brief te schrijven, daar deze reeds uitvoerig genoeg is.

Wees de Heere bevolen van
uw vriend M.C. Vos

DE RTIENDE BRIEF.

Mijn verdere verrichtingen gedurende mijn verblijf op het Rodezand. Ik bezoek vervolgens de Christenen tot aan de grenzen van het Gouvernementsland, en verkondig ook onder de heidenen, die ik aldaar ontmoette, het Woord des Levens.

Bij mijn terugkomst vind ik de toestand mijner Rodezands gemeente minder gunstig. Nu besluit ik, op aandrang van mijn echtgenoot, een reis naar Engeland te doen; doch vertrek alvorens, op verzoek van de Gouverneur, naar Graaf Reinet, tot wegneming der geschillen tussen de landlieden en de Magistraat, hetgeen van een gelukkig gevolg is.

Waarde vriend!

U hebt in mijn vorige brief bemerkt, dat God ook in mijn geboorteland met mij was.

Hij zegende mijn arbeid niet alleen onder christenen, maar ook onder de arme heidenen en slaven. U schrijft: 'Had God in uw jeugd reeds de zielen van de arme slaven op uw hart gebonden, Hij schijnt het dan ook voor u bewaard te hebben, om het onderwijs onder de heidenen in dit land het allereerst te beginnen en met kracht door te zetten.'

Hierop moet ik zeggen, mijn vriend, dat deze eer mij niet toekomt. De oprechte Moravische broeders hebben dat werk, hoewel niet onder de slaven, echter onder de vrije heidenen, enkele jaren voor mij ter hand genomen. Indien de dood de zalige Van Lier niet zo spoedig had weggenomen, dan zou hij in dat werk mij ook vooruit zijn geweest. Zijn weduwe heeft mij verteld, dat hij daartoe reeds een mooi plan had gemaakt.

Het is evenwel waar, dat God mij, onwaardige, begunstigd heeft met het voorrecht, dat ik in Zijn hand als een middel mocht zijn, om verscheidene van die arme, blinde mensen naar de geest, tot kennis te brengen en ziende te maken. O, mijn vriend, de vreugde en de blijdschap, die ik over de bekering van verscheidene arme heidenen en slaven meermalen in mijn ziel genoot, kan ik niet uitdrukken. Dikwijls hoorde ik, onder het storten van hete tranen, de zuiverste evangelietaal van hun lippen afvloeien. Zij drukten met de sterkste woorden het gevoel van hun diepe ellende en brandende liefde tot de Heere Jezus uit. Ja, op mijn huisbezoek ontmoette ik meer dan eens leesbare brieven van genade onder de heidenen; soms van hen, die maar enkele keren onder het gehoor van Gods dierbaar Woord waren geweest. Dit maakte dan ook, dat de haat en vervolging van mijn vijanden zeer weinig op mij vermochten, omdat ik ondervond dat Hij, Die met mij was, meer kon doen dan allen, die tegen mij waren. Doch ik moet hier niet verder over uitweiden, maar mijn verhaal vervolgen.

Dit land is ondertussen van de Hollandse tot de Engelse natie overgegaan. Ik kan u echter schrijven, dat de kerk en de maatschappij er niet onder geleden hebben. De godsdienst werd aangemoedigd. Dit wekte mij op om onze toenmalige gouverneur een verzoek te doen. Ik was toen van de hoofdstad de verst af wonende leraar in het binnenland, en daar Graaff Reinet geen leraar had, verlangde ik om de christenen tot aan de grenzen van ons gouvernement te bezoeken; ik kon dan meteen onder de heidenen, die ik ontmoette, het Woord des levens verkondigen. Dit werd mij, met blijken van dankbaarheid, toegestaan. Daar ik dan tenminste drie maanden van huis zou zijn, zorgde ik dat gedurende mijn afwezigheid de predikdienst in mijn eigen gemeente door een ander waargenomen werd. Hierover heb ik mij later wel honderdmalen beklagd. O, had ik maar liever aan mijn voorlezer verzocht, gedurende mijn afwezigheid, iedere zondag een predicatie uit een of ander goed boek voor mijn gemeente te lezen!

Ik ging blij en vergenoegd op reis; ik was zeer gerust wat mijn achter te laten huisgezin en mijn gemeente betref, terwijl ik het onderwijs onder de heidenen mijn vriendin, de weduwe Magteld Smith, had toevertrouwd.

Ik preekte en bediende de sacramenten niet alleen op de zondagen, maar ook door de week. Dit deed ik daar, wanneer mijn grote Zender mij hiertoe gelegenheid gaf. Dikwijls gebeurde dit in het open veld, tussen een rij wagens, overdekt met tentzeilen. Er waren dan honderd, honderdvijftig, ja, tot tweehonderd toehoorders.

Enkele jaren later heb ik op verzoek van het gouvernement, nog zo'n reis tot aan de grenzen van Kafferland gemaakt. Maar ik zal nooit de lasteringen bevestigen, die de meeste reisbeschrijvers van Zuid-Afrika de Afrikaanse boeren hebben aangedaan. Die laster is des te meer onbegrijpelijk, omdat die reisbeschrijvers door die boeren en hun

huisgezinnen dikwijls zijn geholpen op hun reizen. Zij zouden zonder hun hulp en bijstand, en dat zonder de minste beloning te begeren, hun reis onmogelijk hebben kunnen volbrengen. Die schrijvers hebben door hun laster veel kwaad voor volgende reizigers gesticht, en daardoor komt het, dat velen niet zo vriendelijk meer ontvangen worden als vroeger. En het is niet te verwonderen, dat de gastvrijheid, een bijzondere eigenschap van de Afrikaanse boeren, nu van tijd tot tijd zal verminderen. U zult mij, waarde vriend, vertrouw ik, deze uitstap niet ten kwade duiden.

Door allen werd ik met blijdschap en dankbaarheid ontvangen. Van heinde en ver kwam men bijeen om het Woord van God te horen. En daar dit hun zeer zelden te beurt viel, waren de harten voor het Woord geopend, naar het scheen. In elk geval was er aandacht en eerbied en tranen waren duidelijk zichtbaar. Het leren en onderwijzen van hun slaven en Hottentotten aan te prijzen werd door mij niet vergeten. Tot mijn grote blijdschap vond ik, wel twintig dagen reizen van mijn Rodezand, afschriften van mijn vraagboekje, dat in Rodezand in geschrift was uitgegeven. In enkele huisgezinnen werd het reeds gebruikt. Ook had ik het groot genoeg dat ik hier en daar, niet alleen onder de naamchristenen, maar ook onder de heidenen, er een aantrof, die door de Goddelijke genade het Evangelie gelovig aangenomen had, en zijn voeten, zover ik kon oordelen, op de weg des levens had gezet. Ja, ik vertrouw dat God op die reis, door Zijn hulp en zegen, iets voor de hemel heeft uitgewerkt. Misschien zal ik nog, zo de Heere het wil, een kort journaal van mijn reizen door Zuid-Afrika, als een aanhangsel van deze brieven laten volgen.

Toen ik van mijn reis in Rodezand was teruggekomen, merkte ik spoedig, zelfs aan het uitwendige, vooral bij jonge mensen, dat er een wolf onder de kudde was geweest, die hun een aantal gevaarlijke wonden had toegebracht. Die staande waren gebleven kwamen in een groot aantal mij hun blijdschap over mijn terugkomst te kennen geven. Zij dankten God daarvoor in mijn tegenwoordigheid. Enkelen vertelden onder tranen wat er zoal tijdens mijn afwezigheid in de gemeente was gebeurd. De bittere vruchten, die ik hierdoor van tijd tot tijd smaakte, veroorzaakten mij menig moedeloos uur, waardoor ik echter het kromme niet recht kon maken. Ik bevond mij in een nieuwe school om lessen te leren, die ik anders niet zou hebben kunnen leren. O, had ik maar meer in mijn boek gezien, en er niet zoveel overheen gekeken, doch helaas!

Mijn vrouw had een zwak zenuwgestel en kon moeilijk met slaven omgaan. Zonder slaven kon men hier niet leven. Zij was altijd bevreesd en verlangde naar Europa. Zij merkte wel dat ik hartzeer had, en dat gebruikte ze om mij tot haar wens over te halen, Zuid-Afrika te verlaten en naar Europa te vertrekken. Hoe lastig ik daarover aangeval- len werd, toch kon ik niet besluiten, en ofschoon ik het onkruid in mijn akker gezaaid, nooit geheel heb kunnen uitroeien, zo werd het langzamerhand in sommige opzichten beter. Ik verrichtte onder veel menselijke zwakheden mijn werk, en zette het onderwijs onder de heidenen zoveel het mogelijk was met kracht door. Dit gebeurde niet alleen door mij, maar ook door verschillende anderen, die ik daartoe had opgewekt en bleef aanmoedigen.

God zegende onze pogingen, zodat verscheidenen, ook uit de slaven, tot leesbare brieven der genade gemaakt werden. En o, welk een smart voor mij, dat ik, volgens een hier bestaande wet, deze mensen, die God door Zijn genade tot christenen gemaakt had, niet door de Heilige Doop ook uitwendig tot christenen maken mocht. Die wet, die ik nooit heb kunnen goedkeuren, verbood dat wel niet onmiddellijk, maar bepaalde dat de gedoopte slaven niet verkocht mochten worden. Hierdoor werden de eigenaars van slaven, die hen duur hadden verkocht, verhinderd om hun toestemming tot het dopen van hen te geven. Daardoor zouden zij hun bezittingen moeten missen.

Gaven zij aan zulke slaven de vrijheid, dan moesten zij behalve dat zij beroofd waren van het kapitaal waarvoor ze hen gekocht hadden, ook nog een aanzienlijke som aan de kerk geven, om daarvan zo'n slaaf te onderhouden, als deze tot armoede mocht vervallen. Dus was het de eigenaars van slaven, vooral degenen die zelf arm waren, niet kwalijk te nemen dat zij tot het dopen van hen hun toestemming weigerden. Ik wendde veel moeite aan om die hinderpaal, tot uitbreiding van het christendom onder de arme slaven, uit de weg geruimd te krijgen.

Lange tijd waren al mijn pogingen tevergeefs. Hoewel ik die mensen, die zeer geschikte voorwerpen voor de Doop en het Avondmaal waren, met droefheid aanschouwde, verblijdde ik mij toch, dat de Heere toonde, dat Hij Zijn genade aan geen sacramenten had verbonden. Deze mensen, ofschoon uitgesloten uit de gemeenschap van de kerk, zouden eenmaal met Abraham, Izak en Jakob aanzitten aan het Avondmaal van de bruiloft des Lams, in het Koninkrijk der hemelen hierboven.

De haat en vijandschap van velen, mijn vriend, groeide van tijd tot tijd aan, zelfs van hen, van wie men zoiets nooit zou verwachten. Maar dank zij de Algoede, ik trok mij dit verscheidene jaren niet aan. O, had ik mij dat maar nooit aangetrokken!

Mijn gemeente - enkele Achitofels uitgezonderd - bleef mij wel verschuldigde dankbaarheid en liefde bewijzen. Zij vreesde dat ik, door mijn zwaar kruis gedrongen, haar nog eenmaal zou verlaten. Maar buiten de gemeente nam het liegen en belasteren van mijn persoon van tijd tot tijd zeer de overhand. Denk niet, mijn vriend, dat ik geheel onschuldig was. O nee, voor mijn God was ik veel schuldiger dan mij ooit door mijn ergste vijand is ten laste gelegd. Dit zal mij in de hemel het sterkst doen uitroepen: 'Niets, niets dan de vrije genade en het bloed van Jezus heeft mij hier gebracht.' En ofschoon de leugentaal van die aard was, dat zij in de lasteraars en in huns gelijken niet eens in aanmerking zou genomen worden, zo was het in mij zonde tegen de Heilige Geest en dus onvergeeflijk. Deze laster nam intussen zozeer toe, dat de aartsvijand van onze zielen, die nimmer slaapt, mij begon op te dringen, dat ieder mens, ja, elke toehoorder, mij erop aanzag; en dat ik in dit land binnenkort volstrekt nutteloos zou zijn. Wat ik uitstond bij dit denkbeeld in mijn ziel, kunnen die christenen, die enige kennis van de geestelijke strijd hebben, het best beoordelen. Ik moet mij in deze ogenblikken schamen dat ik door ongeloof mij toen zozeer door de satan heb laten ziften! Maar wat is de arme zondaar als God hem beproeft!

Mijn vrouw liet maar niet af om mij over te halen naar Europa terug te keren. Bovendien hadden de zendingsberichten uit Engeland al geruime tijd bij mij een verlangen gewekt, om oog- en oorgetuige te zijn van het werk des Heeren aldaar. Het een en het ander moest samen werken om aan het verlangen van mijn vrouw te voldoen, en mij mijn begeerte te doen verkrijgen. Ik zei tegen haar dat ik, om de toenmalige tijdsomstandigheden in Europa, niet kon besluiten naar Holland terug te gaan, maar dat ik er niets op tegen had een reis naar Engeland te maken. Daar was zij volkomen tevreden mee; zij wist dat men ook daar niet door heidenen, maar door christenen werd gediend.

Toch had de Voorzienigheid voor mij vooraf nog een werk in dit land te verrichten. De edelmoedige gouverneur zat verlegen met geschillen tussen de burgers en hun regering in het verre district Graaff Reinet. Nu had ik juist, wat in dit land anders nooit gebeurt, een kerkelijk beroep ontvangen uit die streek. Nu sloeg de gouverneur mij voor om dat beroep aan te nemen, en zo niet, of ik dan toch tenminste weer een reis erheen wilde maken. Hij wou zien of ik daar met mijn preken niet meer goeds - dit

waren zijn eigen woorden - tot herstel van de rust kon uitwerken dan hij door zijn politieke en militaire macht tot hiertoe had kunnen doen. Het laatste nam ik aan en kreeg de nodige papieren om spoedig over de weg geholpen te worden.

Mijn gemeente had ondertussen kennis gekregen van het ontvangen beroep. Mondeling en schriftelijk smeekten mij de mensen om het toch niet te aanvaarden, en na mijn reis spoedig tot hen weer te keren. Ik nam afscheid van mijn gemeente en van mijn huisgezin, beval die de Heere aan, en ging op 5 oktober 1801 op reis. Onderweg werkte en preekte ik, onder verzuchtingen tot God, naar de omstandigheden van de tijd. Toen ik Graaff Reinet was genaderd, hoorde ik overal schrikbarende berichten uit dat district. Het dorp, waarin de zendelingen Van der Kemp en Read waren, was door gewapende burgers belegerd. Die burgers behoorden ook tot dat district en zij meenden gegronde redenen te hebben tot deze handelwijze. Zij wachtten op versterking om het dorp aan te vallen.

Hoewel ik wel weet, dat wat ik nu ga schrijven door sommigen voor eigen roem gehouden zal worden, wil ik het toch voor u, mijn vriend, die mij kent, niet verbergen. Er zou zeker een verschrikkelijk bloedbad zijn aangericht, waarbij ook de zendelingen omgekomen zouden zijn, als de goede Voorzienigheid mij daar niet op tijd had gebracht. Nadat ik als een dienaar van het Evangelie, zo goed ik kon, mijn plicht had gedaan, en onze vaderlijke gouverneur een verandering in de regering had gebracht, werd het oproer langzamerhand gestild. Ik reisde verder en bezocht de arme vrouwen en kinderen van die gewapende burgers. Ik ging ook naar hun ouden van dagen en zieken, die door moordzuchtige heidenen uit hun plaats waren verdreven en van hun vee en goed beroofd.

Nu vertoefden die mensen op onderscheiden plaatsen in ellendige hutten op het veld, waar zij bijna van armoede vergingen. O, wat had ik medelijden met deze arme mensen! Temeer, daar ik verschillenden van hen tijdens mijn vorig bezoek op hun plaatsen had bezocht; ik had hen gekend als welgestelden naar de wereld. Wat is toch werelds goed! Ik bleef enkele dagen bij hen, preekte onder hen, bezocht nogmaals de zieken en doopte hun ongedoopte kinderen. Gelukkig dat de zaak in Graaff Reinet, ook voor deze arme mensen, spoedig een andere en betere keer nam. Weldra kreeg ik daar bericht over. Op mijn terugweg naar Graaff Reinet deelde ik dat mee, en moedigde ieder aan, om zonder vrees met zijn bezwaren, als die gegrond waren, voor de nieuwe regering te verschijnen.

Ik kwam in Reinet, waar ik nog enkele weken vertoefde. Ik preekte in een nieuwe kerk, die door de burgers gebouwd was, maar nog niet ten volle afgemaakt. Dagelijks ontmoette ik de twee zendelingen, maar in sommige zaken kon ik het met de grote Van der Kemp niet eens worden. Toen ik mijn werk, onder veel onaangename ontmoetingen en dikwijls met een pijnlijk lichaam, in afhankelijkheid van mijn God, had verricht, ving ik de terugreis aan. Ik kwam onder Gods veilig geleide op 21 januari 1802, behouden in mijn Rodezandse gemeente aan.

Hoe ik daarna van Rodezand naar Engeland ben vertrokken, en wat ik op de reis naar dat land en gedurende mijn verblijf daar heb beleefd, hoop ik u bij een volgende gelegenheid mee te delen.

Wees de Heere bevolen, en gegroet van
uw vriend M.C. Vos

VEERTIENDE BRIEF.

Mijn afscheid en vertrek van het Rodezand naar het Eiland St. Helena 1802, en van daar naar Engeland. Ontmoetingen op de reis naar dat Land, en gedurende mijn verblijf in Londen. Door het Londens Zendeling-genootschap word ik aangezocht, om als Superintendent, enige Zendingen naar Azië te geleiden, en hen aldaar in het werk te stellen; en werd, eindelijk uit medelijden over de ellendigen Kerkstaat van Ceylon, gedrongen, het schriftelijk beroep daarvan aan te nemen. 1804

Waarde vriend!

U schrijft mij, dat u bij het lezen van mijn vorige brief meermalen dacht, dat ik toen bijzonder gezond en sterk moet geweest zijn, om die binnenlandse reizen te kunnen volbrengen.

Ik was nooit helemaal gezond, maar wel gezonder dan in Europa. Wanneer God mij tot iets riep, gaf Hij mij altijd genoeg kracht en bijstand. Evenwel stond ik op de laatste reis dikwijls zware pijnen uit. Men voorspelde mij dat dit het begin was van niersteen, zoals naderhand ook gebleken is. Met mijn altijd gewond lichaam was het soms zo gesteld, dat ik op de preekstoel in Graaff Reinet met één knie op stoel moest staan preken.

U vraagt of ik op die reizen niet vaak in gevaar van wilde dieren en moordenaars verkeerde. Ik moet u zeggen, dat ik wel verschillende leeuwen, niet ver van mij af, in de wildernis heb gezien. Ook zijn er enkele mensen, waaronder van mijn goede vrienden, op korte afstand van mij door Bosjesmannen en Kaffers vermoord. Maar de Heere heeft mij niet alleen altijd beveiligd, maar mij op den duur het voorrecht geschonken, dat ik mijn werk op die reizen zonder vrees mocht verrichten. Het was ook, zoals u terecht opmerkt, mijn vriend, voor mij een zware beproeving dat mijn vrouw, die bij haar aankomst in Holland zo wanhopend was omdat ik niet naar de Kaap maar zij naar Holland moest. En dat zij mij nu telkens lastig viel om de Kaap weer te verlaten en terug te keren naar Europa. Gods raad moest bestaan. Wij bemerkten doorgaans eerst achteraf waar het een en ander, ofschoon op die tijd voor ons minder aangenaam, toe dienstbaar moest zijn. Zij had een ziekelijk lichaam en daaruit vloeit dan dikwijls voort een mindere tevredenheid in de weg des Heeren. Nu is zij intussen alles te boven, en al sinds lang, zo ik vertrouw, om de verdiensten van Jezus, uit genade, van het een en ander geheel verlost en volmaakt zalig.

Ik ga nu verder met het verhaal van 's Heeren leiding met mij, nadat ik weer in mijn Rodezandse gemeente terug was gekomen. Ik gaf het gouvernement kennis van mijn laatste opdracht en vroeg meteen mijn ontslag en vrijheid om naar Engeland te vertrekken. Dit werd mij toegestaan en ik ontving een goed getuigschrift. De kennisgeving hiervan aan mijn gemeente bracht droefheid onder blank en zwart, onder christenen en heidenen.

Zonder enig gevoel kon ik hieraan niet denken, maar ik moest, daar ik dit al meer dan vijf jaar had uitgesteld. Ik zou mijn gemeente echter nog niet verlaten hebben, als ik geen goede opvolger zou hebben. Die opvolger was een goed geordend zending, waar ik op goede gronden staat op kon maken. Achteraf bleek echter, hoe hij mij en mijn bedroefde gemeente zeer teleurgesteld heeft. Daar ik echter dit laatste niet kon voorzien, maakte ik mij, met een bedroefd hart, tot mijn vertrek naar Engeland gereed. Van de kerkenraad ontving ik de beste getuigschriften, en ook van mijn gemeente. Ik preekte in 1802, precies acht jaar na mijn intrede op zondag na Pasen, mijn afscheid over Deuteronomium 30:19: 'Ik neem heden tegen ulieden tot getuigen den hemel en

de aarde; het leven en den dood heb ik u voorgesteld, den zegen en den vloek! Kies dan het leven, opdat gij leeft, gij en uw zaad.'

Daar het al laat in het seizoen was, moest ik mij met een klein en slecht vaartuig behelpen. Dat het zo slecht was, bemerkte ik pas, toen wij reeds enkele dagen onder zeil waren. Mijn vrouw was, nu zij maar op reis naar Europa was, vol moed, en onder alle nare omstandigheden aan boord, zeer tevreden. Zij was nu een eikenboom, maar ik een zwak riet. O, hoe vermeerderden mijn zorgen, toen ik 's middags bij het opmaken van het bestek vernam, dat de schipper en zijn eerste officier verschilden in het bepalen van de plaats waar wij ons bevonden. De onenigheid tussen die twee liep haast op vechten uit.

Ofschoon het eiland St. Helena van hier doorgaans in tien tot veertien dagen bereikt kan worden, kwamen wij er, door Gods bijzondere bewaring, niet eerder dan op de negenentwintigste dag aan. Hier moest ik met de mijnen elke dag drie gouden guinjes verteren) Mijn stemming verminderde nog meer; ongeloof en wantrouwen kregen de overhand. Ik dacht dat wij met ons schip nooit behouden in Engeland zouden komen, en een ander schip was hier niet te bekomen. Bovendien was de vracht tot Engeland al betaald. Elke dag hier vijftien rijksdaalders en zes schellingen verteren, zonder enig inkomen, kon ik niet lang volhouden. Moedeloosheid sloot voor mij de toegang tot mijn God, zodat ik niets kon doen dan zuchten en mijn lot beklagen. Hoe is het mogelijk, denkt u die dit leest, een man van zoveel ondervinding en dan nu zo zwak! Ja, wij struikelen dagelijks in vele, zegt de grote Jakobus. Wat is de sterkste christen - waarmee ik mij echter niet gelijkstellen kan - als in akelige omstandigheden het ongeloof over hem de overhand krijgt! Maar mijn altijd trouw- houdende Verbondsgod dacht aan Zijn zuchtende dienstknecht en zorgde Vaderlijk voor mij.

Toen wij enkele dagen op St. Helena waren geweest, kwamen er elf grote Chinavaarders in de haven voor anker liggen. Ik liet door moedeloosheid de handen slap hangen, maar God verwekte mij een vriend. Het was een inwoner van deze plaats, die van mijn akelige omstandigheden aan boord gehoord had. Uit zuivere toegenegenheid, zonder erom gevraagd te zijn, ging hij naar een van de kapiteins van deze schepen en besprak passage voor mij en de mijnen naar Engeland. Het gouvernement van deze plaats beloofde mij ervoor te zullen zorgen, dat ik de helft van de reeds betaalde vrachtprijs - driehonderd pond sterling' - terug zou ontvangen. Het gouvernement had echter dat vaartuig besproken om sterke drank van Rio de Janeiro te halen, en ik kon dus niet geholpen worden.

Ofschoon ik driehonderd pond betaald had en kwijt was, verblijdde ik mij toch hartelijk, dat de Heere mij en de mijnen een ander schip en betere officieren had bezorgd. Ik betaalde voor de overtocht van hier naar Londen niet meer dan vijftig pond sterling. En o, mijn waarde vriend, let hier op het aanbiddelijke Godsbestuur, het vaartuig waaruit wij gegaan waren, is nooit teruggekeerd, maar in de diepte gezonken. Een jaar later las ik dat in een brief uit St. Helena. O, goede waakzame Voorzienigheid over Gods arme volk!

Wij voeren hier weg en kwamen zeven weken later, op de eerste maandag in september 1802, in Londen, in die grote wereldstad. Wij werden dadelijk naar de plaats begeleid waar de zendingsbidstond gehouden werd. O, hoe verrukt en opgetogen was ik bij het zien van zulk een volle kerk, zonder wereldse pracht, en hier te horen zingen, zoals ik nooit tevoren had gehoord!

In de maandelijks bidstonden spraken altijd vier leraars, de een na de ander. De derde

spreker stond al op de preekstoel. Hij deed een korte redevoering, waarvan ik zeer weinig verstond, omdat ik met de taal nog niet bekend was. De laatste spreker die sluiten moest verwekte een onverwachte nieuwsgierigheid bij de hele vergadering, toen hij de Heere hartelijk dankte voor de behouden aankomst van dominee Vos uit Zuid-Afrika. Toen het gebed geëindigd was, werden de halzen gerekt om de vreemde leraar van Afrika te zien. Wel dertig predikanten die zich daar bevonden, voornamelijk directeuren van het Zendinggenootschap, kwamen mij de broederlijke hand drukken en welkom heten. Ik was een en al verbazing, maar voelde toch een groot gebrek, dat ik zo slecht met de Engelse taal bekend was.

Wij werden gehuisvest bij een man en een vrouw, warme vrienden van het Zendinggenootschap en lieve christenen. Zij ontvingen en behandelden mij, ellendige, alsof ik een engel uit de hemel was! Spoedig werd ik gewaar dat het hier niet goedkoop was om te leven: in het Costumhuis, waar onze goederen waren gebracht, leed ik meer dan tweehonderd pond sterling schade; voor een klein huisje moest ik een hoge huur betalen; dat was - al behielpen wij ons sober - een zware uitgaaf, daar ik geen inkomen had. Mijn moedeloosheid kwam telkens boven. En nu wij weer in een kouder klimaat waren gekomen, begon mijn oude borstongemak mij ook meer te kwellen. Het smartte mij ook, dat ik zo onkundig was in de taal; ik kon niets doen met de predikaties van voortreffelijke mannen, zoals van de nu zalige Newton.

Twee Hollandse kerken van verschillende soort vond ik hier. De Presbyteriaanse kerk werd verbouwd en in de Episcopale lazen de leraar en zijn voorlezer in de Hollandse taal een gedeelte van hun gewone gebeden, zonder dat ik er een toehoorder vond. Dit fraaie gebouw moest twee Hollandse leraars hebben. Nu er een overleden was, had ik de vacature kunnen vervullen.

John Newton spoorde mij hiertoe aan en schreef een brief van aanbeveling aan de bisschop van Londen. Ofschoon er een goed traktement betaald werd, had ik in mijn hart toch geen vrijheid daartoe; ik was nog niet genoeg bekend met al de artikelen van de Episcopale Kerk, de hoofdkerk van Engeland.

Elke maandagavond, zo vaak mijn lichaamsgestel dat toeliet, woonde ik de vergadering van de directeuren van het Londens Zendinggenootschap bij. Al spoedig werd ik lastig gevallen om als superintendent enkele zendingen naar Azië te geleiden en hen daar te werk te stellen. Daar had ik volstrekt geen oren naar en dacht, dat dit nooit zou kunnen gebeuren. Intussen beijverde ik mij om de Engelse taal te leren, waarbij de Heere mij hielp.

Ik was nauwelijks drie maanden in Engeland, toen ik door een van de directeuren verzocht werd om de eerstvolgende zondag hem te komen bezoeken en dan een woordje te spreken tot de kinderen van zijn zondagsschool. Daar ik dacht dat dit in een schoollokaal tot enkele kinderen zou zijn, nam ik het verzoek aan. 's Morgens kwam ik met mijn vrouw in zijn kerk (o, gezegend Engeland, de man, die een Godvruchtige koopman was, had zijn eigen kerk) en hoorde daar een evangeliedienaar preken. Ik schrok erg, toen ik na het uitspreken van de preek hoorde afkondigen, dat ik in deze kerk een predicatie voor de kinderen zou houden.

Zeer ernstig liet ik mijn ongenoegen hierover horen: zij wisten dat ik de Engelse taal nog niet machtig was, en nu zou ik tot een bespotting van de hele gemeente gesteld worden. Ik twijfelde er niet aan of de kerk zou 's middags zeer vol zijn, uit nieuwsgierigheid om die Afrikaner te horen. Ik gaf mijn onkunde in hun taal te kennen en verzekerde hen, dat ik mij in het minst niet had voorbereid om in het

openbaar te spreken, maar ik werd bestraft om mijn ongelooft, in plaats van opgebeurd en bemoedigd. De directeur en zijn vrienden in de consistorie hadden geen medelijden met mij, maar zij zeiden tot mijn opbeuring alleen: Wij hebben vanmorgen vroeg in deze plaats al voor u gebeden en God heeft ons verhoord.' Toen ons middagmaal in het huis van de directeur was afgelopen, wandelden wij weer naar de kerk. Onderweg werden door de directeur kleine traktaatjes van het Traktaat-genootschap uitgereikt. Van dat genootschap was mijn gastheer ook directeur. Langs deze weg en op deze manier werd het Evangelie van Jezus ook gepredikt.

Ik kwam in de kerk en zag daar naar schatting ongeveer tweehonderd kinderen voor de preekstoel. Verder was de kerk gevuld met mensen. Ik weigerde om de preekstoel op te gaan. Er werd gezegd, dat ik kon doen wat ik wilde. Ik ging dus voor de preekstoel staan en dacht, dat ik geen kwartier aan het woord zou kunnen blijven. De Heere beschaamde mij echter en toonde metterdaad, dat Hij de gebeden van het volk had verhoord. De tranen, die ik spoedig langs de wangen van velen zag biggelen, moedigden mij aan, zodat ik het met mijn gebroken Engels wel drie kwartier volhield. Voor de Engelsen was dat reeds lang genoeg, want zij zijn vijanden van lang preken. Later vernam ik dat mijn gebrekkig werk niet ongezegd was gebleven.

Ik werd genoodzaakt om het Engels beter te leren, want verschillende werken in het Hollands wilde men door mij overgezet zien in het Engels. Ook kwamen vele verzoeken tot mij om in het Engels te preken. Toen ik nog maar een keer had gepreikt had ik elke zaterdag verzoeken om nu in deze en dan weer in een andere kerk te komen preken. Nu werd ik wat opgebeurd en mijn ziel begon levendig te worden. Nooit had ik in zulke grote kerken als hier het woord gevoerd, en dan tot zovele duizenden op één keer. Ik raakte nu ook meer en meer bekend met de verschillende genootschappen, die toen reeds waren opgericht tot heil van de kerk van de Messias. Hoe verbaasd stond ik vaak over de werkzaamheden en de ijver van een aantal van Gods dierbare knechten, die werkzame directeurs van drie en meer verschillende genootschappen waren. Deze preekten elke week nog vier of vijf keer. Gezegd Engeland!, zo riep ik meer dan eens uit bij mezelf, toen ik bekend werd met de godsdienstige inrichtingen en veelvuldige Godvruchtige gezelschappen. Deze werden gehouden tot opscherping van het verstand en tot verbetering van het hart. En dan nog de vele bijzondere bidstonden! Was het in mijn macht geweest, dan had ik Engeland nooit meer verlaten.

Maar de verzoeken van de directeurs om met enkele zendelingen naar bepaalde gedeelten van Azië - vroeger Hollands maar nu Engels - te varen, hielden niet op. Van week tot week werden die verzoeken dringender; zij gebruikten de sterkste drangredenen om mij daartoe over te halen. Al mijn tegenwerpingen, hoe krachtig ook, vonden geen ingang, totdat ik tenslotte verklaarde, dat ik niet kon vanwege mijn vrouw. Om haar zwak zenuwgestel had ik Afrika verlaten, omdat zij er niet tegen kon met heidense dienstboden om te gaan. Om nu met haar naar Azië te gaan, waar veel meer van zulke dienstboden zijn, zou enkel dwaasheid zijn. Daarom verzocht ik zeer ernstig om mij daarover nooit meer lastig te vallen. Zij zwegen en ik was blij, in de verwachting, dat ik hierover niet meer zou worden aangesproken.

Ik had mij echter bedrogen, want niet lang daarna werd ik weer verzocht, maar dan zou ik die opdracht maar voor twee of drie jaar op mij behoeven te nemen. Ik kon dan mijn vrouw achterlaten, want zij zouden voor haar zorgen, zelfs indien zij voor die tijd naar Holland wilde gaan. Dit werd spoedig door een sterk schriftelijk beroep gevolgd. Ondertussen kreeg ik een schrijven uit Zegveld, een dorp in Holland, behorende tot de

classis Utrecht, of ik mij beroepbaar stelde. Zo ja, dan zouden ze mij dadelijk tot hun leraar beroepen. Ik wist niet wat ik moest doen. Was Nederland in die tijd door de revolutie niet in zulk een verwarde toestand geweest, dan zou ik dat beroep misschien aangenomen hebben. Ik schreef het beroep van Zegveld af, daar ik hier nu toch werkzaam was.

Mijn vrouw, die vernam welke moeite er werd gedaan om mij naar Azië en wel naar Ceylon te krijgen, en de laatste aanbieding had verstaan, zei: 'Het schijnt of God werk voor u op Ceylon heeft. Als u vrijheid hebt om te gaan, dan zal ik blijven tot u terugkomt.'

Nu voelde ik mij verplicht om de roeping in overweging te nemen. Hoe strijdig ook met mijn gevoel om weer zo'n een zware reis over zee te ondernemen, en ook met mijn lichaamsgesteldheid, werd ik eindelijk gedrongen dat beroep aan te nemen, uit medelijden met de ellendige kerkstaat op Ceylon. Ik had ook een gedrukt stuk gelezen, waaruit bleek, dat er op Ceylon driemaal honderdtweeënveertigduizend protestanten waren en slechts negen leraars. Die laatsten verwaarloosden bovendien nog hun plicht. De meesten van die christenen zouden spoedig tot het heidendom of tot de roomse godsdienst overgaan, als men niet vlug protestantse arbeiders uit Europa zond.

Alles werd voor mijn reis door de directeuren in gereedheid gebracht en veel onkosten moesten gemaakt worden. Toen ik gereed was om zo gauw mogelijk op reis te gaan, kwam de zwakheid van mijn vrouw weer boven; zij wilde mij niet alleen laten gaan, maar wilde ook mee. Als er niet reeds zoveel onkosten gemaakt waren, dan had ik er zeker van afgezien. Ik had dus weer grote bezwaren, maar de directeurs die voor mij niet gevoelen konden, waren blij. Zij hoopten dat ik nu wel langer dan twee of drie jaar op Ceylon zou blijven.

Ondertussen naderde de tijd van ons vertrek. Over dat vertrek en de reis tot Colombo, de hoofdstad van Ceylon, hoop ik u in mijn volgende brief te schrijven.

Nu breek ik af, met heilbede en groet, blijvende uw vriend M.C. Vos

VIJFTIENDE BRIEF.

Vertrek en reis van Londen over de Kaap, eerst naar Tranquebar, waar mijn echtgenoot sterft, 1804 en vervolgens naar Columbo, de hoofdplaats van Ceylon. Drie dezer medereizigers (Zendelingen) blijven op Tranquebar, om op de kust te arbeiden.

Waarde vriend!

Ik merk, dat u mijn vorige brief niet zonder aandoening, vanwege mijn verdriet en diepe moedeloosheid op mijn reis van de Kaap en op St. Helena, gelezen hebt. U gevoelde u ook blij en dankbaar, dat de goede Voorzienigheid mij in St. Helena een beter schip bezorgde; dat Hij mij van dat vaartuig, dat Hij voornemens was in de diepte te laten zinken, intijds met al mijn goed heeft verlost. U merkt terecht op, dat die ongelukkige kapitein van mijn geld, dat hij ten onrechte hield, weinig genot heeft gehad. Inderdaad, mijn vriend, ik ben blij, dat u voor mij zoveel voelt. O, dat ik de bijzondere reddingen uit doodsgevaaren, zoals ik meermalen gehad heb, toch nimmer vergeten, maar mij altijd met dankbaarheid aan mijn God herinneren mocht!

Met het hoogste recht schrijft u, dat het mij als mens ook zeer smartelijk moest zijn, om mijn goed in het Costumhuis in Londen bij mijn aankomst te moeten verliezen, na

zo verbazend veel onkosten gehad te hebben. Maar, mijn vriend, mijn omgang daar met 's Heeren vrienden en mijn preken daar voor gemeenten van vijf à zesduizend personen, deden mij inderdaad al mijn smarten vergeten en in mijn God juichen. Ik ga nu over om mijn belofte te volbrengen, dat ik u namelijk in deze brief zou bezighouden met mijn vertrek en mijn reis tot Colombo, de hoofdstad van Ceylon.

Daar het oorlog was, had het Londense Genootschap gezorgd, dat de aangenomen zendelingen de reis met een neutraal schip naar Tranquebar, een Deens stadje op de kust van Coromandel in Azië, zouden maken. Daartoe moesten wij eerst naar Kopenhagen, de hoofdstad van Denemarken. Ons afscheid van de directeuren was op 11 februari 1804.

Door dominee *Rowland Hill* werd knielend een indrukwekkend gebed tot God opgezonden, waarin hij ons aan de Almachtige opdroeg en overgaf. Op diezelfde dag voeren wij met een klein vaartuig af. En o wonderere Voorzienigheid, de tekst voor die dag in de Londense godsdienstige almanak was: 'Weest goedsmoeds, want Ik ben het.' Wij vertrokken met ons zessen, behalve twee vrouwen, en kwamen na middernacht voor anker in Gravesand.

Toen het dag was, ging ik aan wal om dominee *Kent* te groeten. Ik had hem nooit gezien, maar hij stond bij mij bekend als een warm vriend van het Zendingsgenootschap. Daar het juist zondag was, liet ik mij door die menslievende dienstknecht van de Heere Jezus overhalen om voor hem te preken. O, hoe ongedwongen en aangenaam leven de christenen in dat gezegende Engeland! Ik zei, dat ik die lekkernij niet alleen begeerde: eerst moest een van mijn zonen - van de bij mij zijnde zendelingen - op de preekstoel om het voorwerk te verrichten; ik zou dan de predicatie houden en de leraar van die plaats zou vervolgens sluiten. Dit geschiedde. O, welk een aangename godsdienstoefening was dit voor het hele gezelschap! En wat trof ons in het bijzonder? Dominee Kent kondigde af, na zeer hartelijk voor ons te hebben gebeden, dat er 's middags geen gewone godsdienstoefening, maar een plechtig biduur voor ons gehouden zou worden. Hij wekte het volk van God daartoe met een zeer gevoelig hart op.

Terstond na ons middagmaal voeren wij af en waren door wind en stroom genoodzaakt om dinsdagmiddag het anker voor Sheerness te laten vallen. Daar ik geen vriend van de zee was en ik vernam, dat wij die dag en ook de volgende nacht niet verder konden, voer ik met twee uit ons gezelschap naar de wal om in die stad te overnachten.

Ik vernam dat er die avond zou gepreekt worden in een kerk, naar de zalige *Whitefield* genoemd. Ik ging erheen om die kerkdienst bij te wonen. Daar er nog niemand in de kerk was, wandelde ik erin rond en ging naar de consistoriekamer. De leraar, die spreken moest, kwam door een achterdeur binnen en vroeg wie ik was. Toen hij dit begrepen had, hielpen er geen verontschuldigen. Hij wilde niet preken, maar ik moest de preekstoel beklimmen. Daar ik twee uur van te voren niet wist dat er een Sheerness bestond, en ik door de Voorzienigheid tegen ons voornemen hier was gebracht, geloofde ik dat het opdringen om hier te preken een roeping van mijn God was. Ik preekte met veel opgewektheid voor een grote schare, van welke ik tevoren waarschijnlijk nooit iemand had gezien en misschien daarna nimmer weer een op deze wereld zien zal.

De volgende dag vertrokken wij van hier, maar kwamen niet voor vrijdagmiddag bij Harwich ten anker. Vanwege het ongunstige weer moesten wij daar tot 5 maart blijven. Het ontbrak ons hier ook niet aan werk; een van de leraars hier was

mededirecteur van het Londens Zending-genootschap. Dikwijls preekten de zendelingen aan deze plaats. Met de jonge zendelingen begon ik hier colleges te houden over de godgeleerdheid, wat ik van plan was te doen op onze hele reis. Voor ons vertrek van deze plaats sprak de directeur een aangename afscheidsrede uit over Handelingen 21:13.

Op 8 maart kwamen wij voor Helgoland voor anker. Dit rotseiland was dicht bevolkt en behoorde toen aan de Denen. Om in het stadje te komen, moest men honderdnegentig trappen klimmen; die trappen waren goed en gemakkelijk aangelegd. Het hele eiland kan in een uur rond gewandeld worden. Het had vijftienghonderd inwoners, die allen tot de lutherse godsdienst behoorden. Er stond een fraaie kerk met twee leraars. Deze waren van een zedig gedrag en preekten zedenlessen, maar o jammer, de leer van verzoening door Jezus' bloed, enkel uit vrije genade, scheen daar onbekend te zijn.

Op 14 maart voeren wij met een Deens vaartuig van hier naar Husum, een Deens stadje, gelegen in het hertogdom Sleeswijk, waar wij 's avonds aankwamen. Van hier over land kwamen wij in Kiel, nadat wij de stad Rendsburg hadden gepasseerd, een stad die half tot Sleeswijk en half tot Holstein behoorde. Vanuit de grote stad Kiel, in Holstein, wilden wij naar Kopenhagen varen, maar het lukte niet vanwege het ijs daar de hele haven bevroren was. Tot ons leedwezen werden wij gewaar, dat hier in een plaats met een academie van wel tweehonderd studenten geen leven en opwekking werden gevonden. Uit Kopenhagen ontvingen wij een brief, waarin stond, dat wij ons moesten haasten, daar het schip naar Azië gereed lag om te vertrekken. Dus moesten wij van hier over land. Nooit heb ik akeliger gereisd dan toen: behalve dat de wegen slecht waren, waren onze postwagens aller-schandelijkst. O, wat moesten onze lichamen uitstaan, vooral het mijne!

Wij reden door Eckernförde, door Flensburg, door Apenrade (alle nog in Holstein), door Hadersleben (de eerste plaats in Denemarken), door Kolding, door Schnoghoy aan de Kleine Belt; vervolgens die Belt over, door Middelfarth, door Odensee, Nyborg, de Grote Belt over, door Corfoer (de eerste plaats op het eiland Seeland, waarop ook Kopenhagen ligt), door Schlagersee, Ringsteed, Roschild, en eindelijk op 6 april kwamen wij, onder Gods veilig geleide, gezond aan in de schone stad Kopenhagen. Daar vernamen wij al gauw, dat al die haast, ongemakken en grote kosten niet nodig waren geweest, omdat het schip nog niet eens gereed was.

Hier woonden wij enkele openbare godsdienstoefeningen bij, ook in een kleine Moravische gemeente.

Na de merkwaardigheden van deze koninklijke stad te hebben bezichtigd, voeren wij 21 april af. Op reis hielden wij elke zondag kerkdienst, behalve in de Deense ook in de Engelse, Duitse en Nederlandse taal, omdat er mensen van allerlei talen aan boord waren. Na een ongemakkelijke reis van drie en een halve maand kwamen wij 4 augustus in de Simonsbaai bij de Kaap aan.

Ik bezocht ik Kaapstad mijn familie en goede vrienden. Deze deden hun best om mijn vrouw te bewegen op de Kaap te blijven tot mijn terugkomst uit Azië. Hiertoe kreeg zij van mij de volle vrijheid, maar niemand kon haar daartoe overhalen. Trouwens, niemand wist, dat God in Azië haar begraafplaats had bestemd. Ik ontmoette hier een Engels zending, die geen verlof kreeg om naar Van der Kemp te gaan, omdat hij een Engelsman was en er toen een Hollands gouvernement was. Tot zijn blijdschap nam ik hem nu mee naar Ceylon.

Op 29 augustus werd het anker gelicht, wij voeren verder en niet ver van de evenaar werden wij door een Franse kaper erg geplaagd. Wij werden gedwongen om zestien krijgsgevangenen in Indië aan land te zetten, waar onze kapitein wilde. Hierdoor kregen wij gebrek aan water; wij wilden Achim binnenlopen, maar dat konden wij niet door tegenwind. Wij werden dus genoodzaakt om een van de Nicobarische eilanden aan te doen. De bewoners daar waren diep onkundige heidenen. Ik had groot medelijden met hen, en daar zij gebroken Portugees verstonden, kon ik tot mijn, en zo het scheen ook tot hun blijdschap, met hen spreken. In hun huizen sprak ik over God en de godsdienst. O, dat de Heere het gezegend mocht hebben!

Hun voornaamste huizen, van hout gemaakt, waren acht voet van de grond op palen gebouwd, zodat men langs een ladder door een luik erin klimmen moest. Nadat wij ons hier van het noodzakelijke dat hier te bekomen was hadden voorzien, voeren wij af en kwamen door Gods veilig geleide behouden op de rede van Tranquebar op 5 december 1804.

Mijn vrouw was reeds meer dan twee maanden ziek geweest; soms zo ernstig, dat ik vreesde dat zij haar graf in de diepte van de zee zou vinden. Ik riep tot God of dit niet zo zou mogen zijn. De Heere verhoorde mij. Zij kwam hoewel zeer zwak, levend met ons in Tranquebar. En o, welk een goede Voorzienigheid! De godlievende zendeling en leraar John, die later niet alleen in de zendingen-, maar ook in de Bijbelgenootschapberichten geroemd zou worden, nam met zijn vrouw mijn echtgenote in huis en zorgde voor een goede dokter. John omhelsde mij en mijn gezelschap met een hart vol dankbare blijdschap. Hij sprak: 'Bijna had ik de hoop voor de Indische kerk opgegeven. Maar nu grijp ik, door de aankomst van zo'n groot aantal arbeiders, weer moed. *O, Jezus leeft!* Hij heeft de gebrekkige verzuchtingen van Zijn arme dienstknecht niet versmaad!'

Mijn vrouw werd beter, en omdat wij vanwege het jaarseizoen niet verder konden varen, hielp John ons aan een gemeubileerd huis en de nodige dienstboden. Op dringend verzoek maakte ik een reisje naar Negapatnam om daar voor de overgebleven Hollandse nakomelingen te preken. Ik werd ook gevraagd om dit voor de Engelsen te doen. Dit deed ik en bediende ook het Avondmaal voor Hollandse, Malabaarse en Portugese protestanten; ik doopte verschillende kinderen en nam zelfs van enkelen de geloofsbelijdenis af

Toen ik na zes dagen weer in Tranquebar terugkwam, lag mijn vrouw weer op bed. De dokter gaf nogal wat hoop, maar John zei dadelijk: 'Broeder, u verliest uw vrouw; zij heeft een pestpuist (Indisch zeer), waarvan hier in Indië nog nooit iemand is genezen.' Menig gebed werd voor haar opgezonden, en de vrouw van John las haar uit Gods Woord voor wat zij zelf verlangde, daar zij met de Bijbel zeer goed bekend was. Zij leefde nog tot 12 januari 1805. Zij stierf in de ouderdom van 46 jaar, en is sindsdien, wat betreft haar ziel, in de gewesten van heerlijkheid. Haar stoffelijk overschot werd de andere dag, met al de gewone plechtigheden van die plaats, aan de groeve der vertering toebetrouwd. Eén uit mijn zendelingsgezelschap hield bij haar graf een gepaste lijkrede.

Nu wisten wij waarom zij zulk een spoed maakte om met mij naar Indië te varen en zich noch in Engeland noch op de Kaap wilde laten ophouden. Haar begraafplaats was, naar Gods eeuwig plan, in Tranquebar bestemd. De Heere had het gebed van Zijn geringe dienstknecht, om haar niet in de Oceaan te begraven, genadig verhoord. Gedurende ons noodzakelijk verblijf in Tranquebar genoten wij vooral van de Deense

zendelingen, waarvan John de voornaamste was, veel vriendelijkheid. En o, hoe verblijd was zijn ziel, toen hij het Avondmaal ook aan ons mocht uitreiken! Aan hun preken hadden wij niet veel, daar die in hun zendingskerk, in de Malabaarse en Portugese taal moesten geschieden. Mijn medebroeders oefenden zich in de eerste, terwijl ik mij in de laatste taal meer zocht te bekwamen.

Hier ontmoette ik een militaire overste, een bejaard en verstandig man, die vele jaren op Ceylon gewoond had en voornamelijk daar nog zijn verblijf hield. Toen wij met elkaar enigszins bekend waren geworden, vroeg hij mij wat mij bewoog om naar Ceylon te gaan. Mijn antwoord was: 'Niets dan medelijden met dat arme volk daar, uit een godsdienstig oogpunt beschouwd.' En nu liet ik hem, tot nadere verklaring van mijn antwoord, een gedrukt stuk van de kerkstaat van Ceylon zien. Toen hij dat gezien had, begon hij te lachen. Ik vroeg hem naar de reden hiervan, of het getal van de protestantse christenen, dat op driemaal honderdtweeënveertigduizend werd bepaald, misschien te groot was. Hij antwoordde: 'Nee, maar men heeft in dat bericht iets vergeten te vermelden, namelijk hoe men op Ceylon christenen maakt.'

Ik verzocht hem vriendelijk om mij dit te willen vertellen. Hij zei, dat de predikanten op Ceylon verplicht waren tweemaal in een jaar, in elk geval een keer, de binnenlandse scholen te bezoeken. Zij reisden dan als vorsten en op deze manier werden zij in de rusthuizen en in de scholen ontvangen. Als zij de scholen bezoeken, laat de predikant door de schoolmeester allen die zich bij hem hebben aangegeven om gedoopt te worden, tevoorschijn komen. Dit zijn er meestal driehonderd of meer, die zich reeds vooraf bij elkaar hebben gevoegd. Dan vraagt de predikant aan de schoolmeester: 'Wat hebt u hen geleerd? En hoever zijn zij gevorderd?' Het antwoord is meestal: 'Allen kunnen het gebed des Heeren opzeggen; zeer velen kennen ook de Twaalf Artikelen en enkelen hebben zoveel vorderingen gemaakt, dat zij ook de tien geboden kunnen opzeggen.' 'Waar zij ze?' vraagt de predikant. 'Hier, uw eerwaarde', zegt de meester. 'Lees hun het doopformulier voor.' In de meeste gevallen is de predikant met de Singalese taal niet eens bekend. De schoolmeester doet dit, doch op zo'n manier, dat de helft van de dopelingen hem nauwelijks kan horen, veel minder kan verstaan. Dan worden zij allen gedoopt. Vervolgens reist de predikant naar een andere school, waar hij hetzelfde doet. Op deze wijze bezoekt hij soms drie, vier, ook wel vijf scholen per dag en maakt op één dag een menigte van christenen. Zulke reisjes brengen de predikanten doorgaans niet weinig voordeel aan: behalve dat zij geschenken ontvangen, laten zij door hun knechts verschillende dingen dragen, die onder het volk met teveel winst worden verkocht.'

Ik hoorde deze heer met verbaasdheid aan. Ik zou hem, hoe geloofwaardig hij mij ook voorkwam, gewantrouwd hebben, als ik niet, toen ik op Ceylon kwam, spoedig van de waarheid van dit verhaal overtuigd werd. Ook nog van meer andere gruwelen. Zodra het jaargetijde het ons toeliet om naar Ceylon te stevenen, namen wij een recht broederlijk afscheid van John en zijn meelevende familie, van de overige Deense zendelingen en goede vrienden. Drie van onze medereizigers lieten we hier achter op om de kust te blijven arbeiden. Wij verlieten Tranquebar op 23 januari 1805 en kwamen zaterdag 27 januari in Manoa aan.

In Manoa preekte ik de volgende dag voor vijftig personen van Hollandse afkomst. In negen jaar hadden zij geen preek gehoord. Ik doopte zes kinderen en had een groot medelijden met dit arme volk, waarvan verschillende reeds tot de Roomse Kerk waren overgegaan. Op 2 februari voeren wij van hier weg. Onze schipper was een Singalees,

een inboorling en inwoner van Ceylon. Door middel van een tolk vroeg ik hem tot welke godsdienst hij behoorde. Zijn antwoord was: 'De godsdienst van Boeddha.' Deze is de opperste afgod van de Ceylonese en Singalese heidenen. Ik zei toen tegen mijn tolk: 'O, dan is hij nog een heiden.' De schipper zei toen: 'Nee, dat ben ik niet.'

'Wat bent u dan?' 'Ik behoor tot de godsdienst van de Hollandse Compagnie.'

Merk op, mijn waarde vriend, deze man was nu een van de gemaakte christenen van Ceylon, een gedoopt en aangenomen lidmaat van de Gereformeerde Kerk. Hij wist van het christendom niets anders te zeggen, dan dat hij behoorde tot de godsdienst van de Hollandse Compagnie. Ondertussen was hij, volgens zijn eerste zeggen, nog een volslagen heiden, zoals het met bijna al die gemaakte christenen was. Dat heb ik later op goede gronden vernomen. Zij, die geregelde Avondmaalgangers waren, verklaarden dat zij boeddhisten waren en ook geen ander voornemen hadden, dan dit te blijven en zo te sterven. Hierover zult u nog wel het een en ander nader vernemen.

Wij kwamen op 3 maart 1805 behouden in Colombo, de hoofdstad van Ceylon. Wat ons daar is wedervaren, hoop ik u in een volgende brief mee te delen, daar deze al uitvoerig genoeg is.

Wees, mijn vriend, Hem bevolen, Die de Helper en Leidsman van Zijn knechten en kinderen is, en ontvang de liefdegroet van uw vriend

M.C. Vos

ZESTIENDE BRIEF.

Aankomst te Columbo en ontmoetingen aldaar. 1805De Zendeling ERHARDT, besluit zich te Madura neder te zetten; terwijl READ onder mijn opzicht blijft. Aanstelling tot predikant in de stad Punt de Gale, (Ceylon) en mijn verrichtingen in die gemeente. In deze plaats tred ik in het huwelijk met mijn tegenwoordige echtgenote, die mij tot veel hulp en troost is. Akelige toestand van de Kerkstaat alhier en van geheel Ceylon. Vervolgens word ik geroepen naar de stad Columbo, waar ik niet zonder vrucht arbeid, maar ook veel tegenstand ontmoet. Eindelijk verlaat ik Ceylon.

Waarde vriend!

U schrijft mij, dat u bij het lezen van mijn laatste brief, waarin ik u berichtte over de akelige reis van Engeland, gedeeltelijk over land naar Denemarken, vandaar de Kaap voorbij, over zee naar Tranquebar, bij uzelf dacht: ik weet niet, hoe het altijd ongestelde lichaam van mijn vriend al de ongemakken en gevaren heeft kunnen doorstaan. Ik moet u antwoorden: ja, dat weet ik ook niet. Ik ben er nog menigmaal, als ik eraan denk, zeer verwonderd over. Voorzeker moet God, Die mij zo vaak door Zijn Goddelijke kracht ondersteunde en dit ook toen deed, alleen er de eer van hebben. Ja zeker, mijn vriend, was Gods weg en bestuur betreffende mijn overleden vrouw, wat zozeer uw aandacht trof, zeer wonderlijk. Zij moest de oorzaak zijn van mijn vertrek van Rodezand naar Engeland. Daar moest ik een opdracht naar Azië ontvangen. Ofschoon zij eerst besloten had tot mijn terugkeer in Europa te blijven, wilde zij toch meereizen, toen ik geheel gereed was om uit Engeland te vertrekken. Toen wij op de Kaap kwamen, wilde zij zich niet laten bewegen om tot mijn terugkomst daar te blijven; nee, zij moest mee. En waartoe dit alles? Opdat ik haar naar haar begraafplaats zou brengen, die door God voor haar op Tranquebar was bestemd. Inderdaad, mijn vriend, zo moeten wij menigmaal onwetende Gods eeuwig plan uitvoeren.

Ik wil nu mijn verhaal vervolgen en u meedelen wat mij in Colombo, de hoofdstad

van Ceylon, en verder in Azië is overkomen.

Toen wij in Colombo aangekomen waren, bezochten wij de gouvernementsleraar, de heer Twistleton. Deze was leraar van de hoofdkerk van Engeland, maar was vrij van verfoeilijke partij twist. Hij was blij met onze komst en bracht ons eerst bij de vriendelijke gouverneur North. Deze zag onze papieren in en gaf alle blijken van tevredenheid over onze komst. Hij beloofde ons niet alleen raad en bescherming, maar ook nog een inkomen van het gouvernement, boven ons klein genootschaps-traktementje.

De twee Hollandse predikanten van Colombo die van onze komst hadden gehoord, kwamen met enkele vrienden ons verwelkomen, misschien wel om met ons te spotten. De oudste - die 'paus' van Ceylon scheen te zijn - zei: 'Wij hebben begrepen, dat u gekomen bent om de heidenen te bekeren.'

'Mensen bekeren is Gods werk', was ons antwoord, 'maar wij zijn gekomen om te zien, ofwij door onderwijs daar een middel toe mogen zijn.' Hij antwoordde: 'In dat werk ben ik al vele jaren bezig geweest, en wilt u wel geloven, dat ik meermalen vijfhonderd christenen op één dag heb gemaakt?'

Als u dan maar niet', was ons antwoord, 'vijfhonderd maal op één dag de paarlen voor de zwijnen geworpen hebt.'

Hierop barstten zij in lachen uit en deden niets dan spotten. Wij waren gevoelig getroffen, dat wij zo gauw, en wel door de mond van de oudste leraar, hoorden bevestigen wat mij op Tranquebar was verteld. De Engelse gouverneur, de heer North, wilde mij als predikant in een van de steden aanstellen. Hij vroeg aan de oudste leraar, of dit ook met hun kerkelijke wetten zou strijden. Het antwoord was: Als ik voldoende getuigschriften heb, dan niet.' Die getuigschriften waren, zoals zij niet hadden verwacht, al te voldoende. Later bemerkte ik dat dit tot hun leedwezen was. Ik werd aangesteld als predikant in de stad Punt de Gale. De heer Ehrhardt, een van mijn zendelingen, werd aangeraden zich in Madura te vestigen; zendeling Read zou onder mijn toezicht in de provincie van Punt de Gale arbeiden.

Op 5 maart vertrokken wij van Colombo over zee en kwamen op 8 maart in Punt de Gale aan.

Hier vond ik een Nederlandse gemeente, die in grootte nauwelijks een derde was van mijn kleinste in Holland. Een leraar was dus meer dan genoeg, maar er waren drie leraars, die samen niet meer deden dan een keer per zondag preken; catechisaties waren hier niet bekend. Over mijn aanstelling voor deze plaats was bericht gedaan aan de Engelse resident en de betaalmeeester. De gouverneur achtte het niet nodig om de kerkenraad ervan te verwittigen, daar dit hele college zijn verachting zich zeer waardig gemaakt had; hij oordeelde het niet nodig om mij een brief van aanschrijving aan dit college mee te geven.

De oudste predikant was bij mijn aankomst alleen thuis. Hij was de geleerdste en in zijn uitwendig gedrag de beste, maar hij leed aan zwaarmoedigheid. Zijn vrouw was een gedoopte Singalese weduwe, die in de volste zin nog boeddhistisch was; die afgod bleef zij met zijn priesters alle eerbewijzen betonen. De twee andere leraars waren in Colombo. Een ervan was proponent, zonder ooit een hogeschool gezien te hebben, en leefde gescheiden van zijn goede vrouw, om algemeen bekende redenen van zijn zijde. In Colombo werd een classicale vergadering gehouden, waar deze proponent zou worden onderzocht om tot predikant bevorderd te worden, met nog een, die niet veel beter was dan hij. Dit examen mocht vroeger nooit in Hollands Indië worden afgenomen, maar nu werd het in grote haast gedaan, waarschijnlijk om zoveel

mogelijk te voorkomen, dat er van de aangekomen zendelingen een in de Hollandse kerken zou geplaatst worden.

Toen ik mijn aanstelling aan de oudste predikant bekendmaakte, zag ik dat hij niet al te goed was. Ik bood hem aan om op de eerstvolgende zondag voor hem te preken. Met genoegen en blijdschap werd dit aangenomen. Na de preek kondigde ik af, dat ik de volgende zondag mijn intrede zou doen, als God het wilde. Bovendien maakte ik bekend, dat ik, zolang de anderen afwezig waren, iedere zondag tweemaal zou preken en twee keer in de week catechisatie zou houden. Zolang de twee wegbleven ging het hier bijzonder goed. Er kwamen zoveel mensen naar de kerk als ik maar kon wensen; zo ging het ook bij de catechisatie.

Ik was nog geen maand bezig, toen de organist van de kerk naar mij toekwam. Hij barstte in een vloed van tranen uit en riep: 'Zijn wij hier christenen? Nee! Zijn wij hier mensen? Nee! Beesten zijn wij hier in domheid en goddeloosheid. Ik dacht altijd, dat ik nogal wat was - hij was inderdaad de beste man die ik daar gevonden heb - maar nu ben ik overtuigd, dat ik niets, ja een samenknoping van ongerechtigheid ben.'

Deze man, dat vertrouw ik, heeft God tot Zijn dienst afgezonderd en later tot een leesbare brief van de genade gemaakt, zodat hij uit zijn werken zijn geloof toonde. Hij verzocht mij om al de catechisaties, die ik in het vervolg zou houden, te mogen bezoeken.

Er waren echter geen catechisatieboeken, en vanwege de oorlog konden er geen uit Holland gezonden worden. Ik bood toen de gouverneur aan er een op te stellen, als hij dit op de gouvernementsdrukkerij wilde laten drukken. Dit werd toegestaan en ik nam de moeite om het boekje samen te stellen. Aan iemand, die de Hollandse taal maar half verstond, en die ongelukkigerwijze nog remonstrant was, werd het boekje ter inzage gegeven. Omdat er maar iets van het calvinisme in stond, werd het veroordeeld. Toch zou ik het nog gedrukt gekregen hebben, als er niet zo spoedig verandering in het gouvernement was gekomen. Door het overhaast vertrek van de gouverneur naar Engeland heb ik het boekje nooit teruggekregen.

Wat de godsdienst betreft, was dit een akelige plaats. De meeste leden van de Gereformeerde Kerk, zelfs zij, die van Hollandse ouders afkomstig waren, offerden in tijden van ziekte of andere ongelegenheden aan de Roomse Kerk en aan de heidense afgoden. Dit zou ik niet geloofd hebben, als ik niet door verschillende daden daarvan overtuigd was geworden. Het grieft mij om hier met zekerheid te moeten bijvoegen, dat de leraars hiervan de oorzaak waren.

Ondertussen had de Heere mij in deze plaats een andere vrouw geschonken.

Het was een Engelse officiersweduwe van Hollandse ouders, die waarlijk van mijn God bestemd was om mijn tranen te drogen. Hoe weinig ik ook aan dromen in onze dagen geloof en er acht op geef, zo kan ik die niet altijd verwerpen. De grote Newton en andere grote mannen dan ik ben, slaan die ook niet altijd in de wind. Vergun mij dus, waarde vriend, dat ik u hier een droom vertel, die mijn geliefdste op aarde enkele weken na ons trouwen meedeelde. Zij droomde in die nacht toen ik de volgende morgen daar aan wal zou gaan en in de stad zou komen, zonder iets van mij af te weten, het volgende. Iemand, die in het zwart was gekleed, kwam naar haar toe en nam haar ring van haar vinger. De morgen daarop, toen zij door het raam keek, kwam die droom haar weer in de gedachten. En juist op dat ogenblik kwam ik die straat door. Daar zij mij niet kende, verschrikte zij zeer, toen zij zag, dat ik dezelfde persoon was, die in haar droom de ring van haar vinger had genomen.

Nu is zij al vele jaren mijn geliefde vrouw, die mij acht kinderen heeft geschonken. Hiervan zijn er nog vijf in leven, die mij op mijn oude dag, onder al mijn lichamelijke

ongemakken, tot grote hulp, troost en blijdschap zijn. Ofschoon ik zeker weet, dat God mij, nieteling, om grotere en gewichtiger reden naar Azië heeft gebracht, mag ik mij die moeilijke en lastige reis niet beklagen, al had ik die ook enkel moeten doen om er mijn tegenwoordige vrouw vandaan te halen.

Toen zij mijn vrouw was geworden, deelde zij van dag tot dag mij de gesteldheid van de ongelukkige gemeente van Punt de Gale en van haar leraars mee. Dagelijks werd ik daarin ook bevestigd. Indien ik mij niet schaamde, mijn vriend, om een ware beschrijving van die leraars te geven, dan zou u zich niet lang moeten bedenken om met mij uit te roepen: 'Och, had die gemeente liever nooit een leraar gehad!'

Als beide afwezige leraars weggebleven waren, zou hier zeker iets goeds tot stand zijn gekomen. Het volk kwam vlijtig onder mijn gehoor en mijn catechisaties werden geregeld bijgewoond. Bij het huisbezoek werd ik met dankbaarheid ontvangen en de harten van deze arme verwaarloosde mensen schenen ontvankelijk gemaakt te worden.

Zodra waren echter de twee verleiders van het volk teruggekeerd, of zij stelden allebei alles in het werk om af te breken wat ik was begonnen op te bouwen. Zij wilden mij niet voor een medeleraar van die gemeente erkennen. Het volk had helemaal geen denkbeeld van een zendeling, en nu maakten zij het volk wijs, dat ik maar een zendeling was en geen predikant, zodat zij zich niet moesten storen aan hetgeen ik hen leerde. Zij deden hun best om mij van de preekstoel te houden, maar dat lukte niet. Zij hielden nu dikwijls kerkenraadsvergaderingen, wat zij in verscheidene jaren niet hadden gedaan, om op deze vergadering plannen te maken hoe ik het best verdwijnen kon.

De grote 'paus' van Colombo, die meer dan eens vijfhonderd christenen op een dag had gemaakt, werd uitgenodigd om de verleiders bij te staan in hun pogen. Hij kwam naar Colombo terug om tegelijk de nieuw geordenden te bevestigen. En wat overkwam die arme vervolger? Hij was in de kracht van zijn leven en altijd gezond geweest, maar nu hij in zijn rijtuig zat, werd hij ineens blind. Niettegenstaande al de gemaakte kosten en de vele pijnen, die hij moest doorstaan, kreeg hij zijn gezichtsvermogen nooit meer dan voor de helft terug.

Lang had ik hen vergadering laten houden, zonder dat ik aanwezig was. Maar onverwacht verscheen ik met een brief van de gouverneur, die schrik in hun midden verwekte. Toen zij kennis hadden genomen van de inhoud, werd ik met veel smakeloze complimenten als medeleraar erkend. Nu stelde ik voor om alles wat gebeurd was te vergeten en de handen ineen te slaan om het heil van de gemeente te behartigen.

Het eerste dat in deze vergadering vastgesteld werd, waren de predikbeurten. Verschillende jaren was dat verwarrend gegaan: ofschoon er drie leraars waren, werd er dikwijls op zondag niet een keer gepreekt. Ik stelde voor om de oudste vanwege gezondheidsredenen vrij te laten en ik bood mij aan om al zijn predikbeurten op mij te nemen. Dit werd dan ook toegestaan. Verder deed ik het voorstel dat er op zondagmiddag over de dierbare Heidelbergse Catechismus gepreekt zou worden. De oudste van hen verontschuldigde zich, dat hij zich op zondagmiddag vaak niet goed gevoelde. Toen vroeg ik aan de man, die van zijn vrouw was gescheiden en nu door zijn geliefde ambtsbroeders pas was bevestigd: 'Wel, wat zegt u ervan? Als u er geen zin in hebt, zal ik, als God het belijft, al de middagbeurten alleen waarnemen.' Hij nam aan met mij samen de middagbeurten te vervullen, maar mijn vriend, u kunt wel begrijpen hoe zijn hart was gesteld toen hij dit aannam. Ik was blij dat ik nu toch in vier weken vier predikbeurten zou hebben; meer kon ik echter niet gedaan krijgen.

Hierop verzocht ik de kerkenraad, als het mogelijk was, dat alles in orde gebracht zou worden. Ik vond namelijk maar één ouderling en van de acht diakenen trof ik er niet één aan. Die ene ouderling was nog tussentijds in alle haast bevestigd om de classicale vergadering bij te kunnen wonen, waar die twee, die nog nooit een academie hadden gezien, geëxamineerd zouden worden. Van de acht diakenen werden vierde 'oude' genoemd en de anderen de 'nieuwe'; de nieuwen hadden reeds hun gewone twee jaren de naam van diakenen gehad, maar de ouden hadden hun verrekening nog niet gedaan, waarom de nieuwen niet hebben willen dienen, zodat de koster altijd moest rondgaan voor de collecte. Nooit heb ik mij zo'n verwarring kunnen inbeelden zoals ik die hier vond. Wij probeerden dit zo goed mogelijk te herstellen, maar ten volle kon dit niet, daar het gouvernement de administratie uit handen van de diakenen had genomen en aan een comité had toevertrouwd, vanwege de slechte behartiging van het kerkgeld.

Eindelijk verzocht ik, daar ik de volgende maand scriba moest worden, dat al de kerkelijke boeken en papieren in de drie maanden dat ik die post zou waarnemen in mijn bezit zouden komen. Ik verzocht toen dat de hele administratie ter tafel zou worden gebracht. Uit de boeken bleek, dat er al vier jaar geen gedoopte kinderen waren ingeschreven. De ouderling en een paar diakenen zagen dat er van hun kinderen ook in de boeken ontbraken. Het gevolg was dat het tussen hen en hun predikanten haast tot een vechtpartij kwam. O, wat was hier toch te doen, om het bedorvene ook maar enigszins te herstellen!

Na deze vergadering had ik graag de breuk geheeld tussen de nieuw bevestigde predikant en zijn vrouw, waarvan hij gescheiden was. Door zijn spionnen zorgde hij dat ik haar niet alleen te spreken kreeg. Maar ik verzocht hun beiden in mijn huis te komen. Wel vier uur was ik met hen bezig om hen met elkaar te verzoenen. Hij scheen wel te willen, al weet ik niet met elk oogmerk, maar zij wilde eerst zien of hij zijn leven zou beteren, nu hij predikant was geworden. O, arme ongelukkige Ceylonse kerk in die dagen!

Ik was nog geen drie maanden werkzaam, toen ik op het onverwachts een onbeschrijfelijke aanval kreeg van niersteen. Op mijn geschreeuw liep mijn huis vol en ik riep het volk toe: Als de helse pijn niet zwaarder is dan deze, die ik nu lijd, dan bid ik u, mensen, bekeert u en laat u met God verzoenen; maar die pijn zal nog veel smartelijker wezen.' Vijf Europese dokters uit de stad kwamen en opereerden mij. Door de Goddelijke zegen werd ik van een zeer grote steen verlost. De Heere zij dank, ik heb sinds die tijd niet meer van zulke pijnen gevoeld, en het is nu al vijftien jaar geleden.

Kort daarop werd ik door een hevige koorts aangetast, die mij, naar het scheen, tot de rand van het graf bracht. Onder al dat lijden was mijn hart gerust in mijn God, zodat geen vrees voor de dood mij benauwde. O, hoe zalig is het om God te dienen en in de grootste nood op het Lam Gods te kunnen zien! Tot overloepens toe was mijn ziel vervuld met dankbaarheid, daar God mij in dat vreemde land, zo op tijd, zulk een geliefde vrouw had geschonken. Zij schonk mij in al mijn ellende, met een hart vol liefde, alle mogelijke hulp en bijstand.

Daar ik met mijn predikbeurten niet tevreden was, hield ik eens of tweemaal in de week godsdienstoefening in mijn huis. In het begin liep mijn woning vol, maar mijn collega's bewerkten door hun vrienden, dat mijn toehoorders zowel 's zondags als in

de week van tijd tot tijd minderden. Zij hadden de boze lusten van hun vlees te lief en wilden de weg naar de hemel niet bewandelen; zij konden ook niet verdragen, dat nog een van de gemeente zijn voet op dat pad zette. De meegebrachte zendeling, die studie maakte van de Singalese taal en dikwijls voor de Engelsen preekte, en ook nu en dan voor de Hollanders optrad, kwam op zekere dag van een wandeling bij mij theedrinken. Hij zag er zeer verslagen uit. Toen ik hem vroeg wat er scheelde, deelde hij mij het volgende mee: 'Ik kom van de generaal der Singalezen.'

Ik begon met hem, zoals ik meer heb gedaan, over de godsdienst te spreken. Hij wilde daar niet meer over horen en zei: 'Ik verzoek u dat u zich daarmee niet langer bemoeit, want ik verzeker u dat wij, Singalezen, allen van de hoogste tot de laagste rang boeddhistisch zijn en dit ook tot het einde zullen blijven.' Deze, geliefde vriend, was lid van de Gereformeerde Kerk en ging altijd aan het Avondmaal!

Over deze eerlijke verklaring was ik erg geschrokken en vroeg hem waarom er dan driehonderdduizend van hen christenen waren geworden. Hij antwoordde: 'Omdat volgens een oude gouvernementswet onze kinderen onze erfgenamen niet zijn konden, als wij niet getrouwd waren; en dat konden wij ook niet als wij niet gedoopt waren. Ook konden wij nooit een ambt krijgen, of wij moesten lid van de Gereformeerde Kerk zijn. Dit zijn nu de redenen waarom wij de naam van christenen hebben aangenomen.'

Ik vroeg: 'Vindt u dan de leer van Boeddha veel beter en gegronder dan die van de christenen?'

Hij antwoordde: 'Daarover kunnen wij niet oordelen, omdat wij in de christelijke godsdienst nooit goed zijn onderwezen. En als wij onderwijs ontvangen hadden, hoe zouden wij daarvoor eerbied kunnen hebben en het ter harte nemen, daar wij, Singalezen, de Gereformeerde predikanten van nabij kennen!' Hier vertelde hij over deze predikanten, wat ik echter niet verkies op te schrijven. O, wat zijn wij in Holland, door de fraaie berichten van buiten in de synodale acten, dikwijls schandelijk misleid geworden!

Nadat gouverneur North van Ceylon was vertrokken en een ander in zijn plaats was gekomen, werd ik door de hoofdstad Colombo beroepen, wat de vorige gouverneur reeds wenste. De kerkenraad hier gaf mij een loffelijk getuigenschrift, misschien wel uit blijdschap dat zij mij kwijt raakten. Hoewel ik hier slechts ruim een jaar had gewerkt, heb ik echter reden te vertrouwen, dat mijn werk niet geheel ijdel is geweest; enkelen werden waarlijk voor de Heere gewonnen, voor zover wij oordelen kunnen, en een groter aantal legden hun goddeloosheden af en begonnen zich tenminste uitwendig tot het goede te schikken.

Toen ik in Colombo was aangekomen, verontschuldigde zich spoedig enkele heren en dames, dat zij niet meer naar de kerk konden komen. Toen Ceylon nog Hollands was, werden de onkosten van de palankijns vergoed, maar nu konden zij zich die kosten niet meer veroorloven. Palankijns zijn Indische draagstoelen, door vier of zes mannen gedragen. Mijn vrouw en ik, die veel verder woonden dan de meesten van die klagers, toonden enkele achtereenvolgende zondagen, dat wij het zonder palankijns deden. Nu begonnen zij ook naar en van de kerk te lopen.

Spoedig kreeg ik hier driemaal meer toehoorders dan de drie andere leraars, die ik hier vond. Nu begon de nijld, die zij tegen de zendingen in hun binnenste koesterden, in brand te raken. Dit vuur brak in volle vlam los, toen ik tweemaal in de week in onderscheiden buurten ging prediken en ook catechisaties hield. Tot nu toe kreeg ik om de vier weken slechts één beurt in de kerk, omdat 's middags voor de Singalezen

en Malabaren in hun taal godsdienstoefeningen moesten gehouden worden. Eén van de leraars, een Singalees van geboorte, en die in Europa had gestudeerd, was wel de beste, ofschoon hij zich al te veel door de anderen liet regeren. Hoewel hij geen vrijmoedigheid had om net als ik weekgodsdienstoefeningen te houden, ja, zelfs niet eens om een gebed te doen, zo woonde hij toch de godsdienstoefeningen bij. Soms scheen hij erg aangedaan te zijn. Eindelijk liet hij zich overhalen om in zijn moedertaal catechisatie te gaan houden. Ook ging hij verder met de overzetting van het Oude Testament in de Singalese taal, waaraan zijn overleden vader al zoveel had gewerkt. Het werk was bijna voltooid, toen de dood hem in de kracht van zijn leven wegrukte.

De beide anderen waren listig om kwaad te doen; zij begonnen mij met hun aanhang te vervolgen. Om hen enigszins tevreden te stellen, had ik hun eens gezegd, dat ik meer moest doen dan zij, omdat ik niet alleen medeleraar was, maar ook zendeling. Met deze uitspraak gingen zij naar de toenmalige gouverneur, met een Portugese procureur aan het hoofd. Zonder mij behoorlijke gelegenheid te geven mij te verantwoorden, deden zij de uitspraak, dat ik dan maar een van beide kon zijn en dus had te kiezen.

Ik verkoos aan het Londense Zendelingsgenootschap getrouw te blijven en zag van de ten enenmale bezoedelde Hollandse kerk af. Hierop werd mij bij monde van dominee Twistleton, gouvernementsleraar, meegedeeld dat de gouverneur het goed vond, dat ik mijn traktement zou behouden. Dit laatste had hij evenwel al bij zijn aankomst op het eiland verminderd.

Nu juichten mijn vijanden, maar zij werden spoedig weer door de nijd verontrust, want de gemeente huurde een huis, plaatste daarin een preekstoel, en zo kon ik tweemaal in de week preken. Om geen aanstoot te geven deed ik dit niet op die tijden, waarop zij hun zouteloze lessen de gemeente voorlazen. Ik kreeg meer toehoorders dan zij; ook bediende ik de sacramenten. Nu steeg de nijd tot zulk een hoogte, dat zij op alle mogelijke wijzen het volk van mij af zochten te trekken. Zij bedreigden het met de ongunst van het gouvernement, waarin zij voor een deel slaagden. Daar ik duidelijk zag, dat ik van deze gouverneur geen bescherming kon verwachten, besloot ik Ceylon te verlaten. Ik gaf de gouverneur hiervan kennis en verzocht hem om voor mij, voor een redelijke prijs, een overtocht naar de Kaap te willen bezorgen. Zijn antwoord was, dat hij zich daarmee niet kon inlaten, daar ik geen dienaar van het gouvernement was. Intussen maakte ik mij voor mijn vertrek gereed, maar nu werd ik als het ware bestormd met verzoeken van de gemeente om haar toch niet te verlaten. Het getal van mijn toehoorders groeide aan, zodat ik niet wist wat ik nu zou doen.

In die tijd kwam mijn medebroeder zendeling Ehrhard van zijn standplaats Madura, om van mij en de mijnen afscheid te nemen. Hij zag hoe de gemeente alle pogingen aanwendde om mij bij haar te houden. Toen sprak hij met veel ernst en nadruk, dat ik dit volk niet mocht verlaten, zolang ik nog niet van hen werd verdreven. Verder zei hij (en hier was hij mij onwetend een profeet): 'Maar als gij verdreven wordt, dan gaat u met eer van hier en zult altijd vrede hebben in uw geweten.'

Ik kon de dringende verzoeken om langer te blijven niet weerstaan en besloot nu te blijven. Mijn vijanden, die zich al hadden verblijd toen zij van mijn vertrek hoorden, begonnen nu weer op mijn schreden te letten. O, wat zouden ze niet gedaan hebben, als mijn God het hun had toegelaten!

De Goddelijke voorzienigheid beschikt het, dat al de Hollandse predikanten op twee na, van Ceylon naar Batavia vertrokken, waar zij spoedig de tijd met de eeuwigheid

hebben verwisseld. Op Punt de Gale bleef de oude, zwaarmoedige dominee alleen over, een man die geen goed of kwaad deed. In Colombo bleef de predikant, die nog nooit een academische les had genoten; die een verbazend groot traktement van de gouverneur was toegekend, zeer zeker niet om zijn bekwaamheid, veel minder om zijn ijver in de godsdienst. Deze begon nu als 'paus' te handelen, daar hij de Portugese procureur tot zijn helper had.

Spoedig vonden zij een onvergefelijke misdaad in mij. Ik ging met mijn gewone werk door, en zo kwam een arme bruidegom tot mij, met een toestemmingsbriefje van de gouverneur bij zich, om mij te verzoeken hem te trouwen. Ik zond hem naar de 'paus', maar hij verontschuldigde zich echter om zijn armoede en wilde dat hij 's avonds zou trouwen, daar ik die avond godsdienstoefening hield. Hoewel ik in de twintig jaar die ik reeds als leraar in de Gereformeerde Kerk had doorgebracht, wel vijfhonderd paren had getrouwd en nog alle recht daartoe had, ging ik echter eerst daarover met de gouvernementsleraar praten. Deze zei mij, dat ik op de toestemmingsbrief van de gouverneur vrij kon trouwen, wanneer de huwelijksafkondiging ongehinderd was gegaan.

De eerste afkondiging was zo gauw niet geschied, of de 'paus' en zijn procureur reden samen naar de gouverneur en klaagden mij daarover aan. Ik werd voor de rechter gedaagd. Daar werd ik door de tweede rechter in het openbaar zo uitgemaakt, dat ik nooit had kunnen denken, dat in een gerechtshof kon plaatshebben. Ik zei, dat ik honderden paren voordien had getrouwd; dat het gouvernement van Ceylon mij dit nooit had verboden; dat ik ten overvloede met de predikant van het gouvernement die tevens magistraat was, erover had gesproken, daar ik wist, dat ik enkel om de godsdienst door een menigte vijanden was omringd; dat de roomse pastoors allen vrij trouwden, die door hen in de echt verbonden wensten te worden; dit alles kon niets helpen.

Ik ondervond de waarheid van Salomo's gezegde, *dat ook in de plaats des gericht's goddeloosheid gevonden wordt*. Als de arme bruidegom naar een roomse pastoor was gegaan om door hem getrouwd te worden, dan zou de 'paus' hem zeker niet hebben aangeklaagd. Deze pastoor zou ook niet voor de rechter geroepen zijn, daar de 'paus' en de pastoor in die tijd goede vrienden van elkander waren. Het scheen dat het kwaad over mij besloten was om de goddelozen de hand boven het hoofd te houden.

Ik werd daarop voor de gouverneur en zijn raad - dat waren de twee rechters - gedaagd. Juist voordat ik binnengeroepen werd, diende het grootste en beste gedeelte van de Hollandse gemeente een verzoek in, om op eigen kosten een kerk te bouwen en mij voor hun leraar te hebben. Ofschoon de roomsen in die tijd verschillende kerken stichtten waar zij wilden, werd dit billijk verzoek van de Gereformeerden afgewezen. Dat niet alleen, maar ik werd als de opsteller ervan beschouwd, ofschoon ik dat verzoekschrift nooit had gezien en de inhoud ervan voor mij onbekend was. Niettegenstaande er niet een bewijs hiervoor kon gegeven worden, was ik een scheurmaker.

Binnengeroepen moest ik - hoewel zeer gevoelig over zo'n vervolging - in mijn binnenste lachen over de verkeerdheid van mijn rechters: de een maakte mij uit voor een verlopen Hollandse patriot en de ander voor een methodist.

Al was het besluit over mij reeds genomen, toch moest men, om enige schijn van eerlijkheid te geven, meer dan een vergadering hierover houden. In de derde vergadering werd ik als een scheurmaker veroordeeld, omdat ik dat ene paar wilde trouwen waarvan ik echter al afgezien had; maar vooral omdat ik de opsteller van dat verzoekschrift moest zijn, hoewel daarvoor niet één bewijs was. In zachte woorden

werd mij gezegd, dat het voor mij het beste zou zijn, dat ik Ceylon verliet. Het gouvernement zou de overtocht naar Engeland of naar de Kaap betalen en zou zorgen, dat ik op reis in mijn waardigheid als predikant werd behandeld. Voor de tijd, dat ik op de kust op een ander schip moest wachten, zou ik dubbel traktement ontvangen. Dit waren bewijzen genoeg, dat ik niet als een kwaaddoener weggezonden ben, maar alleen omdat ik - de hemel zij ervoor gedankt - geen vriend van de ongelukkige Hollandse predikanten in die tijd was, en zoals de tweede rechter mij noemde, een ijverige methodist. Ik beklaagde die raad in mijn harten bad dat God hun die zonden mocht vergeven, niet alleen wat mij betreft, maar vooral aan die arme gemeente bedreven, die door hun slechte leraars zo schandelijk verwaarloosd en zulk een groot nadeel aangebracht was.

Nu juichten de satan en zijn getrouwe dienaars! Enkele leden van de kerkenraad maakten in het openbaar op straat hun vreugde over de overwinning die zij behaald hadden kenbaar; zij gaven zelfs danspartijen van blijdschap hierover.

Mijn arme vrienden werden nog meer bespot en bang gemaakt. Verschillenden zaten in een hoek te treuren en durfden nauwelijks in mijn huis komen, om hun laatste betuigingen van liefde aan mij te geven. Door die voortreffelijke raad werd ook het houden van godsdienstoefeningen verboden. Meermalen werden 's avonds door mijn vijanden spionnen naar mijn huis gezonden, om te vernemen wie mij bezochten, en als het mogelijk was te beluisteren welke gesprekken er gehouden werden.

Arme vervolgers en arme regeerders, die hen nog bijstand verleenden! O, hoe dikwijls zijn mij de woorden uit Jesaja 41:8-16 te pas gekomen, en in onderscheiden gevallen opmerkelijk aan mij en aan mijn vijanden vervuld geworden! "O God, Gij zijt de Getrouwe, handelende met Uw ontaarde kinderen niet naar verdienste, maar naar de grootheid van Uw barmhartigheid in Christus Jezus! O, dat ik U kon liefhebben en geheel voor U kon wezen!"

Voor mijn vertrek van Ceylon, mijn vriend, moest ik nog een beproeving van een andere aard ondergaan. Mijn eerste vrouw die ik vijfentwintig jaren heb gehad, heeft mij geen kind geschonken.

Na zestien maanden met mijn tegenwoordige vrouw getrouwd te zijn, schonk de Heere ons een allerliefste, welgeschapen en gezonde zoon. Hoe welkom deze was kan een gevoelig ouderlijk hart beoordelen.

Maar God nam mijn enige kind, na zoveel jaren wachten, op de achtste dag reeds weg! Hoe zwaar deze beproeving voor vlees en bloed ook was, toch had ik in vele jaren zulk een hemelse dag niet als toen het kind stierf. Ik werd als boven het stof verheven, om de ziel van mijn zoontje in de hemel onder de gezaligden verheerlijkt te zien. Mijn lieve vrouw, die ik op die dag moest opbeuren en bemoedigen, was de volgende dag, toen ik het verlies van mijn zoon meer gevoelde, mij tot vertroosting. O, welk een aangenaam inzien verkreeg zij toen in Gods goedheid en Vaderlijke toegenegenheid tot ons, waartoe de vervolging, waarmee ik te worstelen had, dienstbaar moest zijn. Wij ondervonden en ondervinden nog dagelijks, dat twee waarlijk beter zijn dan één.

Zodra ik mijn zaken in orde had gebracht, verliet ik Ceylon. Maar eerst kreeg ik nog bericht van de gouverneur. Deze scheen berouw van zijn beloften te hebben. Hij liet mij weten dat, als ik langer dan drie maanden op de kust bleef, zijn belofte vervallen zou zijn; maar dat hij die tot op die tijd, maar ook niet langer, zou vervullen. Dit heeft hij ook gedaan. Ik schudde het stof van mijn voeten en vertrok.

Ziedaar, waarde vriend, wat mij op Ceylon wedervaren is. Nu hoop ik u in een volgende brief mee te delen hoe het verder met mij is gegaan, nadat ik Ceylon heb verlaten. Daar deze brief reeds zeer uitgebreid is geworden, breek ik nu af, u de Heere aanbevelend, terwijl ik mij noem uw vriend M.C. Vos

ZEVENTIENDE BRIEF.

Gesprek met mijn echtgenote, ter nadere bevestiging van den akelige toestand van de Kerkstaat in het Godsdienstige Plint de Cale en van geheel Ceylon, in mijnn vorige brief meegedeeld. Terugkomst in Tranquebar. Uitstapje naar Negapatnam. Aanstelling tot predikant voor de Hollandse en Engelse gemeente aldaar. Anderhalfjarige arbeid bij dezelve; ontslag en afscheid. Vertrek naar Madras. Prediking aldaar voor de Engelsen en Hollanders ook te Palliacatte en Sadras, voor de overgeblevene Hollanders. Vertrek van Madras, na omtrent vijf jaren in Azië doorgebracht te hebben; waar ik ten sterkste van de noodzakelijkheid van Protestantse Zendeling- en Bijbelgenootschappen overtuigd werd. Terugkomst met de mijnen op de Kaapse rede, de 2dsten November 1809.

Waarde vriend,

U bent, zo ik merk, zeer getroffen over de ellendige toestand, waarin ik Ceylon ten aanzien van het godsdienstige heb gevonden en over de slechtheid van die predikanten. Ja, om u daarvan nog een nader denkbeeld te geven, zal ik deze brief beginnen met een gesprek, dat ik over deze brief met mijn geliefde vrouw, die hem heeft gelezen eer ik u die toezond, gehouden heb.

Mijn vrouw gaf mij de brief terug en zei die met bijzondere oplettendheid gelezen te hebben, wat ik haar ook had gevraagd. Zij wou wel erkennen, wat haarzelf betrof, overtuigd te zijn, dat zij zo goed niet was, als mijn vriend over haar zou moeten denken. Ik had dat dus wel mogen laten, maar mijn schrijven over de gemeente waartoe zij behoorde en over de predikanten van Ceylon, had ik niet alleen de waarheid gemeld, maar zij was verwonderd, dat ik over de slechtheid van die predikanten en over de ellendigheid van de gemeente niet meer had geschreven.

'O, arme ongelukkige gemeente', zei zij, 'die zulke voorgangers in het kwade tot hun leraars hebben! Om hun goddeloosheden des te vrijer uit te oefenen, prediken zij op zulk een wijze, of laat ik liever zeggen: lazen zij hun lesjes voor, dat bijna niemand hen kon verstaan. Ik, die uit onkunde dacht dat ik God een dienst daarmee deed, altijd vlijtig naar de kerk ging, kan mij niet herinneren, voor uw komst ooit iets van de noodzakelijkheid van veranderd en bekeerd te moeten worden, gehoord te hebben. En daar de arme gemeente meer vroomheid bij de roomsen, ja, bij vele heidenen bemerkte, was zij over het geheel meer rooms dan gereformeerd, ja, enkelen waren zelfs heidens. Als er een ziekte was, liet men in de Roomse kerk bidden, en men deed, als men hersteld was, aan die kerk beloften, die men ook stipt opvolgde. U weet, mijn lieve man, hoe ik u met schaamte heb meegedeeld, dat ik zelf dikwijls die weg insloeg. Op Roomse feestdagen waskaarsen aan de roomse kerk ten geschenke geven, was onder de gereformeerden bijna algemeen. En als enkele Europese mannen, die wijzer waren, dit niet hebben wilden, deden de vrouwen dat bedekt. Welke belofte ik aan de Roomse kerk heb gedaan, toen ik de droevige tijding ontving dat mijn overleden man in de oorlog gewond was, als hij mocht beteren, weet u. O, die leraars;

waren zij liever beestenhouders dan herders over de zielen van de mensen geworden, want zij waren de oorzaken van zulk een diepe onkunde. Achteraf moet ik mij verwonderen, dat er zich nog één deugzaam mens in de gemeente bevond.'

Ik zei daarop tot haar: 'Maar, mijn lieve vrouw, u hebt me toch verteld, dat u een liefhebster was van het lezen in het Nieuwe Testament. Ontving u daaruit dan niet wat kennis?'

Zij antwoordde: 'O nee, behalve dat ik maar gebrekkig kon lezen, moest ik met de kamerling van Candacé zeggen: hoe zou ik verstaan, daar ik niemand had die mij onderrichtte?'

Ik las het meest Jezus' lijdensgeschiedenis en was dan dikwijls gevoelig aangedaan over de mishandeling van zo'n Onschuldige. Ik dacht dat ik zeker in de hemel zou komen als ik trouw naar de kerk ging, ofschoon ik er nooit iets uitdroeg; als ik mij wachtte voor grove zonden en als ik de roomse kerk door geschenken te vriend zou worden. 'O God, wat was er van ons geworden, als U Zich niet recht tijdig over ons had ontfermd! Het liet zich aanzien, dat onze ongelukkige gemeente binnen tien jaar rooms of voor een gedeelte rooms zou geworden zijn; de overigen zouden boeddhistisch zijn geworden. Dit temeer omdat de roomsen hun best deden om bekeerlingen te maken.'

Hierop zei ik tegen haar: 'Laten wij maar een gordijn schuiven voor deze ellendige godsdienstige toestand van uw stad en uw land, en als het ons wordt vergund, laten wij bidden om de uitbreiding van Jezus' rijk en het ongelukkige Ceylon niet vergeten.'

Toen liet zij volgen: 'Ja, lieve man, dat is goed, maar hoe meer kennis ik door Gods goedheid verkrijg, hoe meer mijn hart bloedt over mijn arm land en volk. Hoe was het toch in de hoofdstad Colombo? Toch niet beter? Ik merk wel, dat u het ergste niet bekend wilt maken. Laat ik u alleen maar herinneren aan de verregaande domheid en onkunde van de geordende leraar van de gereformeerden in de Malabaarse taal, die u eens kwam bezoeken. Met de sterkste gebaren gaf hij zijn verwondering te kennen, dat u zonder boekje voor u preekte. Dat had hij nog nooit gezien, ja, hij had er nog nooit van gehoord dat dit ergens in de wereld voorkwam. Het kwam hem haast als een mirakel voor. Hij smeekte u aller-nederigst om enkele gebeden voor hem te maken, daar hij gehoord had, dat u zo goed kon bidden. Hij was altijd verlegen als hij moest bidden en wist niet wat hij bij zieken bidden moest. Zijn dat leraars?'

'Mijn lieve schat', zei ik, 'word niet driftig, verlies toch uw gewone zachtmoedigheid niet.'

Zij antwoordde: 'Ik dank u voor uw tijdige bestraffing, maar het is mij bijna onmogelijk om bedaard te blijven. Vooral als ik denk aan de verdrukkingen en vervolgingen van hen u aangedaan; en dat was alleen om uw goedgevoelen. Hoe een gouvernement met zulken kan samenspannen, om zuivere onschuld te verstoppen en de boosheid te doen zegepralen, dat gaat mijn verstand te boven. De gerechtigheid struikelde op de straten.' 'Ja maar, mijn lieve, er is immers sinds ons vertrek een hele verandering ten goede op Ceylon gekomen, volgens de genootschapsberichten.'

'Ja.', hernam zij, 'onder andere pronkt een van uw ergste vervolgers als een van zijn ijverigste voorstanders en als iemand, die aan de godsdienst op Ceylon veel voordeel heeft aangebracht, volgens de berichten van het Bijbelgenootschap. God kan een wolf in een lam veranderen, en daarom wens ik van harte, dat de Heere die man tot een waar christen zal hebben gemaakt. Dan zal hij, die u vals voor een methodist heeft uitgescholden en daarom heeft gehaat, nu de eigenlijke methodisten niet haten of vervloeken. Deze methodisten-zendingen hebben zich na ons in een aanzienlijk getal op Ceylon neergezet. Hij zal die dan niet haten, maar met de baptisten-zendingen

aanmoedigen en waar hij kan hen behulpzaam zijn.'

'Wel, laten wij dat van de Heere bidden en proberen al onze schuldenaars te vergeven!' Het kwam mij voor, waarde vriend, dat het van belang was u dit gesprek tussen mij en mijn lieve vrouw mee te delen; het is een nadere bevestiging van hetgeen ik in de brief heb vermeld. Nu ga ik verder om u te verhalen hoe het verder met mij is gegaan, nadat ik Ceylon heb verlaten.

Nadat wij Ceylon hadden verlaten, kwam ik met mijn vrouw, haar dochter - die ik tot dochter had aangenomen - en haar zuster, behouden in Tranquebar aan. Wij werden door mijn vrienden, de eerwaarde heer John en de zijnen, zeer beleefd ontvangen en van harte verwelkomd. Ik maakte een uitstapje naar Negapatnam, om voor mijn vertrek uit Azië nog enkele keren voor de arme Hollanders te preken. Hier werd ik gebeden om als leraar te blijven.

De gemeente had in zestien jaar geen leraar gehad. Er werd alleen een goede schoolmeester uit Tranquebar gezonden om elke zondag in de Hollandse kerk een predikatie in de Portugese taal voor te lezen. De Hollanders verstonden die gelukkig, maar de schoolmeester, al was hij niet geordend, doopte ook kinderen. Ik werd met medelijden bewogen en nam aan om voor een jaar of iets langer bij hen te blijven, als het gouvernement van Madras mijn verblijf onder hen als leraar goedkeurde. Het verzoek van de gemeente voor goedkeuring werd niet alleen toegestaan, maar ik werd ook als predikant voor de Engelsen hier aangesteld, waarvoor ik van het gouvernement een klein traktement genoot.

Hier werkte ik anderhalf jaar, de ene week voor de Hollanders en de andere voor de Engelsen. Door de weinige protestanten die hier woonden werd ik nogal met aandacht aangehoord, maar vanwege de verschillende grove zonden, die hier de overhand hadden, vreesde ik dat het gehoorde geen nut zou doen. De voornaamste man van deze plaats, en zijn vrouw hadden zeer veel verbeelding van zichzelf. Hij was geen voorstander van de godsdienst en ook geen vriend van mij. Ik vroeg dus mijn ontslag om naar mijn land terug te keren. Zodra ik dit had gekregen, nam ik afscheid. Mijn tweede kind, een dochttertje, moest ik hier aan de groeve der vertering overgeven. Gods doen is majesteit en heerlijkheid! De Heere nam ook dit kind zeer vroeg, op de elfde dag na de geboorte, tot Zich.

Ik vertrok met de mijnen van Negapatnam naar Madras, om een schip voor de Kaap op te zoeken. Ik moest hier lang blijven, maar ik behoefde helemaal niet ledig te zijn. De heer Loveless, een trouw zendeling hier, was ziek, en nu werd ik door zijn gemeente verzocht om voor hem de openbare godsdienstoefening waar te nemen. Ik deed dit en kreeg spoedig van enkele Hollanders een verzoek om ook voor hen te preken. Mijn antwoord was: Als u er maar twaalf, die de Hollandse taal verstaan, bijeen kunt brengen, zal ik, als God het wil, het doen. Er kwamen wel dertig mensen bijeen, en nu preekte ik 's zondags voor de Engelsen en 's woensdags voor de Hollanders.

Ik begon ook aan een catechisatie voor enkele Engelse jonge heren. Toen hun leraar Loveless beter was, woonde hij de catechisatie ook bij. Voor deze jonge heren was dit iets ongewoons, maar zij waren er buitengewoon mee ingenomen. In het vertrouwen dat verschillende van hen God in waarheid zochten, was dit tot verkwikking van mijn geest. De Schotten wilden mij hier als leraar voor hen behouden; zij boden mij een aanzienlijk traktement aan, maar konden mij geen zekerheid geven hoe lang dit zou stand houden. Ik werkte hier, ofschoon om niet, met groot genoegen.

Ik reisde ook naar Palliacatte en naar Sadras, waar vroeger Hollandse kantoren waren. Ik preekte daar voor de overgebleven Hollanders in hun taal. Ik vond echter in die plaatsen, wat het godsdienstige betreft, bijzondere levenloosheid en ongevoeligheid.

Na zes maanden op Madras geweest te zijn, kreeg ik eindelijk een klein particulier vaartuig, om met de mijnen naar de Kaap terug te keren. Wij verlieten Azië in september 1809, zodat ik ongeveer vijf jaar in Azië heb doorgebracht. De wens van het Londense Zendelingsgenootschap was twee of drie jaar geweest. Ik was ten sterkste overtuigd geworden van de noodzakelijkheid van protestantse Zendelingsen Bijbelgenootschappen.

O, dat deze genootschappen nimmer mochten verflauwen, maar van jaar tot jaar mochten toenemen in ijver om zielen te behouden. Dat het hun nooit aan de nodige middelen mocht ontbreken, om hun plannen meer en meer uit te breiden en ten uitvoer te brengen! Miljoenen heidenen, mohammedanen, domme roomsen, ja, ook diep onkundige en bijgelovige protestanten, schreeuwen om hulp. De vrome Deense zendelingen en zij, die behoren tot het genootschap ter bevordering van christelijke kennis, hebben van tijd tot tijd veel goed gedaan in Tranquebar, Madras, Tanjore en Tricinapole. Jammer echter dat deze broeders zo toegeeflijk zijn geweest dat zij hen de verschillende heidense gebruiken lieten behouden.

Hiervan ondervonden wij, bij onze eerste aankomst in Tranquebar, al direct de nadelige gevolgen. Ofschoon wij aan twee dienstboden genoeg hadden, moesten wij er evenwel vijf nemen, daar deze om zijn kaste' dit en een ander om dat, bepaald werk niet mocht verrichten.

En deze vijf waren allen christenen, zelfs Avondmaalgangers. Aan de opperste die onze tafel bediende, en voor een bijzonder christen werd gehouden, verzocht ik eens met mij en mijn medezendingen mee aan te zitten en met ons te eten. Hij verontschuldigde zich zeer, want hij was daartoe van een te hoge kaste; ofschoon hij - welk een dwaasheid - van geen te hoge kaste was om achter ons te staan en ons te dienen! De onderscheiden verfoeilijke kasten en de akelige gevolgen daarvan werden spoedig bekend. Sommigen van ons namen het besluit, om nooit iemand tot het christendom aan te nemen als hij zijn kaste niet verliet en die dwaasheid nog langer zou volgen. Mijn geliefde en nu zalige broeders Gran en 's Ganse hebben dit besluit volgehouden en ik hoop dat al de protestantse zendelingen, die na ons in Azië zijn aangekomen, dit ten uitvoer zullen brengen.

In Madras gingen wij onder zeil en ik kwam met mijn lieve vrouw, die voor de derde maal in verwachting was, met de dochter van haar eerste man en met haar zuster, onder Gods veilig geleide op 26 november 1809 behouden op de Kaapse rede aan. De zuster van mijn vrouw is nu getrouwd met J. Taylor, predikant te Beaufort, onder Graaff Reinet.

Ziedaar, mijn vriend, u mijn wedervaren in Azië tot mijn terugkomst in Afrika meegedeeld. Hoe het daar nu verder met mij is gegaan tot op de tijd van mijn emeritaat, hoop ik u in een of twee brieven in het vervolg mee te delen.

Ik eindig deze brief met heilbede en liefdegroet, mij noemende uw vriend M.C. Vos

ACHTTIENDE BRIEF.

Wat er bij, en kort na mijn aankomst op de Kaap is voorgevallen. 1809. Geduchte aardbeving aldaar. Aanstelling tot predikant in de gemeente van Swartland. Hier hield ik mijn jubelpredicatie van mijn 25-jarige Evangeliedienst in onderscheidene gedeelten van de wereld. Vervolgens werd ik door den Gouverneur verkozen en dadelijk aangesteld tot een grondlegger van de nieuwe gemeente van Swartberg, naderhand Caledon genoemd, en hetgeen ik sedert Mei 1811 daar gedaan en ondervonden heb tot het tijdstip, dat ik mijn Emeritusschap verkreeg, en naar het Rodezand wederkeerde. 1818.

Waarde vriend!

Ja, het is waar, zoals u opmerkt, ik moest het nare en in die tijd ongelukkige Ceylon verlaten, om ook nog in Negapatnam en in verscheidene andere plaatsen op de kust van Coromandel, het Evangelie van mijn grote Meester te verkondigen. Hoezeer ik op Negapatnam grote droefheid had over de verbasterde Hollanders, twijfel ik echter niet, of mijn arbeid was daar voor sommigen tot zegen. U schrijft, en dat wens ik ook hartelijk: Wie weet wat uw arbeid nog naderhand onder de Goddelijke zegen heeft uitgewerkt.'

Zeer beproevend en aandoenlijk was het zeker voor mij en mijn lieve Aziatische vrouw, zoals u terecht opmerkt, dat wij het overschot van de eerste vrucht van ons gewenst huwelijk op Ceylon, aan de groeve der vertering hebben moeten overgeven, en ons tweede kindje op Negapatnam moesten achterlaten. Hier was Gods weg in de diepte, maar de gedachte, dat zij beiden bij onze dierbare Verlosser zijn, droogde onze tranen. En het getal kinderen, mijn vriend, dat God ons in het vervolg in dit land heeft gegeven, en die door Gods goedheid alle welvarend zijn, is nog groot genoeg om aan hen onze ouderlijke plicht te volbrengen.

Ik ga nu met mijn verhaal weer verder en wil u de verdere weg Gods met mij meedelen.

Toen wij op 26 november 1809 aan de Kaap aankwamen, gaven Gods kinderen mij spoedig hun blijdschap over mijn terugkomst te kennen. Velen kwamen uit nieuwsgierigheid om mijn Aziatische vrouw te zien.

Ik maakte mijn aankomst aan de gouverneur bekend en verzocht dadelijk om door hem weer in de kerkdienst geplaatst te worden. Dit werd mij terstond toegezegd.

Acht dagen na onze aankomst verwekte God onverwacht een verschrikkelijke aardbeving, waardoor de inwoners vreselijk ontroerd werden. In Zuid-Afrika was er, zolang dit door christenen bewoond was, nog nooit zo'n aardbeving gehoord en gevoeld. Nu kon men het onderscheid duidelijk zien tussen vroom en onvroom, tussen hem, die God dient en dien, welke Hem niet dient. Velen, die voorheen spotten met de ware Godvereerders, kwamen nu met schrik en beven naar hen toegelopen en schreeuwden: 'Bidt voor ons, bidt voor ons!'

Het scheen of er een oneraardse revolutie plaats had en het niet lang zou duren of de oppervlakte van de aarde zou onder onze voeten wegzinken. Velen vluchtten uit hun huizen, uit vrees dat zij onder de puinhopen begraven zouden worden en woonden in tenten.

Tot mijn grootste verwondering en droefheid vernam ik, dat niet één leraar tevoorschijn kwam, om naar de tijdsomstandigheden zijn plicht te doen. Daarom hield ik twee bidstonden in de week, die in een particuliere woning werden gehouden en waar een groot deel van de gemeente bijeenkwam. Tot mijn blijdschap werden deze bidstonden niet alleen in de hoofdstad, maar ook in de buitengemeenten een keer per

week gehouden. En wie durft tegenspreken of God niet op dat aanhoudend geroep voor dit zondige land en volk, niettegenstaande die aardbeving, verscheidene maanden lang, zich van tijd tot tijd liet horen en gevoelen. En ofschoon de Heere nu reeds verschillende jaren getoond heeft een twist met de inwoners van dit land te hebben, hen echter tot hiertoe nog in Zijn lankmoedigheid heeft willen verdragen?

De eerste zondag na de eerste aardbeving liep de kerk in de Kaap zo vol als nog nooit in dat gebouw voordien had plaatsgehad. Maar dit hield niet lang aan. Ik vertrouw echter, dat enkelen door die verschrikking tot God zijn bekeerd. Maar een grote hoop, vrees ik, heeft zich daardoor zandgronden opgehoopt, waarop zij tot hun ongeluk hun zaligheid bouwen. Zij spreken dat zij in die tijd veranderd zijn geworden, terwijl zij zich bij de vromen vroom, maar nog veel beter bij de wereldlingen zich werelds kunnen voordoen. O, dat God Zich over hen intijds mocht ontfermen, door hun ware zelfkennis te geven en hen tot de overdierbare Jezus te brengen.

Niettegenstaande al de ongemakken op zee uitgestaan, de dagelijkse verschrikking door de voortdurende onderaardse schokken, en een verschrikkelijke brand, die acht dagen na de eerste aardbeving in de straat waar wij logeerden woedde, had onze God mijn dierbare vrouw zozeer ondersteund, dat zij op 3 januari 1810 mij weer een welgeschapen zoon schonk.

Dit kind was letterlijk en op een meer bijzondere wijze een afgesmeekte van de Heere. Toen ik het in de Kaapse kerk doopte, gaf ik het de naam Samuel.

Enkele maanden bracht ik op de Kaap door; ik bezocht in enige buitendistricten goede vrienden en predikte overal. Daar mijn oude Rodezandse gemeente, waar men mij weer graag wilde hebben, toen niet vacant was, werd ik door de gouverneur aangesteld als predikant van de gemeente Swartland. Hier moest ik tegen wind en stroom opzeilen. Hoewel hier iedere zondag met gemak driehonderd mensen naar de kerk konden komen werd mij door geloofwaardige mensen verteld, dat er bij de vorige leraar zelden meer dan vijftig mensen in de kerk kwamen.

Hier werd het vijfentwintig jaar dat ik in de dienst van het zaligende Evangelie had gearbeid in verschillende delen van de wereld, en niet zonder ruime zegen, door Gods goedheid en genade. Mijn jubileum- predikatie nam ik uit Handelingen 26:22 en 23: *'Dan, hulp van God verkregen hebbende, sta ik tot op dezen dag, betuigende beide klein en groot, niets zeggende buiten hetgeen de profeten en Mozes gesproken hebben, dat geschieden zou: namelijk dat de Christus lijden moest, en dat Hij, de Eerste uit de opstanding der doden zijnde, een licht zou verkondigen dezen volke en den heidenen.'*

Ik had toen wel vierhonderd toehoorders, maar nauwelijks de helft uit die gemeente. Toch zou ik daar, onder de Goddelijke zegen, zoals ik vertrouw, veel goeds gedaan hebben, als het Gods wil was geweest, dat ik daar wat langer had mogen blijven. Enkelen van de halsstarrigen werden spoedig mijn beste vrienden en zijn dat ook gebleven. Het getal van mijn toehoorders groeide aan. Verscheidenen kwamen tot bedaard nadenken over zichzelf, zodat ik de hoop koester, dat mijn kort verblijf daar niet geheel zonder vrucht voor de hemel geweest zal zijn.

Wel acht jaar na mijn vertrek ontving ik vandaar een verzoek om een zieke vrouw te bezoeken. Men wilde een rijtuig zenden om mij te halen en te brengen, naar mijn eigen keuze. Daar ik zelf toen ziek was, kon ik aan dat verzoek tot mijn leedwezen niet voldoen. Zij is spoedig daarop gestorven en gelijk ik naar de aard der liefde vertrouw, in het verblijf der gezaligden overgegaan.

In Swartberg, nadien Caledon genoemd, waren velen die meer belang in de godsdienst

stelden. Vanwege de verre afstand en de gevaarlijke weg konden zij niet veel meer dan eens in een heel jaar naar die kerk gaan, waartoe zij behoorden. Zij verenigden zich en verzochten het gouvernement om een kerk en een leraar. Tot het bouwen van kerk en pastorie zouden zij zoveel bijdragen als in hun vermogen was. Dit verzoek werd toegestaan en het behaagde de gouverneur mij tot een grondlegger van deze nieuwe gemeente te verkiezen en dadelijk aan te stellen. Ik had al veel brieven uit die gemeente ontvangen om tot hen te komen. Het gouvernement kocht daar een boerenplaats, waarop de kerkelijke gebouwen zouden gesticht worden. Ik gehoorzaamde de wenken van de Voorzienigheid en nam met mijn huisgezin intrek in die boerenwoning. Die was precies geschikt om ons van onze gezondheid te beroven en mij met rasse schreven te verzwakken. De Heere echter ondersteunde ons en zolang een christen zeker weet, dat hij in Gods weg is, valt het lastige niet zo zwaar. Volgens mijn plicht gaf ik acht op de belangen van de gemeente. In de eerste plaats veranderde ik de wijnkelder van het gebouw in vergaderruimte, en begon mijn dienstwerk in mei 1811 met de woorden uit Ezechiël 33:7-9.

Hier had ik zelden minder dan tweehonderd toehoorders, ofschoon de mensen zeer verijd en zijd verstrooid woonden. Ik vond er veel oude mensen, die nog nooit hun belijdenis hadden geleerd. Ik stelde voor om op zaterdagavond catechisatie te houden. Die avond was voor hen het meest geschikt.

Vanwege de toeneming van mijn lichamelijke ongemakken kon ik alleen maar prediken en catechiseren. Ik kon niet meer als vroeger de gemeente rondrijden om de mensen te bezoeken. Zo kon ik ook niet gemakkelijk zien welke uitwerking mijn arbeid had op de harten van mijn toehoorders. Daar kwam nog bij, dat zij zich na de godsdienstoefening haasten moesten om weer thuis te komen. Nu en dan vernam ik dat ook hier mijn arbeid niet geheel ijdel was.

Deze gemeente was arm, maar had toch een aanzienlijke som voor kerk en kerkelijke gebouwen opgebracht. Daarom vond ik in het begin geen vrijheid om iets voor een of ander genootschap te vragen. Toch werd er door sommigen elk jaar iets bijeen verzameld voor het Londense Zendelings-genootschap.

Ondertussen werden de kerk en de pastorie voltooid, zodat ik op nieuwjaarsdag 1813 de kerk in gebruik kon nemen met de woorden uit Jesaja 2:3. Bij deze gelegenheid was ook dominee J. Campbel, gedeputeerde van het Londense Zendings-genootschap onder mijn gehoor. In zijn verhaal hierover in zijn reisbeschrijving is echter een fout geslopen. Hij vertelde dat er toen wel veertig wagens met mensen bij de kerk stonden. O nee, er waren honderdveertig wagens en karren met mensen, behalve nog het groot getal dat te paard was gekomen. Hier had ik spoedig drie helpers uit mijn gemeente. Ik vertrouw dat zij zichzelf en de Heere Jezus enigszins hadden leren kennen.

Als ik 's zaterdagsavonds de bidstond voor land en volk, of de maandelijkse zendelingsbidstond door zwakheid niet kon waarnemen, deed een van die drie dit voor mij. Het klimaat was hier voor mijn lichaamsgestel erg nadelig. Een van hen hield op zondag als ik preekte, in een ander gebouw godsdienstoefening met de arme slaven. Na de openbare godsdienstoefening keerden deze weer met hun meesters en vrouwen naar huis terug.

Hier mocht ik, mijn vriend, nog een bijzonder blij tijdstip beleven, waarvan de herinnering mij altijd vrede en blijdschap geeft.

De christelijke gouverneur gaf Swartberg de naam van zijn voorganger Caledon. Hij zond aan alle predikanten een brief, waarin hij hen onder andere aanmoedigde om zich

te bejiveren voor de uitbreiding van het christendom onder de heidenen.

Ik nam die gelegenheid waar om hem onder het oog te brengen, dat die wet, welke bepaalde, dat gedoopte slaven niet verkocht mochten worden, zeer hinderlijk was voor de uitbreiding van het christendom onder de arme slaven. In mijn dertiende brief heb ik daarover aan u geschreven. Ik verzocht zeer beleefd, verduidelijkend met drangredenen, of het gouvernement die wet zou intrekken. Alleen het gouvernement had de macht daartoe.

Ik kreeg geen antwoord en begon te denken, dat mijn verzoek evenals zeventien en achttien jaar geleden, niet ingewilligd zou worden. Toch had ik na deze aanvraag grote vrede in mijn hart. Hoe aangenaam werd ik verrast, toen enkele maanden later in de stadscourant, waarin alle gouvernementorders stonden, te lezen was, dat die oude wet vernietigd was. Op voordracht van Hollandse en Engelse rechtsgeleerden was mijn verzoek in overweging genomen en het resultaat was, dat slaven voortaan ook lidmaten van de christelijke kerk konden worden, zonder dat hun heren of vrouwen daardoor het recht van eigendom op hen zouden verliezen. Een grote weldaad voor deze schepselen! Hun eigenaars werden daardoor helemaal niet benadeeld, maar wel erg bevoordeeld, omdat christenslaven natuurlijk beter zijn dan heidense of mohammedaanse.

O, dat alle slavernij eens mocht ophouden, en het kopen en verkopen van mensen een einde mocht nemen! Dit kon echter in dit land niet gemakkelijk gebeuren; nu nog veel minder dan in vroeger dagen, daar men tegenwoordig tienduizend gulden en meer voor een slaaf durft geven. Toch verblijd ik mij zeer hartelijk, dat die arme schepselen nu ook, evenals hun heren en vrouwen, mogen aanzitten aan het Avondmaal des Heeren. De vijandschap, die velen mij, vooral om het leren van de heidenen, toedroegen, verdubbelde hierdoor. Hoe vaak was Jezus' gezegde tot Zijn discipelen in Johannes 15:19 mij tot sterkte: 'Indien gij van de wereld waart, zo zou de wereld het hare liefhebben; doch omdat gij van de wereld niet zijt, maar Ik u uit de wereld heb uitverkoren, daarom haat u de wereld.'

Spoedig verzamelde ik nu uit mijn gemeente, met toestemming van hun eigenaars, die slaven en slavinnen, die ik oordeelde van Godswege recht te hebben op de sacramenten van het Nieuwe Testament. Deze onderzocht ik in het bijzijn van de gemeente, en doopte hen. Onder hen was er ook één van mij.

O, welk een hemelse dag was het voor mij, toen ik voor de eerste maal met een menigte begenadigde slaven en slavinnen in mijn kerk het Avondmaal des Heeren hield! Mijn ziel sprak: 'Is dit zo onuitsprekelijk aangenaam, hoe zal het dan zijn, als velen zullen komen van het oosten, westen, zuiden en noorden, en met Abraham, Izak en Jakob zullen aanzitten in het Koninkrijk Gods!' Ook was dat een bijzondere dag voor de hele gemeente, daar sommige eigenaars zelfs verkozen aan dezelfde tafel met hun slaven aan te zitten. Groot was algemeen de aandoening, zodat sommigen onder het storten van tranen - zoals zij mij later hebben verteld - uitriepen: 'O God, mijn slaaf naar de hemel en ik naar het verderf! O, maak mij ook zo gelukkig als mijn slaaf.' Hartelijk smeed ik, dat de Heere de dienst van mijn opvolger daar, ook onder de arme dienstbaren, in een veel ruimere mate kennelijk moge zegenen!

Ruim twee jaar voor mijn vertrek van daar, toen de gemeente zulke zware uitgaven niet meer had als in het begin, probeerde ik een klein hulpgenootschapje onder haar op te richten. Ook dit gelukte door de zegen des Heeren. Spoedig was dit vastgesteld onder de naam 'Caledons Hulpgezelschap', dat zich voornam om aan het Londens

Zendelings- en het Britse Bijbelgenootschap zoveel hulp te bieden als in haar zwak vermogen was. Dit genootschapje, hoe gering in zijn begin, nam vlug toe, en was weldra van groot belang, inzonderheid voor het Zendelings-genootschap. Ik hoop dat het in het vervolg, als mijn opvolger er de hand aan houdt, nog veel meer zal kunnen doen. Het klimaat was hier, vooral in de winter voor mijn lichaamsgestel erg nadelig. Mijn werk moest ik, afhankelijk van Gods hulp, met veel gebrek verrichten. Mijn God, Die ook een Heere van onze lichamen is, behaagde het om mij met een nieuwe beproeving te bezoeken. Mijn aangeboren ongemak en kwalen die van tijd tot tijd daaruit voortvloeiden, schenen zich nu in mijn beide benen verzameld te hebben. Ik kon niet meer naar de kerk gaan en liet mij nu erheen dragen. Nu ik niet meer op de preekstoel kon komen, zat ik ervoor om te preken. Dit zou ik waarschijnlijk nog doen, als de Goddelijke voorzienigheid mij niet op een nog gevoeliger wijze, een wenk had gegeven om emeritaat aan te vragen.

Toen ik enkele maanden zittende gepreekt had, raakte de pastorie op zekere dag in brand. De meelevende dorpsbewoners deden wat zij konden. Er was echter geen brandspuit en er was groot gebrek aan water. Daar kwam bij dat de wind zeer sterk was, zodat er niets gedaan kon worden, dan een gedeelte van mijn goederen te redden en de naastgelegen gebouwen te beveiligen.

Mijn verlies aan werelds goed was groot. Mijn dierbare vrouw en mijn lieve kindertjes, die in groot gevaar verkeerden, konden gered worden. Met mijn ganse hart kon ik dankend zeggen: 'De Heere heeft gegeven, de Heere heeft genomen, de Naam des Heeren zij geloofd!'

Ik werd met de grootste vriendelijkheid door de secretaris van het dorp met vrouw en kinderen in zijn huis opgenomen. De pastorie zou echter in geen anderhalf jaar herbouwd worden, zodat het voor mij, met een gewond en ziek lichaam, en voor mijn vrouw en zes kinderen, met nog enkele dienstbaren, moeilijk was zolang bij vreemden in te wonen. Bovendien was dat huis niet zo groot en daar was ook een vrouw met kinderen.

Gelukkig dus dat ik twee maanden eerder voor mijn vrouw een huis had gekocht, opdat zij als de Heere mij door de dood zou wegnemen, een verblijfplaats zou hebben. Het was haar begeerte geweest een huis te hebben op mijn oude Rodezand, in het land van Waveren. Voor dat huis was nog geen huurder. Het kwam mij voor, dat mijn God, Die van mijn jeugd aan mijn Leidsman is geweest, door Zijn Vaderlijke voorzienigheid voor mij had gezorgd. Eer Hij mijn pastorie wegnam, had ik een andere woning, die tot nu toe nog open was gebleven. Hierover had ik niet gedacht, daar ik dat huis speciaal voor mijn vrouw had gekocht. Ik begon nu te denken: 'Misschien is het Gods wil, dat ik rust moet nemen en voor een ander plaats moet maken, nu ik mijn werk maar half kan doen.' Onder verzuchting tot God verzocht ik aan het gouvernement mij emeritaat te verlenen. Dit werd dadelijk ingewilligd, met behoud van mijn volle salaris, uitgezonderd een vrije woning.

Nu naderde het tijdstip dat ik mijn ambt en bediening, waarvoor ik altijd zoveel genegenheid had, voor altijd zou neerleggen.

Vijfendertig jaar had ik in Europa, Azië en Zuid-Afrika het dierbaar Evangelie der zaligheid aan vele duizenden verkondigd. Van mijn kant was het altijd met veel gebrek, maar aan Gods zijde voor velen tot zegen.

Ik legde mijn werk neer op 2 augustus 1818, na zeven jaar en drie maanden in deze mijn laatste gemeente te Caledon gediend te hebben. Ik sprak uit de woorden, die u

vindt in Prediker 12:13 en 14: 'Van alles wat gehoord is, is het einde van de zaak: vrees God en houd Zijn geboden, want dit betaamt allen mensen. Want God zal ieder werk in het gericht brengen, met al wat verborgen is, hetzij goed of hetzij kwaad.'

Ziedaar, mijn vriend, zo was Gods weg met mij tot op het tijdstip van mijn emeritaat. Hoe ik vervolgens onder Gods geleide veilig op mijn oude Rodezand, nu Tulbagh genoemd, gekomen ben, en nog een en andere bijzonderheid, zal ik u in een volgende brief meedelen en daarmee het verhaal van Gods weg met mij eindigen. De Heere zij met u! Ik blijf met liefdegroet

uw vriend M.C. Vos

NEGENTIENDE BRIEF

Mijn veilige, aankomst onder Gods geleide op het Rodezand, nu Tulbach genaamd, 1818, en nog een en andere bijzonderheden, daarbij aangetekend. 1819

Waarde vriend!

Hebt u mijn vorige brief met verwonderde dankerkentenis aan God gelezen, zo was het ook met mijn lieve vrouw, toen ze die las en overdacht, eer ik u deze zond. Zij zei daarbij dat zij zich levendig herinnerde, wat er bij onze landing aan de Kaap en kort daarop in dit voor haar zo'n vreemd land gebeurd was.

Hoe de ontmoeting met mijn familie, waarvan zij er niet één kende, en met mijn Godvruchtige vrienden, die ons kwamen verwelkomen, verschillende gemoedsbewegingen in haar teweegbracht. En de verschrikkelijke aardbeving, die op de achtste dag na onze landing voorviel en zich voortdurend liet horen en gevoelen, daar zij op het uiterste liep, deed bij haar wel enige bekommering ontstaan Maar hoezeer haar hart met ontzag en eerbied voor Gods majesteit was vervuld, zo'n slaafse vrees en schrik, zoals zij toentertijd bij de meesten die wij ontmoetten bemerkte, voelde zij echter niet.

Zij mocht zichzelf in stilheid, in verband met haar zwangerschap, overgeven aan de God van de natuur, Die, zo zij hoopte ook haar Verbondsgod in Christus geworden was. Aan Hem mocht zij zich geheel overgeven en toevertrouwen. Ik zei bij deze gelegenheid: 'Uw overgave aan en uw vertrouwen op God was ook niet tevergeefs! Tot verwondering van ieder bracht u niet tegenstaande alles wat u op zee en aan de wal had uitgestaan, onze lieve, van en voor God gebeden Samuel, gezond en welgeschapen op de wereld. Mocht de veelvuldige ondervinding die wij zo dikwijls van Gods goedertierenheid en trouw hebben, als wij maar oplettend zijn, ons toch altijd opwekken om ons op God te verlaten, en het goede in vertrouwen van Hem te verwachten, om Zijns Zoons wil!'

'O ja', antwoordde zij, 'hoe goed zou dat wezen! Dan zouden wij immers een kleine hemel op aarde hebben.

Maar ik ondervind dat dit niet altijd even gemakkelijk is om te doen. Op de dag toen Christina op Swartberg (Caledon) stond geboren te worden, en u ernstig ziek was, was ik bijna radeloos, ofschoon ik mij stilhield. Ik wist niet wat ik in dit vreemde land zou beginnen als ik u zou moeten missen. Welk een dwaas was ik echter. De Heere heeft mij niet beschaamd gemaakt! Ik moest dus door ondervinding leren, wat ik zo vaak uit uw mond gehoord heb, dat het minste goed dat van ons komt, ook het verlaten van onszelf op God en het vertrouwen op Hem, geen vrucht van onze eigen akker is, maar gegeven goed, waarvoor wij dankbaarheid aan God zijn verschuldigd!'

'Lieve vrouw', zei ik, 'onthoud dit laatste en u zult steeds afhankelijk van en dankbaar aan God leven.'

Ik moet, mijn vriend, hierover niet verder uitweiden, maar u nog in het kort, volgens mijn belofte, meedelen hoe het met mij gegaan is na mijn afscheid van Caledon.

In Caledon was na mijn vertrek door het gouvernement een geordend zendeling van het Londens Zendelings-genootschap als mijn opvolger geplaatst, zo ik vertrouw, een zeer goede. Toen ik de plaats verliet, heb ik onderweg op verschillende plaatsen, aan vrijen en dienstbaren, de zalige liefdedienst van mijn God aangeprezen.

In september 1818 kwam ik met mijn dierbare vrouw, onze lieve kinderen en dienstbaren - onder welke een broeder in Christus - behouden in mijn oude Rodezand, nu Tulbagh genoemd, aan. O, wonderbare voorzienigheid! Ik was liever aan de Paarel gaan wonen, maar ik had, zoals ik u schreef, een huis gekocht, dus was ik gedrongen naar Rodezand te gaan. Mijn oude Rodezandse vrienden, leerlingen en geestelijke kinderen die nog leefden, waren zeer verheugd. Een groot aantal van hen kwam mij en de mijnen hartelijk verwelkomen. Zij hadden ook van de verbranding van mijn goederen gehoord, en nu brachten zij mij, uit dankbare toegenegenheid, verschillende nieuw gemaakte huismeubels als geschenk. God zegene hen daarvoor, vooral met geestelijke en hemelse zegeningen!

Hier is één van de eerste zendingen die in Zuid-Afrika aankwamen, leraar van deze gemeente. Het is dominee Kicherer, waarover ik in mijn twaalfde brief heb geschreven. Hij is in de zendingberichten zeer bekend. Zijn kerk staat echter ver van mijn woning vandaan; zonder gedragen te worden kan ik er niet komen, zodat ik hem niet dikwijls hoor. Deze schade wordt voor een groot deel vergoed door een oefeningshuis dicht bij mijn woning. Dit is opgericht door een klein genootschapje om de heidenen en de arme slaven te onderwijzen. De directeuren ervan en ook de leden van de kerkenraad - voor het merendeel oud-leerlingen van mij - zijn door het gouvernement goedgekeurd.

Als leraar voor de heidenen hebben zij de waardige, nederige en zachtmoedige *Arie Vos*. Deze is met zijn Godvrezende vrouw als zendeling onder de heidenen naar Zuid-Afrika gekomen, naar ik meen in 1805. Deze mensen - zowel man als vrouw - kenden ons slechts van horen zeggen, maar zij omhelsden ons van blijdschap, en daar zij dicht bij ons woonden, werden het onze beste vrienden. In zijn kerkje of oefeningshuis houdt hij godsdienstoefening, die ik zo vaak ik kan bijwoon. Al spoedig werd ik verblijd toen ik zag en hoorde wat er gebeurde. In tegenwoordigheid van een aanzienlijke gemeente nam hij, na een korte en gepaste toespraak en afneming van een goede belijdenis, twee begenadigde slaven door de Heilige Doop tot leden van de christelijke kerk aan. Na afloop heb ik deze mensen met een gevoelig hart de hand van broederschap gegeven. O, dat zoiets dikwijls gebeuren mocht! *Schenk daartoe, o Heere, Uw Geest en Uw genade van boven.* Amen.

Ziedaar, mijn vriend, wat ik u in een aantal brieven aangaande Gods weg en leiding met mij, van mijn geboorte tot nu, wilde meedelen. Wat heb ik, bij het overdenken van mijn weg, ruime dankstof! God heeft mij tegen mijn openbare vijanden en geveinsde vrienden zo wonderlijk ondersteund. Hij heeft mij onder al mijn lichamelijke ellende zo zeer geholpen, ja, ook Zijn zegen daarover niet ingehouden! Mocht de Heere Zich over al die gemeenten, waarin ik, onwaardige (o, zeldzame eer voor een evangelieliedenaar!) in drie werelddelen, in Europa, Azië en Zuid-Afrika, gearbeid hebben, blijven ontfermen, en Zijn Rijk onder hen met macht uitbreiden!

Gods oog, mijn vriend, zij ook verder op ons. Hij geve dat wij tezamen het overige

van onze weg met blijdschap mogen bewandelen. Ieder in zijn werkring zoeke nuttig te zijn zolang wij daarin nuttig kunnen wezen.

Ik blijf met liefdegroet,

uw vriend

M. C. Vos